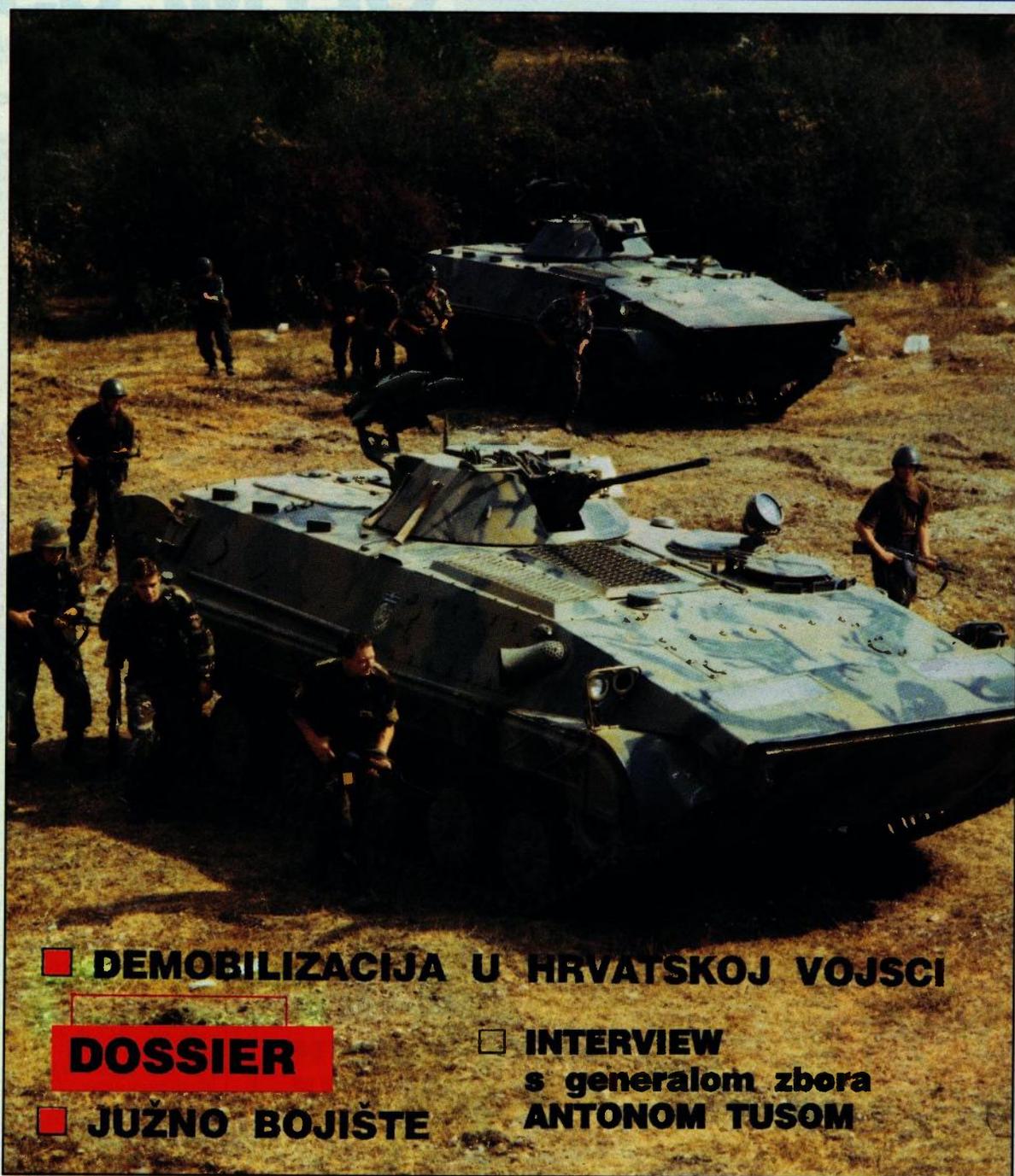

HRVATSKI VOJNIK

■ **DEMOBILIZACIJA U HRVATSKOJ VOJSCI**

DOSSIER

□ **INTERVIEW**
s generalom zbora
ANTONOM TUSOM

■ **JUŽNO BOJIŠTE**

FUJI FILM

ZASTUPNIK ZA HRVATSKU:

EQUICOLOR

Zagreb, Kneza Ljudevita Posavskog 14
Tel. 041/442-050, Telefax 041/451-693

OLYMPUS

OLYMPUS OPTICAL CO., LTD. Tokyo, New York, Hamburg, London

41000 Zagreb, Jurjevska 15

Telefon: (041) 42 15 35, 42 15 22, 42 14 82 · Telefax: 42-08 88

GLASILO MINISTARSTVA
OBRANE REPUBLIKE

HRVATSKE

Odgovorni urednik:

brigadir Ivan Toj

Glavni urednik:

pukovnik Krunoslav Matešić

Uređuje kolegij uredništva:

Tihomir Bajtek (vojna tehnika),
Željko Hanich (HRZ), **Dejan Frigelj** (HRM), **Mirjana Kuretić**
(ustroj hrvatske vojske), **Bože Šimleša** (kultura i feljtonistika), **Si-
niša Halužan**, **Vedran Kukavica**,
Tomislav Lacković, **Neven Va-
lent-Hribar**

Urednik fotografije:

Alojz Boršić

Likovni urednici:

Svebor Labura

Nenad Martić

Lektor:

Žarko Taraš

Marketing:

Marina Pavičić

Adresa uredništva:

Zvonimirova 12, Zagreb

Brzoglasi: 468-041, 467-956

Dalekumnoživač (fax):

451-852

Grafičko-tehničko uređenje:

Grafičko-tehnička redakcija

Hrvatska tiskara KTS

Tisak:

Hrvatska tiskara, Zagreb

Godišnja pretplata 10.400 HRD

Polugodišnja pretplata 5.200 HRD

Sve promjene tiraže slati na Vjesnik

Tuzemna prodaja Slavenska avenija 4

brzoglas 341-256 ili na MARKETING

Hrvatskog vojnika brzoglas 467-291;

brzoglas i dalekumnoživač 451-852.

Uplata pretplate na račun TRGO-

ŠTAMPA 30101-601-32111 (s naz-

nakom za »Hrvatski vojnik«)

Inozemna pretplata: Zagrebačka

banka broj deviznog računa: 30101-

620-16-25731-3296911 (s naznakom

za »Hrvatski vojnik«)

Cijena polugodišnje pretplate:

Njemačka 54 DEM, Austrija 360 ATS,

Kanada 42 CAD, (zrakoplovom 82,95),

Australija 48 AUD, (zrakoplovom

106,50), SAD 42 USD, (zrakoplovom

76,45), Švicarska 48 CHF, Nizozem-

ska 60 NLG, Francuska 216 FRF,

Švedska 216 SEK, Belgija 1080 BEF,

Danska 216 DKK, Velika Britanija 20

GBP, Slovenija 1800 SLT, Italija 39600

ITL, Norveška 212 NOK

Rukopise i materijale ne vraćamo

6. studenoga 1992.

ustroj hrvatske vojske

Slobodan jug Hrvatske	4
Svijeće za besmrtnost	6
Demobilizacija dijela pričuve	7
Novaci u »sridu«	8
Prisega četvrte generacije novaka	10
Uz prvu obljetnicu	10

aktualnosti

Snaga Like — 133. otočka	14
Pravo oruđe u pravim rukama	16
Samoborski ratnici	17
Cobre	18
Dubrovački »lavovi«	19

dossier

Neostvoreni san	20
Crna Gora — produžena ruka Srbije	22
Konavle — simbol hrvatske opstojnosti	24
Dnevnik južnog bojišta	26

vojna tehnika

F — 15 Eagle	28
Jednostavno i djelotvorno	34
Sustav bugarske obrane	38
Potpuna sigurnost	40
Laserski izazov	42
Prigušeni pucanj	44
Topničko streljivo	46
Gospodari bojnog polja	48
Snaga jezgre	50
Peruanski karabin	51

magazin

Čarolija finese	52
Izbor nogometnog selektora	53
Bratovštine u Hrvata	54
Hrvatski konjanik u Krbavskoj bici	55
Stepinčeva katedrala '92	56
Batman se vraća	58
Uvijek novi Peter Gabriel	59
Hrvatski hram knjige	60

HRVATSKI VOJNIK

LIST NEPOBJEDIVIH!

SLOBODAN JUG HRVATSKE

Predsjednik Republike dr. Franjo Tuđman svojim je dolaskom na jug Hrvatske obilježio kraj rata i početak obnove

Raketnom topovnjačom Hrvatske ratne mornarice »Kralj Petar Krešimir IV«, na kojoj se uz državnu viorila i predsjednička zastava, stigao je 29. listopada Predsjednik Republike Hrvatske dr. Franjo Tuđman u dubrovačku luku Gruž. Svečanom smotrom postrojbi Hrvatske vojske koje su sudjelovale u borbama za oslobođenje juga Hrvatske obilježena je pobjeda i u ovom najjužnijem dijelu naše domovine nad srbo-crnogorskim okupatorom. Predsjedniku i vrhovnom zapovjedniku oružanih snaga Republike Hrvatske je po dolasku prijavak podnio bojnič Eduard Arbuti-er, a potom i zapovjednik Južnog sektora general zbora Janko Bobetko. U nadahnutom govoru general Bobetko je kazivao o tijeku borbi na ovom bojištu. Ističući nepovoljne geostrategijske uvjete koji su olakšavali neprijateljsku obranu, a otežavali djelotvornost akcija Hrvatske vojske, zapovjednik Južnog sektora je kazao kako je postignuta pobjeda kojom se svi moramo ponositi. Ona je krupan korak na jačanju autoriteta i žilavosti mlade hrvatske države, njome je vraćena slava i ponos hrvatskom vojniku jer je pobijeden brojno veći, bolje naoružan, lukav i podmukao neprijatelj, nastavio je general zbora Janko Bobetko.

Predsjednik Republike dr. Franjo Tuđman obratio se najprije pripadnicima Hrvatske vojske — onima koji su u ovim prijepornim trenucima za Hrvatsku, hrvatski narod, izvršili svoju povijesnu zadaću. Među inim dr. Tuđman je naglasio kako su tek nakon pobjede nad jugokomunističkom armijom, srpskim oružanim i četničkim odredima bili spremni da pregovaraju s nama i protivnici, ali i svjetski čimbenici. Oružje je bilo ono što je rješavalo sudbinu hrvatskog naroda. To je bio rat čitavog hrvatskog naroda koji je goloruk bio suočen s najvećom okupatorskom silom u Europi, rekao je dr. Tuđman.

Predsjednik Tuđman se obratio i obiteljima poginulih hrvatskih branitelja koji su prisustvovali svečanosti u gruškoj luci. Domovina će vječno pamtiti te

piše: VEDRAN KUKAVICA
snimio: ALOJZ BORŠIĆ

žrtve, voditi računa o njima, biti brižna majka svima onima koji su ostali iza naših palih, kazao je Predsjednik Republike.

Bojnik Andrija Popović, pomoćnik za IPD zapovjednika Južnog bojišta pročitao je promaknuća i pohvale hrvatskih branitelja, a potom i zapovijed zapovjednika Južnog bojišta generala Bobetka u čijoj je pratnji Predsjednik Tuđman predao spomenice domovinskog rata.

Nakon ove svečane smotre dr. Tuđman je obišao gradsku luku i Stari grad te je otvorio u Zavodu za obnovu Dubrovnika sjednicu saborskog Odbora za obnovu Dubrovnika. Točno u podne oglasila su se zvona svih dubrovačkih crkava kako bi simbolično najavljivala dolazak mira kojeg je ovaj grad čekao skoro četrsto dana. Ispred

Ukazom Predsjednika Republike dr. Franje Tuđmana svim vojnicima, dočasniciima i časnicima Hrvatske vojske koji su se borili na južnom bojištu dodijeljena je Spomenica domovinskog rata 1990-1992. Kao vrhovni zapovjednik dr. Tuđman je osobno uručio spomenice predstavnicima oko stotinu postrojbi Hrvatske vojske različite namjene.

Tijekom svečanosti ministar obrane **Gofko Šušak** spomenice je uručio zapovjedniku južnog bojišta generalu zbora **Janku Bobetku**, generalu bojniku **Daidži** i bojniku **Andriji Popoviću**, pomoćniku zapovjednika južnog bojišta za IPD.

ustroj hrvatske vojske

Za junaštvo i postignute rezultate u oslobađanju južne Hrvatske, u području odgovornosti južnog bojišta, Predsjednik Republike Hrvatske, kao vrhovni zapovjednik oružanih snaga RH, donio je ukaz o izvanrednom promaknuću časnika Hrvatske vojske.

U čin djelatnog brigadira promaknut je djelatni pukovnik *Marijan Maiekić*, zapovjednik 1. brigade. U čin djelatnog pukovnika iz iste brigade promaknuti su djelatni bojnici *Mario Baljkas*, načelnik PZO-a, *Eduard Buter*, načelnik operativno-nastavnog programa, *Stjepan Gašljević*, načelnik topništva, *Ivan Korade*, zapovjednik 5. bojne, *Robert Krajić*, načelnik obavještajne službe i *Milan Vikuć*, načelnik topništva južnog bojišta.

Također su promaknuti u čin djelatnih bojnika djelatni satnici *Zlatko Dragović* i *Ante Anić*, dozapovjednici 5., odnosno 2. bojne 1. brigade. U čin djelatnog satnika promaknut je djelatni natporučnik *Željko Slipac*, zapovjednik 1. topničke bitnice 1. brigade. Pričuvni poručnici *Rudolf Jurina* i *Luka Vidak* promaknuti su u pričuvne natporučnike.

Predsjednik Republike s obiteljima poginulih hrvatskih vojnika

Sa smotre branitelja hrvatskog juga

crkve Sv. Vlaha priredjen je bogat kulturno-umjetnički program. Nakon dubrovačkog gradonačelnika Pera Poljanića Dubrovčanima se obratio Predsjednik Republike dr. Franjo Tuđman. Stvorili smo svoju oružanu silu zato da bismo sada u miru mogli izgrađivati bolji život i da bismo se mogli posvećivati njegovanju kulturne baštine u kojoj će Dubrovnik uvijek imati iznimno i počasno mjesto u povijesti i kulturi hrvatskog naroda pa i u svjetskoj povijesnoj baštini, kazao je toplo pozdravljen dr. Tuđman. ■

Iz govora dr. Franje Tuđmana na svečanoj smotri Hrvatske vojske u dubrovačkoj luci Gruž

Vi, pripadnici Hrvatske vojske, kojima je bila povjerena obrana najjužnijeg dijela naše domovine, pod zapovjedništvom generala Bobetka obavili ste povijesnu zadaću; obranili ste područje od Neretve do Prevlake, koje su jugosrpska i crnogorska vojska i četnički odredi htjeli osvojiti pod svaku cijenu. Zahvaljujući vašim pobjedama i našoj državnoj politici — kojom smo težili da rat što prije okončamo i pregovorima — i posljednji jugokomunistički okupator morao je napustiti sveto tlo Dubrovnika i južne Hrvatske.

Ne samo Dubrovnik nego i posljednja točka na Prevlaci danas je slobodna i na njoj se vije hrvatski barjak. No, da nije bilo i vaših pobjeda, pregovorima ne bismo uspjeli postići da nas Europa i svijet priznaju, niti bismo na svojoj strani imali mirovne snage. Tek nakon pobjeda nad jugokomunističkom armijom i srpsko-crnogorskim četničkim bandama — i protivnici i svjetski čimbenici bili su spremni na razgovor s nama. Oružje je dakle bilo ono koje je rješavalo sudbinu hrvatskoga naroda!

Rat nismo htjeli. Izvojevali smo pobjedu, ali iza nje želimo mir, izgradnju, obnovu svega onoga što su nam razorili barbari 20. stoljeća. Hrvatska nema imperijalističkih prohtjeva ni na jednome dijelu svojih granica, ali neće odstupiti ni od stope svoje zemlje. To smo dokazali i na ovom bojištu kada su protivnici i međunarodni čimbenici htjeli da na vrhu Prevlake bude samo zastava Ujedinjenih naroda, a mi smo kazali: Ne. To je hrvatska zemlja i tamo se mora viti i hrvatski barjak.

SVIJEĆE ZA BESMRTNOST

Predsjednik Republike dr. Franjo Tuđman, ministar obrane Gojko Šušak i načelnik Glavnog stožera HV general zbora Anton Tus odaju počast poginulim hrvatskim vojnicima ispred Vojničkog križa na Mirogoju.

Delegacija Hrvatske vojske, koju je predvodio načelnik Glavnog stožera HV Anton Tus, položila je vijenac u spomen poginulim hrvatskim vojnicima u kapelici na groblju Mirogoj.

Piše: **TOMISLAV LACKOVIĆ**
Snimio: **ALOJZ BORŠIĆ**

Ovogodišnji blagdan Svih svetih, kao i svi dosadašnji na koje smo godinama navikavani odrastanjem u toplom katoličkom okruženju naših predaka, bio je uistinu poseban. Dan spomena na sve drage ljude kojih više nema među nama ove je godine obilježen sjenom nametnutog nam rata i velikim brojem novih križeva i svježih humaka hrvatskih branitelja i ljudi koji su postradali braneći Hrvatsku Zemlju.

Velika je cijena Slobode i možemo se samo nadati da u vremenima koja su pred nama više nikada neće biti potrebno da toliko mladih ljudi uzme pušku u ruke i stane na branik svoje zemlje, dovodeći u opasnost mlade živote koji su budućnost Hrvatske.

Njihova i naša Mati, draga nam domovina, i ovom je prigodom pokazala da ne zaboravlja svoje najbolje sinove.

Mnogobrojnim komemoracijama i odavanjem počasti još jednom im je zahvaljeno na doprinosu koji su dali pri ostvarivanju slobodne i neovisne Hrvatske.

Tisuće prognanika koji su htjeli obići grobove svojih najbližih na ovaj sveti dan nisu u tome uspjeli »zahvaljujući« još jednom dokazanom nečovještvu onih kojima baš ništa nije sveto.

Bezbroj cvjetova položeno je na grobove i bezbroj svijeća upaljeno je za duše hrvatskih branitelja na znanim i neznanim njihovim počivalištima za njihovu besmrtnost, od svih nas, od Hrvatske.

Brojni Zagrepčani posjetili su grobove palih hrvatskih vojnika i zapalili svijeće ispred Vojničkog križa.

DEMOBILIZACIJA DIJELA PRIČUVE

Demobilizirani vojnici mogu se prijaviti za gardijski sastav Hrvatske vojske

pišu: pukovnik BEKIR DEDIĆ
BORIS ČURKOVIĆ

Predsjednik Republike Hrvatske u svojstvu vrhovnog zapovjednika oružanih snaga donio je 19. listopada 1992. godine Naredbu o demobilizaciji dijela pričuvnog sastava Hrvatske vojske, kojom je naložio do 15. studenog 1992. godine demobilizaciju 40.000 pripadnika pričuvnog sastava. Sukladno rečenoj Naredbi ministar obrane donio je zapovijed i provedbeni plan u svezi s demobilizacijom pričuvnog sastava kojima je odredio dinamiku i faze provođenja postupka demobilizacije. U svrhu operacionalizacije naredbe i zapovijedi na razini Ministarstva obrane održani su sastanci s predstavnicima zapovjedništva operativnih zona i zapovjednicima jedinica koje se demobiliziraju.

Bitno je istaknuti da se uporedo s provođenjem demobilizacije dijela pričuvnog sastava HV provodi i postupak za prijelaz na novi ustroj HV koji će biti primjeren unutrašnjem i vanjskopolitičkom položaju Republike Hrvatske. Naime, u tijeku je ustrojavanje i popunjavanje gardijskih jedinica, te ustrojavanje i popunjavanje postrojbi ročnog sastava HV sa četvrtom generacijom novaka. Pri tome je osnovni naglasak na što kvalitetnijoj popuni kako bi se dobila veća razina borbene spremnosti HV u cjelini, ali i svake postrojbe posebice i ostvario najracionalniji pristup procesu razvijanja obrambenog sustava Republike Hrvatske.

S obzirom na potrebu popune gardijskih jedinica, svi vojnici iz postojbi ili njihovih dijelova koje se demobiliziraju, mogu se javiti na natječaj za popunu gardijskih jedinica. U ostvarenju te zadaće sva su zapovjedništva jedinica HV dobila od Personalne uprave detaljne upute pa se svi zainteresirani pripadnici HV mogu izravnim obraćanjem svojim zapovjedništvima obavijestiti o uvjetima natječaja.

Sve postrojbe ili dijelovi postrojbi koji se demobiliziraju bit će u pričuvni popunjeni 100 posto s vojnim obveznicima i materijalno-tehničkim sredstvima, sukladno prioritetima i kriterijima sadržanim u odredbama Uredbe o kriterijima za raspoređivanje građana i materijalnih sredstava za potrebe HV i druge potrebe obrane. Te jedinice će biti

osposobljene da se u vrlo kratkom vremenu mogu ponovno dovesti u stanje pune borbene spremnosti prema zahtjevima koji proizlaze iz mobilizacijskog razvoja. Bez obzira na dinamiku provođenja i opseg demobilizacije u svakoj od naloženih faza, borbena spremnost postrojbi ni u jednom trenutku neće biti smanjena, što je osigurano planskim pristupom demobilizaciji i već poduzetim pripremnim radnjama i postupcima na razini svih zapovjedništava.

Prilikom demobilizacije sva zapovjedništva su obvezna vojnim obveznicima koji se demobiliziraju izdati uvjerenja o vremenu provedenom u HV. Uvjerenja su temeljni dokument svim demobiliziranim pripadnicima HV glede dokazivanja i rješavanja bitnih statusnih pitanja za vrijeme dok su bili u HV. Zapovjedništva su također obvezna sastaviti cjelovite popise demobiliziranih vojnih obveznika po uredima za obranu i dostaviti ih njima poradi ažurnosti evidencije.

Demobilizacija postrojbi ili njihovih dijelova podrazumijeva i demobilizaciju materijalno-tehničkih sredstava, a posebice demobilizaciju motornih vozila. Glede postupka

demobilizacije motornih vozila zapovjedništva su već dobila detaljne upute od Ministarstva obrane na koji način i koje vrste motornih vozila imaju prednost prilikom demobilizacije. Važno je istaknuti da su zapovjedništva i jedinice koje demobiliziraju motorna vozila dužni ta vozila prethodno dovesti u tehnički ispravno stanje i takva vratiti njihovim vlasnicima.

U postrojbama HV koje ostaju mobilizirane moguće je uzastopno obavljati zamjene s vojnim obveznicima i materijalno-tehničkim sredstvima, ali pod uvjetima i na način da se takvim postupkom ne narušava borbena spremnost postrojbi. Zamjene određenih kategorija vojnih obveznika i materijalno-tehničkih sredstava obavljat će se isključivo temeljem odredbi navedene Uredbe i uz strogo poštivanje utvrđenog prvenstva i kriterija u svezi s popunom postrojbi HV. Ovu zamjenu obavljaju uredi za obranu uz izravnu suradnju s zapovjedništvima postrojbi. Svi zainteresirani koji imaju potrebu i opravdani razlog utemeljen na odredbama Uredbe mogu se, ako žele, izravno obratiti uredima za obranu kod kojih se vode u evidenciji.

ustroj hrvatske vojske

Sa obuke novaka u Sinju

NOVACI » U SRIDU «

Naša izvjestiteljica posjetila Centar za odgoj i obuku hrvatskih vojnika u Sinju

Piše: VESNA BOŽANIĆ-SERDAR

Centar za obuku i odgoj Hrvatske vojske u Sinju počeo je s radom 2. kolovoza ove godine i to primanjem jedne bojne na temeljnu obuku u pješastvu. Mada useljavanje prvih novaka u sinjsku vojarnu »Kula« simbolično obilježava rođendan ovog Centra, prve pripreme napravljene su pet mjeseci ranije. Naime, Centar je utemeljen po zapovijedi Glavnog stožera u ožujku 1992. zbog potrebe osiguranja kapaciteta za obuku vojnika, a ustroj je obavljen prema principima domobranstva. Sinj je donedavno bila zona vječitih provokacija, puškaranja i granatiranja, te kojekakvih prijetnji agresora, pa nas je prvo zanimalo kako je uopće izgledalo stvaranje Centra u takvom okruženju. Našoj je znatizelji od-

mah udovoljio pukovnik Ivan Gašpar bivši zapovjednik 126. brigade, sadašnji zapovjednik Centra: »Startali smo od nule. Trebalo je prvo osposobiti prostor vojarnje iz koje je iselila jugovojaska ostavišvi je u derutnom stanju. Drugo, dosta uništenog je bilo i zbog čestih napada. Trebalo je urediti zgrade, okoliš, poligone za vježbu, uglavnom, sve objekte. Naravno, trebalo je izabrati kvalitetan kadar koji će vršiti obuku.

Nije bilo lako, no pomogli su nam naši ljudi iz dijaspe, a mi smo dobrano zasukali rukave. Najvažnije je da smo u kolovozu uspješno startali i dosadašnje kontrole prošli s visokim ocjenama, a to smo postigli upravo svojim radom.«

U jutru naše posjete u Sinju je puhao

hladan vjetar. Tri bojne su obavljale svakodnevnu vježbu. Dvije su vježbale za svečanu prisegu, a momci treće bojne su već stari vojnici koji su imali specijalističku obuku. U Sinju je vladala svečana atmosfera. Načelnik Glavnog stožera Hrvatske vojske general zbora Anton Tus najavio je posjet. Zapovjednika Ivana Gašpara pustili smo da u miru dočeka svoje goste, a dužnost domaćina preuzeli su časnici Filip Ratković i Teo Rako, te psiholog Ivana Žuljević. Od njih smo saznali osnovne podatke.

Centar za obuku i odgoj Hrvatske vojske u Sinju ima prijem četiri bojne.

Osnovan je za obuku mladića od Zadra do Dubrovnika, odnosno za područje južne Hrvatske. Najmlađi Centar

ustroj hrvatske vojske

u Hrvatskoj sličan je onima u Puli, Jastrebarskom i Požegi gdje se tijekom obuke prolaze kondicijski treninzi, ustroj, rukovanje osnovnim oružjem i psihološke pripreme. »Psihološka priprema traje 12 sati. Razgovaramo o strahu i kontroli straha, o stresu i kako ga izbjeći, upoznajemo tehnike relaksacije itd.« potrudila se objasniti nam psiholog Ivana Žuljević. Zajedno s kolegicom Snježanom Poljak putem tzv. ulaznih upitnika koji se primjenjuju odmah nakon prijema vojnika dobiva-

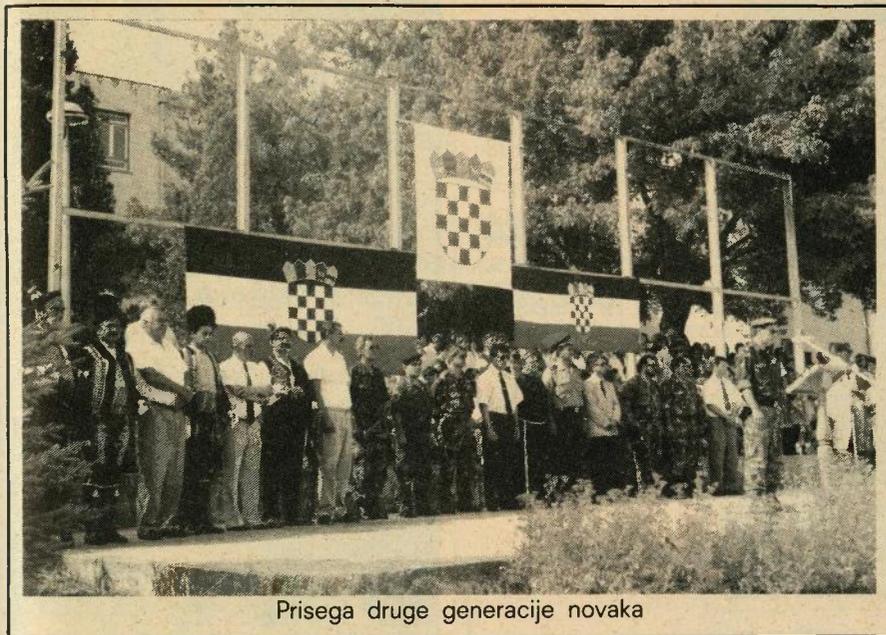
principu, što znači da su mladići što bliže svojim domovima. Zanimalo nas je, naravno, ono što sve mlade vojnike zanima – slobodno vrijeme, izlasci, vikendi, ... »Hrvatska vojska ima sustav obuke koji se bitno razlikuje od onoga u bivše vojske«, objasnio nam je Filip Ratković. »Naš vojnik mora razmišljati svojom glavom, mora obavljati svoje zadatke, ali i mi mu moramo dati što više slobode. Uvjerili smo se da tada maksimalno kvalitetno izvrši sve dobiveno zadatke. Vojnici imaju svakod-

no se kontaktira i s donatorima iz Amerike, Australije i Njemačke. Centar se opredijelio za obuku novaka po ugledu na NATO; rad je podijeljen u četiri sektora. S1 su OR MOB službe koje obnašaju dužnosti mobilizacijskih poslova, osigurava prijem vojnika, njihov opis u registar, te sve popratne poslove koji uz to dolaze. S2 je sektor IPSD koji obnaša poslove vezane uz nastavu i informiranje. S3 je sektor koji obavlja operativno-nastavne poslove, koordinaciju nastave. Četvrti sektor – S4 je logistika. Svakog pripadnika HV želi se osposobiti za obavljanje svake zadatke, a u obavljanju svojih dužnosti mora biti pravi profesionalac.

Valja istaknuti da je 96 posto časnika trenutno zaposlenih u Centru »izraslo« kroz domovinski rat, tako da u samoj obuci mogu primijeniti prilično svježa iskustva. Također je velika stvar što je stvaranjem ovakvog Centra u Dalmaciji riješeno zaposlenje i egzistencija nekoliko stotina ljudi. Zaposleni u Centru birani su po kriterijima koje je propisalo Ministarstvo obrane. Prednost su imali ljudi iz domovinskog rata, invalidi rata, članovi obitelji poginulih branitelja...

Zapričali smo se i gotovo zaboravili na vrijeme, pa su nas došli obavijestiti da će svakog trenutka stići visoki gosti. U obilazak Centra za obuku i odgoj HV došao je načelnik Glavnog stožera HV general zbora Anton Tus. Zajedno s njim u posjetu su došli admiral Sveto Letica, zapovjednik HRM, brigadir Mate Viduka, zapovjednik Operativne zone Split i brigadir Ivan Bačić, zapovjednik 113. brigade HV. General zbora i njegovi suradnici obišli su Centar, razgovarali s vojnicima koji su u vojarni »Kula« svega nekoliko dana i za dva dana će dati prisegu. General Tus je izrazio zadovoljstvo onim što je vidio i tom prilikom rekao: »Zapovjedništvo Centra je veoma dobro obavilo pripreme za život i rad. Sve valjano funkcionira, a smještajni i radni uvjeti novaka su zadovoljavajući. Potrebno je još sanirati ratna oštećenja i izgraditi određene sadržaje radi izvođenja obuke. U razgovoru s vojnicima uvjerio sam se da su zadovoljni.«

Druga generacija sinjskih novaka još uvijek su dobrovoljci koji su se sami prijavili na služenje vojnog roka. Mnogo ih ima s okupiranog područja. Gledamo ih dok vježbaju puni poleta. Vojni rok nije više nužno zlo. S ovakvom mladošću naša zemlja mora i bit će slobodna. ■

Prisega druge generacije novaka

ju se podaci o osobnim slikama vojske i doživljajima obuke. Pojedinačni rad s mogućim problematičnim slučajevima počiva na samoinicijativi vojnika ili na temelju zahtjeva zapovjednika.

Razgledali smo Centar. Na razgovor je svratio i satnik Ante Botić: »Temeljna obuka traje dva mjeseca. Najviše sati provodi se praktička obuka, točnije 130 sati, te tjelesni odgoj 32 sata i PNING 37 sati«. Saznali smo dalje da u toku ta dva mjeseca momci stasali za vojsku upoznaju Službovnik HV, Vježbovnik, te imaju tridesetak sati domovinskog odgoja koji im pruža priliku da obnove svoje poznavanje hrvatske povijesti i kulture.

Nakon temeljne obuke slijedi specijalistička obuka, također u trajanju od dva mjeseca, te stažiranje šest mjeseci.

Vojni rok se služi na teritorijalnom

nevni izlazak u civilnim odijelima, naravno ako nemaju neka zaduženja.«

Radni dan za novake počinje ustajanjem u šest sati, higijenske potrebe i doručak moraju obaviti do 7,25 sati, kada se podiže zastava i čitaju dnevne zapovijedi. Tada se odlazi na obuku. Ručak traje od 12,45 do 14 sati, nakon čega slijedi popodnevni odmor. U 15 sati počinje popodnevna obuka, koja traje do 18,30. Nakon toga je večera i odmor. Radnim danom je spavanje u 22 sata, a subotom u 24. Osim onih koji su raspoređeni na dežurstva, svi novaci vikendom su slobodni, pa to vrijeme većina koristi za odlazak kućama. Centar još prolazi kroz neke početničke muke. Nedostaju vježbovna i druga materijalno-tehnička sredstva, koja će se s vremenom nabaviti. Podrške ima sa svih strana. Pored Ministarstva, svakodnevn-

PRISEGA ČETVRTE GENERACIJE NOVAKA

Piše: TOMISLAV LACKOVIĆ

Snimili: ALOJZ BORŠIĆ, DAVOR KOPANJI

Subota, 24. listopada bila je dan prisege mladih vojnika u svih pet centara za odgoj i obuku vojnika koji su razmješteni širom Hrvatske.

Iznimno svečano bilo je i u Jastrebarskom gdje se okupilo mnoštvo ljudi, uglavnom roditelja i rodbine vojnika koji su ovim činom i formalno označili svoju pripadnost mladoj Hrvatskoj vojsci.

Slijetanje padobranaca i zvuci domoljubnih pjesama bili su uvod u svečanost polaganja prisege. Uz nazočnost brojnih uglednih gostiju, od kojih izdvajamo gospodina generala Božu Budimira, predstavnika Ministarstva obrane Republike Hrvatske, predsjedni-

ka skupštine općine Jastrebarsko gospodina Branimira Paseckog i drugih, obavljena je prisega gotovo tisuću budućih hrvatskih vojnika. Poslije izvodnja državne himne svi su oni izgovorili tekst prisege.

Zapovjednik centra u Jastrebarskom, pukovnik Đuro Ivanović, čestitao je vojnicima na upravo položenoj prisezi i upozorio ih na obvezu i čast koje donosi pripadnost Hrvatskoj vojsci izrasloj u domovinskom ratu, zahvaljujući kojoj je Hrvatska ostvarila svoju stoljetnu državotvornu ideju.

Časnicima i dočasnici je naložena dužnost maksimalnog prenošenja stečenog znanja na mlade vojnike, kako bi oni, ako ureba, bili u svakom trenutku pripravnici stati na branik domovine. ■

Sa svečane prisege u Centru za odgoj i obuku hrvatskih vojnika u Koprivnici

Parada padobranaca za novake koji su dali prisegu u jastrebarskoj vojarni

UZ PRVU OBLJETNICU

Pred vama je, dragi čitatelji, 24. broj »Hrvatskog vojnika« kojim navršavamo prvu godinu izlaženja. Godina dana za jedan list ne predstavlja osobito značajan jubilej, no s obzirom na okolnosti nastanka — Hrvatska se našla usred krvavog rata — godina nije samo pukih 365 dana!

U danima kada je srbočetnička armija razarala nedostatno naoružanu Hrvatsku, »Hrvatski vojnik« je trebao odgovoriti potrebama tog izuzetnog trenutka hrvatske povijesti.

Nastao na novim političkim i etičkim zasada, »Hrvatski vojnik« preuzeo je na sebe značajnu ulogu da u hrvatskom medijskom prostoru, ne samo prati razvoj naše vojske, uspjehe na ratištima, podučava o oružju, nego i da afirmira nove moralne vrijednosti proizašle iz najboljih tradicija hrvatskog naroda. Zadatak, složit ćete se, nimalo lagan ni jednostavan. Kako i koliko smo u tome uspjeli, prosudite sami, a mi ćemo nastojati da naš i vaš »Hrvatski vojnik« bude još sadržajnije i zanimljiviji.

Zahvaljujemo svima koji su svojim doprinosom pomogli da »Hrvatski vojnik« bude LIST NEPOBJEDIVIH.

UREDNIŠTVO

STVARAMO VOJSKU ZA MIR

O razvoju Hrvatske vojske, njenom novom ustroju za mir, školovanju časnika i djelovanju UNPROFOR-a razgovarali smo s načelnikom Glavnog stožera Hrvatske vojske generalom zborom ANTONOM TUSOM

razgovarali: KRUNOSLAV MATEŠIĆ
MIRJANA KURETIĆ
snimio: ALOJZ BORŠIĆ

HV: Gospodine generale, razgovarali smo u prvom broju »Hrvatskog vojnika« i razgovaramo danas kada obilježavamo prvu godišnjicu izlazenja. U ovu godinu dana zbilo se mnogo toga. Možemo li ponajprije čuti Vašu ocjenu razvoja Hrvatske vojske u proteklom razdoblju?

— Prvo hvala Vam što ste došli da razgovaramo za naš list »Hrvatski vojnik«, kojeg mi, u Hrvatskoj vojsci, smatramo ne samo korisnim već i neophodnim da pruži potrebne informacije o HV, našim borcima i građanima Hrvatske i da zbliži našu mladost na fronti i u vojarni s mladošću u našim domovima, školama i poduzećima.

Stoga vam zahvaljujem na ulozi koju vrlo uspješno obavljate i čestitam vam prvu obljetnicu postojanja lista »Hrvatski vojnik«.

Razvoj Hrvatske vojske je u potpu-

nosti usklađen sa stanjem mira i rata na našim prostorima i prioritetima razvoja Hrvatske. Do proljeća ove godine Hrvatska vojska je na svim bojištima zadržavala dostignutu (u prosincu 1991. godine) operativnu sposobnost snagom od 200.000 boraca. Siječanjско primirje, priznanje hrvatske države u njenim granicama i posebno dolazak snaga UNPROFOR-a u zone UNPA utječu da Hrvatska brojno smanji svoje operativne vojne snage. Prvom demobilizacijom 20.000 boraca u mjesecu ožujku obuhvaćeni su prioritetno studenti i gospodarstvu neophodni stručnjaci i djelatnici. Drugom demobilizacijom, izvršenom u mjesecu svibnju i lipnju, ostvarili smo smanjenje HV na 100.000 boraca uz istovremenu operativnu preobrazbu HV za uspješno izvršavanje zadataka na liniji zona UNPA i ratnih zadataka na aktivnim bojištima južne Dalmacije i Istočne Posavi-

ne. I ovi zadaci su uspješno izvršavani. Jugo-vojska je, u skladu sa planom UN, napustila zone UNPA. Vojna moć neprijatelja u zonama UNPA znatno je smanjena i ne predstavlja nam veću opasnost.

Oslobodena je južna Dalmacija i sigurno su zaposjednute granice Hrvatske izvan zona UNPA.

Formirali smo centre za obuku i odgoj vojnika-novaka i u mjesecu veljači primili više tisuća novaka. Sada je na obuci u centrima već četvrta partija novaka, a njihovi prethodnici su na obuci u borbenim postrojbama i uključeni u izvršavanje borbenih zadataka.

Sada kad su smanjena aktivna bojišta na teritoriji Hrvatske i kada bi trebalo da s većim i odlučnijim utjecajem međunarodne zajednice (Europe i UN) riješimo svoj potpuni suverenitet nad zonama UNPA, dolazimo do nove situacije da možemo ići na dalje smanjenje

interview

vojnih snaga i ući u treću demobilizaciju dijela HV. Na taj način Hrvatska pokazuje svijetu svoju opciju mira i prioritetno okretanje gospodarskom razvoju. Ova demobilizacija je u funkciji okretanja HV ka mirnodopskom ustroju uz postojanje snažnog djelatnog i ročnog operativnog dijela te visoka stupnja mobilizacije brojnijeg pri-

«Za nas bi bilo najbolje da suverenitet u UNPA zonama riješimo planom i snagama UN, ali država i njena vojska ne mogu planirati i zavisiti samo od jedne opcije. Zbog toga se i Hrvatska vojska mora organizirati i obučavati za sve moguće opcije, kako u odnosu na zone UNPA, tako i u odnosu na ratnu situaciju u našem okruženju.»

čuvnog — ratnog dijela HV. Ne treba misliti da, ako smanjujemo vojsku, smanjujemo i njenu borbenu sposobnost. Naprotiv, u našem slučaju mi jačamo operativnu sposobnost (vatrenu i manevarsku) da bismo mogli u određenom vremenu i na određenom prostoru biti jači i ofenzivniji nego što smo sada. U sadašnjoj preobrazbi HV i demobilizaciji njenog dijela pridržavamo se dvaju osnovnih kriterija; kriterija ratne opasnosti i kriterija ekonomičnosti.

Za nas bi bilo najbolje da suverenitet u UNPA zonama riješimo planom i snagama UN, ali država i njena vojska

ne može planirati i zavisiti samo od jedne opcije. Zbog toga se i HV mora organizirati i obučavati za sve moguće opcije, kako u odnosu na zone UNPA, tako i u odnosu na ratne situacije u našem okruženju.

HV: Poznato je da se javljaju nespo- razumi s UNPROFOR-om. Oni ne djeluju u svim sektorima podjednako uspješno. Kakvu suradnju ostvarujete s pojedinim sektorima?

— Točno je da nismo zadovoljni s ostvarenjem Vanceova plana. Prošlo je pola godine od kada su snage UN počele preuzimati odgovornost u zonama UNPA. Došla je zima i približava se ožujak, a još se nije izvršila faza demilitarizacije i stavljanja pod kontrolu UN postojećega naoružanja kojeg ima za više tisuća ljudi u svakom sektoru, uključujući i tenkove i topove. Očekivalo se da će najprije u ružičastim zonama UNPROFOR izvršiti zadatak i da ćemo do zime vratiti dio naših prognanika. To se nije ostvarilo, jer snage UN nisu ni preuzele vlast da bi je mogle prenijeti hrvatskim institucijama. Problem je u tome što srpska vlast ne želi realizirati plan, a UNPROFOR ih na to ne može prisiliti.

Znači, prva i druga faza, a to je povlačenje jugovojске i stavljanje teško- ga naoružanja pod kontrolu UN, u većem su obimu završene, iako sve teško naoružanje nije pod kontrolom UNPROFOR-a ni u jednom sektoru. Treća faza, demilitarizacija raznih milicija i vojske TO, nije ni otpočela. Kada se nije odmaklo dalje od druge faze, a ostaju nam još četiri, Hrvatska i svijet u cjelini moraju izvršiti snažan pritisak na srpsku stranu da dođe do potpunoga ostvarenja Vanceova plana u narednih šest mjeseci.

Snage UN koje su sada na području Hrvatske morat će dobiti zadatak bezuvjetne demilitarizacije svih zona UNPA, ili će morati doći neke nove snage — UNPROFOR 2 — koje će moći taj zadatak izvršiti. Hrvatska će, što nam je poznato i iz izjava Predsjednika Republike, inzistirati da se plan UN u os- novi ostvari u narednih šest mjeseci.

Razumljivo je da će povratak prognanika potrajati duže.

HV: Kako je opremljena Hrvatska vojska danas? Počeli smo obranu domovine s minimalnim naoružanjem, a danas smo vojska koja se može suprot-

staviti neprijatelju s mnogo većom snagom tehnike.

— Za bitku na zemlji i sve ono u do- meni operacija na kopnu mi imamo naoružanje i u ratu obučenu vojsku.

Taj dio ratnih zadaća možemo uspješno voditi. Tu uključujem i vrlo sigurnu i uspješnu nisku protuzrakoplovnu ob-

«Prišli smo preoblikovanju Hrvatske vojske kako bismo imali jedan vrlo operativan, manevarski i vatreno jaki dio djelatnih vojnika, dočasnika i časnika u gardijskim brigadama i dijelovima Hrvatskog ratnog zrakoplovstva i protuzrakoplovne obrane i Hrvatske ratne mornarice...»

ranu i vrlo dobru topničko-raketnu podršku i protuoklopnu obranu. Za borbu sa zrakoplovstvom na većim visinama mi još nemamo dovoljno protuzrakoplovnih raketnih sredstava.

Nemamo odgovarajuće zrakoplove za ofenzivna djelovanja, iako smo u ratu uspješno upotrijebili više desetina la- kih aviona za napadna djelovanja na bojišnici. Za bitke na moru u povoljnoj smo poziciji. Naša obala i brojni otoci nam to omogućuju. Posjedujemo odgovarajuće topničke i raketne jedinice na kopnu te ratne i naoružane brodove.

Dobrom organizacijom topničko-raketnog sustava obale, otoka i brodova

interview

osigurali smo da flota jugoslavenske vojske ne bi mogla bez većih gubitaka prodirati u naše teritorijalno more.

Znači, bitka na zemlji i bitka na moru nisu za nas problem. Problem je još bitka u zraku i ofenzivna djelovanja iz zračnoga prostora.

No, za naš rat i naše uvjete bila je sudbonosna bitka na zemlji i na moru.

Zrakoplovstvo JNA nije odigralo svoju ulogu onako kako bi je u vojnom smislu trebalo odigrati. Ono je razaralo gradove, uništavalo gospodarstveni potencijal i služilo zastrašivanju ljudi i etničkom čišćenju, čineći time civilne zločine. Malo je naših boraca stradalo od zrakoplova, ali je stradalo mnogo građana.

HV: Hrvatska ide polako u mirnodopski život. U svezi s tim preustrojava se i Hrvatska vojska. Molimo Vas, gospodine generale, da kažete nešto više od onoga što je dato u javnost, o tome kakve se promjene provode i kakva će biti u budućnosti Hrvatska vojska?

— Sada se nalazimo u trenutku kada oblikujemo Hrvatsku vojsku koja će moći odgovoriti mirnodopskim potrebama.

To znači da može odgovoriti na moguća iznenađenja na području Hrvatske, od bilo kakvog napada ili agresije, da obavi one zadaće koje su joj preostale u odnosu na naše dijelove teritorija nad kojima još nemamo puni suverenitet, te da obučavamo i uvježbavamo mirnodopski i ratni dio Hrvatske vojske.

Da bismo udovoljili toj zadaći mi smo prišli preoblikovanju Hrvatske vojske kako bismo imali jedan vrlo operativan, manevarski i vatreno jaki dio djelatnih vojnika, dočasnika i časnika u gardijskim brigadama i dijelovima Ratnog zrakoplovstva i protuzrakoplovne obrane i Hrvatske ratne mornarice, koji će svakoga trenutka biti spreman da na određenom prostoru ostvari takav odnos snaga koji će odvratiti i spriječiti napadača u prvim danima rata. U okviru ovoga mirnodopskog dijela su i brigade i rodovski sastavi koji će biti popunjeni vojnicima — vojnim obveznicima. Taj kontingent godišnje iznosi oko 30.000 vojnih obveznika. U četiri kopnena centra za odgoj i obuku te jednom mornaričkom i jednom zrakoplovnom,

primamo novake i upućujemo ih nakon završene osnovne i specijalističke obuke u brigade ročnog sastava. Poslije obuke od pet mjeseci i oni su spremni i za borbene zadaće, ukoliko se ukaže potreba.

Ratni dio Hrvatske vojske obuhvaća 8 do 10 posto ukupnog stanovništva

„Zrakoplovstvo JNA nije odigralo svoju ulogu onako kako bi je u vojnom smislu trebalo odigrati. Ono je razaralo gradove, uništavalo gospodarstveni potencijal i služilo zastrašivanju ljudi i etničkom čišćenju, čineći civilne zločine.“

Hrvatske. Jedan dio ratnih jedinica čini manevarsku strukturu sposobnu za akcije na svim prostorima Hrvatske.

Brojnu prostornu strukturu HV čine domobranske jedinice. Taj dio će se nalaziti na prostoru na kojem se i formira. Na taj način će se postići da na cijelom prostoru Hrvatske, a prema stupnju ugroženosti, imamo brzo narastanje manevarskih i prostornih snaga HV. Dakle, da u mirnodopskom dijelu imamo minimum snaga potrebnih za sprečavanje iznenađenja, obuku novaka i pričuve i za brzu mobilizaciju i razvoj ratne vojske.

Želim naglasiti da formiramo gardijske brigade u kojima će gardisti biti djelatni vojnici, dočasnici i časnici.

Gardisti će sklapati ugovor na pet godina. Primat će se svi sadašnji i demobilizirani pripadnici Hrvatske vojske i novaci po završenoj vojnoj obvezi, s tim da udovolje potrebnim zdravstvenim i psihofizičkim kriterijima, te da nemaju više od 35 godina. Neke od pogodnosti su dvostruki radni staž u ratu, a u miru, godina uvećana za četiri mjeseca, povećana primanja u skladu sa zahtjevima koje traži poziv gardista. Imat će, nadalje, povoljnosti u rješavanju stambenog problema. Važno je naglasiti da će gardist imati mogućnost daljnjeg vojnog školovanja za dočasnika i časnika HV.

HV: Kako će se školovati hrvatski časnici?

— Formirali smo još prošle godine Časnički centar Hrvatske vojske. Sada se u centru obučava preko 400 djelatnih časnika i dočasnika koji su u ratu postali časnici, a nisu imali vojno obrazovanje.

Takvo školovanje završit će svi naši djelatni i pričuvni dočasnici i časnici domovinskog rata. Na mjesečnim tečajevima provedenim u toku rata obučavano je preko 1800 pričuvnih časnika i dočasnika zapovjednika voda, satnije, baterije i bataljuna. Izvršili smo pripreme i iduće će godine otpočeti obučavanje časnika za najviše zapovjedne i stožerne dužnosti u HV. U narednoj godini otpočinjemo i sa redovnim školovanjem studenata budućih časnika HV u okviru integriranog studija na fakultetu i vojne specijalizacije u Časničkom centru HV.

Dio časnika završavat će i visoke vojne škole i specijalizacije u inozemstvu, kako bi Hrvatska vojska mogla pratiti razvoj i dostignuća vojne misli i tehnike u drugim zemljama.

Novi časnici, koji će tek narastati u našem sistemu integrirane obuke, školovat će se za časnička zvanja nakon završenog fakulteta kroz specijalizaciju za određene vojne dužnosti. Tako će naš časnik imati diplomu odgovarajućeg fakulteta i diplomu dostignutog vojnog zvanja, tj. specijalizacije, uz dobivanje odgovarajućeg čina časnika Hrvatske vojske. Taj integrirani sustav školovanja je najracionalniji i najprihvatljiviji za Hrvatsku. ■

SNAGA LIKE – 133. OTOČKA

U obrani Like veliki doprinos dala je 133. brigada, koja je prošloga mjeseca obilježila prvu godišnjicu osnivanja

Zapovjednik pukovnik Davor Peitel

Piše: TOMISLAV LACKOVIĆ
Snimio: ALOJZ BORŠIĆ

ga pružanog im otpora i to je stvaralo zabunu u njihovim redovima.

Najveći problem, još od početka djelovanja brigade, bio je uspostaviti stabilnu bojišnicu na području Otočca i Brinja, te uspostavljanje komunikacije Otočac – Žuta Lokva – Brinje – Karlovac i pravca Otočac – Žuta Lokva – Senj – Rijeka. To je bila nužnost kako bi se spriječilo okruženje samoga grada i ovog dijela Hrvatske.

Odlučujući koraci poduzeti su 14. rujna 1991. kada je blokirana vojarna »Vladimir Četković – Vlado« i tako spriječena daljnja komunikacija između vojarne i četničkih uporišta na samoozračijskom području. Skladište vojne opreme na Spilniku zapaljeno je

15. rujna a 16. rujna osvojeno je skladište goriva i maziva u vojarni Ramljani i tada je u ruke branitelja došlo pet i pol milijuna litara goriva, a konačno, 17. rujna nakon četverodnevnog opsjeđanja i borbi osvojena je vojarna s velikom količinom naoružanja i opreme te je zarobljeno i 120 neprijateljskih vojnika i oficira.

Agresor se nije mogao pomiriti s prvim vojnim porazom na ovom prostoru, te su stoga Otočac kao i okolna hrvatska naselja pokušavali uništiti učestalim nadlijetanjima zrakoplova iz kojih su mitraljirali, raketirali i bombardirali uglavnom civilne ciljeve.

Osvajanjem vojarne u Otočcu, višak opreme i naoružanja odmah je ustupljen drugim postrojbama na ratištima širom Republike, a po nalogu Glavnog stožera i nadređenih vojnih komandi Hrvatske vojske.

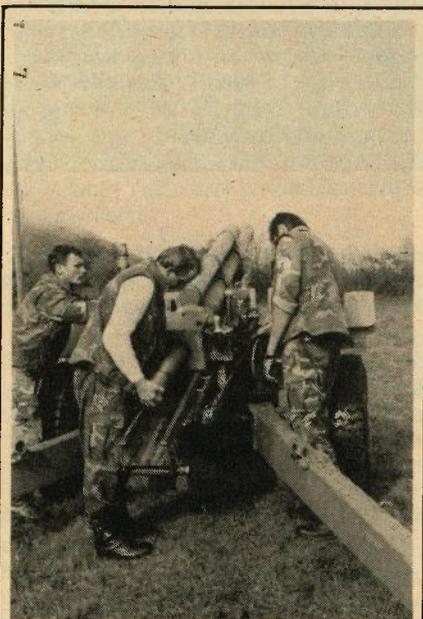
Otočka 133. brigada Hrvatske vojske uspjesima na iznimno teškoj i izoliranoj fronti, hrabrošću i dobrom organiziranošću Hrvata – Ličana donijela je slobodu ovom dijelu domovine. Polovicom listopada brigada je obilježila službenu godišnjicu svoga postojanja, iako je u obrani Hrvatske aktivna još od početka ljeta 1991. godine.

Pukovnik Davor Peitel zapovjednik je ove brigade i od njega smo saznali da je otočka brigada utemeljena u jeku silovitih borbi na ratištu koje sada pokriva. Formirana je od dijela sastava 118. gospičke brigade kada je cijela Hrvatska bila izložena nasrtajima tada tehnički nadmoćnije JNA i velikosrpskih snaga.

Na otočkom području otpor je otpočeo bez značajnijeg naoružanja. Stanovništvo je posjedovalo svega nekoliko lovačkih pušaka i nešto trofejnog oružja iz drugog svjetskog rata, a o teškom naoružanju moglo se samo sanjati.

Tijekom višemjesečnih minobacačkih, topničkih i tenkovskih kanonada po gradu Otočcu i naseljima s hrvatskim pučanstvom iz velikosrpskih uporišta Staro Selo, Podum, Glavace, Škare i Zalužnica kao i učestalih demonstracija sile JNA koja se očitovala u vožnji oklopnim vozilima po prostoru koji je bio pod kontrolom naših snaga, kao spasonosna pomoć došlo je iz Senja 110 automatskih pušaka s nešto streljiva.

Povremene diverzije naših snaga i stalne izmjene ljudstva koje je imalo automatsko oružje omogućile su željeno djelovanje. Naime, četnici i JNA kao i njihovi jataci u samom gradu nisu mogli ustanoviti kolika je zapravo sna-

Topnici 133. brigade na vježbi

Zapoviješću ministra obrane od 2. listopada 1991. godine od drugog bataljuna 118. brigade kojeg su činile dvije satnije iz Otočca i jedna iz Brinja utemeljen je 62. samostalni bataljun u Otočcu. Padom vojarne, mobilizirane su još jedna pješaka satnija iz Otočca i dvije iz Brinja te jedna satnija iz Ličkog Lešća. Ustanovljena je mobilizacija artiljerijskog divizionu haubica 105 mm, dvije bitnice minobacača 120 mm kao i dvije bitnice topova protuzračne obrane. Obavlja se opsežna mobilizacija i posebno je vrijedno pripomenuti da je odaziv boraca s područja općine bio stopostotan. Zahvaljujući tome, bez obzira na mali broj stanovnika, brigada ubrzo broji 1300 ljudi, a 27. rujna skupa sa snagama MUP-a iz Otočca, Senjskom satnijom i Brinjskom bojnom kreću u osvajanje Brloga i okolnih četničkih uporišta. Akcija je uspješno okončana. Osvojeni su Brlog, Rapain Klanac, Rapain Dol, Bjeljevine i Srpsko Polje. Pristupa se čišćenju terena, a 13. listopada počinje akcija osvajanja Drenova Klanca i Starog Sela. Nažalost ova akcija nije uspjela u

postrojbe hrvatske vojske

cijelosti i nisu ostvareni svi planirani ciljevi.

Konačno, zapoviješću od 19. listopada 1991. i formalno počinje djelovati 133. Otočaćka brigada koja u daljnjim akcijama u zajedničkom djelovanju sa 111. Riječkom brigadom 4. studenog izvodi usklađenu akciju na Drenov Klanac i Staro Selo. Nakon petodnevnih jakih borbi, neprijatelj je napustio svoja uporišta koja konačno dolaze pod kontrolu hrvatske civilne i vojne vlasti.

Primirje koje je neprijatelj »prihvatio« isključivo radi pregrupiranja svojih postrojbi i popune načetih snaga, 133. Otočaćka je poštivala u cijelosti, no Otočac, kao i ostala hrvatska naselja; Prozor Gornji i Donji, Čovići, Sinac, Švica, Ličko Lešće, Kuterevo,

Veliki doprinos ratnim uspjesima dali su i njeni topnici. Zapovjednik haubičkog divizionara 133. brigade, bojnik Franjo Janković nam je rekao da su još prije osvajanja vojarne u Otočcu uspješno pribavili dva minobacača, tako da je prva topnička postrojba u Otočcu upravo vod ovog oruđa.

Osvajanjem vojarne u ruke branitelja je došlo 18 haubica 105 mm i šest minobacača 120 mm nakon čega dolazi do formiranja pravih topničkih postrojbi. Podosta zarobljenog oružja ova je brigada ustupila drugim postrojbama, a posebno 111. riječkoj brigadi.

Danas su topnici u stanju obaviti sve zadaće koje im mogu biti naložene, bez obzira radi li se o podršci ofenzivnog

ubički projektil na području ove općine.

I riječ-dvije o izviđačima 133. brigade čiji je zapovjednik zastavnik Željko Valinčić, i čiji su zadaci bili od iznimne vrijednosti u ovom brdovitom kraju.

Izviđanjem prvih linija neprijatelja i analizom njegovih postupaka, obavili su niz uspješnih diverzantskih akcija prije stupanja na snagu Sarajevskog primirja te nanijeli demoralizirajuće gubitke neprijatelju u ljudstvu i materijalno-tehničkim sredstvima. Nisu imali gubitaka što proizlazi iz iskustva i znanja zapovjedničkog kadra koji je skupa s borcima boravio na prvim borbenim linijama.

Ovih dana, osam mjeseci nakon pri-

Linija razgraničenja

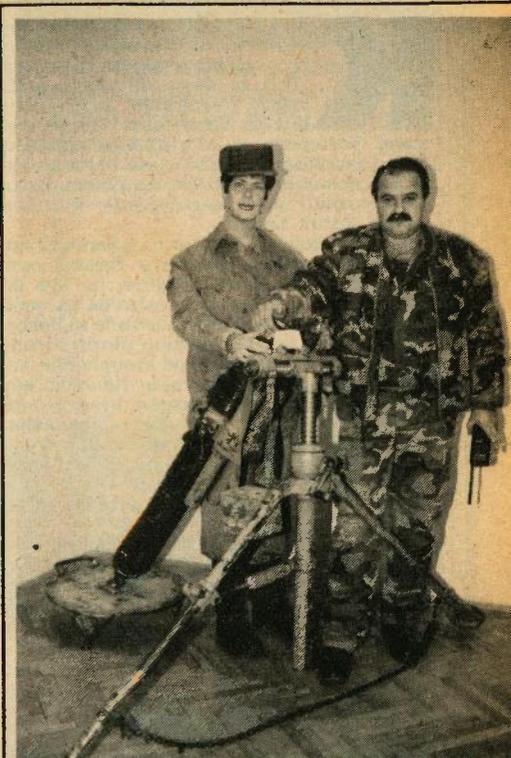
Kompolje, Brinje, Jezerane i Stajnica bili su neprekidno raketirani i granatirani tako da je, po grubim procjenama, na ovo područje palo oko pedeset tisuća raznih projektila.

Još jednu presudnu bitku na ratnom putu ove brigade treba izdvojiti. To je bitka koja je vođena 11. i 12. prosinca na Ramljanima kada su dijelovi 133. i 111. brigade zaustavili nadiranje četničkih snaga iz pravca Bunića, Kozjana i preko spaljenog i uništenog Čanka prema Otočcu. I ta je bitka dobivena bez značajnijih gubitaka u ljudstvu i tehnici, dok su neprijatelju naneseni osjetni gubici, a zaplijenjen je i jedan oklopni transporter.

djelovanja brigade ili o obrani postojećih položaja. Kako navodi bojnik Janković, haubička baterija dala je veliki doprinos u obrani ovog dijela Hrvatske.

Jedini problem bio im je manjak streljiva. Snalažljivost je opet, kao što se često događalo u domovinskom ratu, bila presudna, isto kao i pomoć Glavnog stožera Hrvatske vojske.

Kako navode topnici ove postrojbe, haubička baterija kojoj pripadaju prva je organizirana topnička postrojba koja je počela djelovati u obrani Republike Hrvatske. U srpnju 1991. ispaljen je prvi minobacački, a u rujnu prvi ha-

Legendarni »krnj« kojeg su borci osposobili za borbu

mirja, nema jačih provokacija neprijatelja na bojišnici dugoj 38 kilometara koju osigurava ova brigada. U mirnom razdoblju, njeni pripadnici rade na daljnjem jačanju borbene gotovosti i provode intenzivnu skrb za osiguravanje normalnog života svojim ranjenim borcima kao i obiteljima poginulih i ranjenih hrvatskih ratnika.

Otočća brigada je na svom ratnom putu zauvijek izgubila četrdeset branitelja a 130 ih je ranjeno, a to je velika cijena slobode ovog dijela Like. ■

PRAVO ORUĐE U PRAVIM RUKAMA

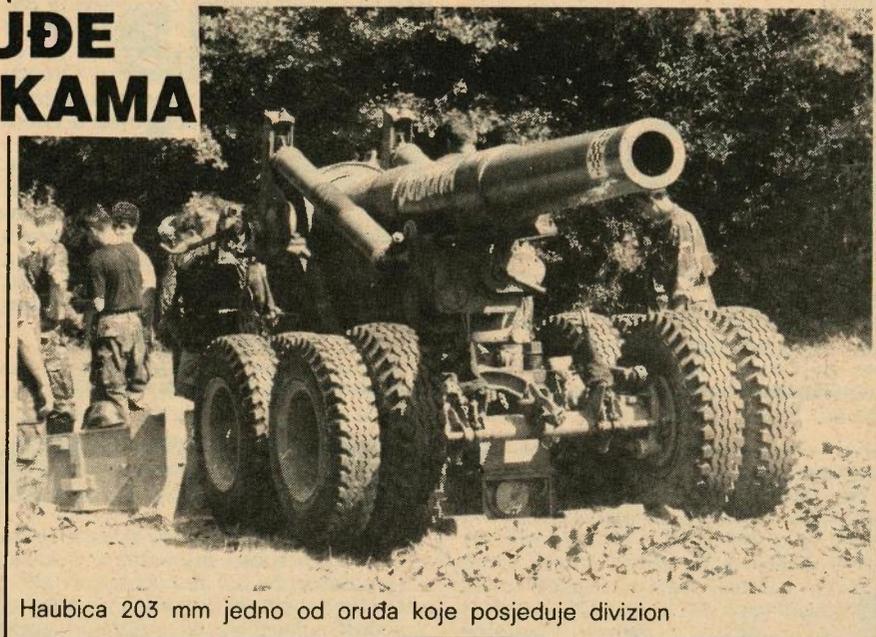
11. mješoviti haubičko artiljerijski divizion u godinu dana uspješno djelovao bez poginulih i ranjenih na svim ratištima u Hrvatskoj

Piše: **VESNA PULJAK**
Snimio: **DARKO VEZMAROVIĆ**

Kao i sve postrojbe hrvatske vojske i haubički divizion stvaran je u teškim ratnim uvjetima. Ovih se dana navršava godišnjica formiranja prvih dviju bitnica (baterija), a tijekom vremena postepeno je oformljena logistička baza i zapovjedništvo divizionu te još tri bitnice. S nastankom i borbenim putem divizionu upoznao nas je zapovjednik divizionu, bojnik Antun Sablič.

Prve haubice našle su se u rukama hrvatske vojske padom vojarne u Selskoj cesti sredinom rujna prošle godine, no bile su, kao i sve što je jugoarmija ostavila iza sebe, neupotrebljive. Da bi se osposobile za borbeno djelovanje bilo je potrebno uložiti i truda i vremena. Niz dijelova od neophodne važnosti za borbenu uporabu haubica kao udarni mehanizam, panorama, kvadrant itd. bili su uništeni. Važnu je ulogu u nabavljanju i izradi svih potrebnih dijelova i streljiva, kako bi se haubice što prije našle u obrani domovine, odigrao dio ljudi dobrovoljno pristiglih u vojarnu »Selska« zajedno sa tadašnjim zapovjedništvom ZNG.

Prva oformljena bitnica, u punom sastavu, već početkom listopada 1991. odlazi na teren na područje Pisarovine i svoj borbeni put započinje pod zapovjedništvom 149. trešnjevačke brigade. Djelovanje potom nastavlja na Baniji, da bi nakon toga dio ljudstva i

Haubica 203 mm jedno od oruđa koje posjeduje divizion

oruđa došao na istočno-slavonsko bojište pod zapovjedništvo 108. brigade. Svega nekoliko dana kasnije stvara se druga bitnica (prva po nazivu) i odlazi na područje Kravarskog gdje uspješno djeluje pod zapovjedništvom 153. Velikogoričke brigade. Početni problemi s nedostatkom tablica za gađanje postupno su otklonjeni no pojavljuje se novi, a to je problem nabave topničkog streljiva. Važnu je ulogu ovdje odigrala logistička baza koja uz pomoć zapovjedništva ZNG kamionima razvozi streljivo po položajima. Uz ogromne fizičke napore, jer tijelo projektila teži 93 kg, a prebačeno ih je preko ruku oko 2800 komada, pojavljuje se dodatni problem u tome što se ono nalazilo na raznim mjestima: Delnice, Prečec, Duboki Jarak, Varaždin i drugdje. Nedostatak kapsula bez kojih nema opaljivanja u početku se izrađivao u privatnim radionicama, pa iako su one u početku imale dosta nedostataka s vremenom i ovaj je problem riješen.

Logistički vod i zapovjedništvo divizionu stvoreno je krajem listopada sa sjedištem u vojarni u Selskoj cesti, odakle organizira i prati rad bitnica te formira i treću bitnicu. Ova bitnica odlazi u Karlovac gdje je, pridodana za borbenu upotrebu Operativnoj zoni Karlovac. Četvrta bitnica, stvorena krajem studenog, zauzima položaje na području Siska gdje djeluje određeno vrijeme pod zapovjedništvom OG Sisak i Banija, a zatim jedan vod odlazi na južno bojište, dok drugi ostaje u vojarni »Prečko«. Daljnjim razvojem divizionu stvara se i peta bitnica sredinom svibnja 1992.

Veliku ulogu u početnoj fazi stvaranja divizionu odigrao je logistički vod pravovremenom opskrbom svih bitnica topničkim streljivom, sanitetskim i intendantskim materijalom, pokazujući izuzetnu snalažljivost i zalaganje.

U sastavu divizionu je i vrlo dobro organiziran sanitet, te svaka jedinica na terenu ima i medicinsku ekipu. Zahvaljujući dobroj organizaciji divizion do sada nije imao ni jednog poginulog, a ni ranjenog pripadnika u borbenim akcijama, iako je kroz divizion tijekom rata prošlo preko tisuću ljudi.

Od sredine kolovoza ove godine u sastavu divizionu nalazi se i pedeset vojnika – novaka koji su na specijalističkoj obuci. Ovi novaci formiraju dva vatrena voda i dodijeljeni su 4. bitnici u okviru koje se provodi obuka i osposobljavanje. Život im je organiziran kao i u svim centrima za obuku, uz obavezane slobodne vikende i izlaske u grad.

Pripadnici 11. MHAD 203/155 na svim uzgroženim područjima Hrvatske na kojima su se nalazili djelovali su više nego uspješno, uništivši velike količine materijalno tehničkih sredstava, neprijateljskih vojnika kao i vojnih objekta.

Iako su ova oruđa vrlo složena za rukovanje, uz velik domet točnost pogađanja vrlo je visoka. To nije slučajno naglasio je zapovjednik Sablič: »precizna su jer se nalaze u stručnim rukama.« ■

Svečano postrojen 11. MHAD prilikom obilježavanja prve godišnjice postojanja

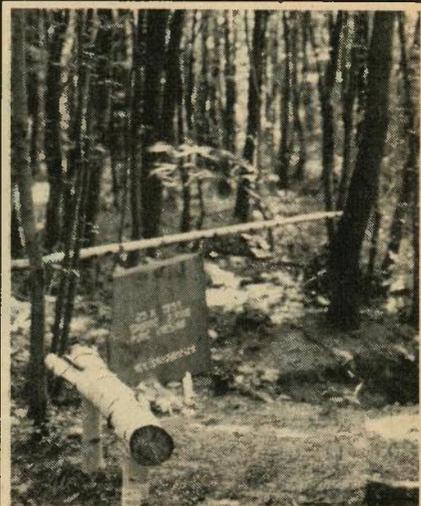
SAMOBORSKI RATNICI

Pripadnici 151. brigade nakon zauzimanja vojarnе u Samoboru branili su zapadnu Slavoniju

Poziv na mobilizaciju, koji je uslijedio u noći od 17. na 18. rujna, Samoborce nije zatekao nespremne, jer se sa pripremama za formiranje brigade započelo dva mjeseca ranije. Samoinicijativnim organiziranjem pojedinaca u početku, a kasnije pod nadzorom Sekretarijata za narodnu obranu i tadašnjeg gradskog štaba TO obavljale su se prve pripreme. Bilo je određenih problema prilikom formiranja, no pripreme koje su se provodile od srpnja 1991. rezultirale su time da je brigada od prvog dana bi-

Piše: VESNA PULJAK
Snimio: MLADEN NORŠIĆ

Padom vojarni Jastrebarsko i Samobor brigada dobiva novi ratni zadatak u zapadnoj Slavoniji, gdje se pod zapovjedništvom pukovnika Antona Paara nalazi od sredine kolovoza do srpnja 1992. držeći položaje u selima Lipovijani, Novi Grabovac, Bajer, Popovac, Subocka, Korita, sve do Lipika. Redali su se uspjesi, no bilo je i teških trenutaka. Prva akcija na selo Bajer, iako uspješno

Mjesto pogibije svakog suborca pripadnici brigade su dostojno obilježili, a ovih dana uz dužnu počast i upalili svijeće

Dio pripadnika 151. brigade

Nakon uspješno izvedene akcije neprijateljski tenk je ostao na »ničijoj zemlji«

la spremna za borbu. S njenim borbenim putem upoznao nas je zamjenik zapovjednika 151. brigade natporučnik Josip Mahović.

Prvi je zadatak brigada imala na čuvanju objekata bivše JNA, i to vojarni Prečko i Senjak, a dva dana nakon formiranja doživjeli su i svoje prvo vatreno krštenje prilikom raketiranja aerodroma Lučko. U prvi stvarni borbeni zadatak kreće krajem kolovoza jedna satnija 151. brigade: odlaze u selo Lasinje dok je paralelno s tom akcijom jedna bojna držala u okruženju samoborsku vojarnu te pozicije na cesti Jastrebarsko – Zagreb. Kako pregovori sa samoborskom vojarnom nisu išli željenim pravcem, postojala je još samo jedna mogućnost – zauzimanje vojarnе. U ovoj akciji, koju su izvele specijalne jedinice MUP-a iz Lučkog, 151. brigada je davala topničku i PZO podršku. PZO po prvi put pokazuje i svoju spremnost i to vrlo učinkovito.

izvedena, odnosi i prve žrtve. Tijela mrtvih suboraca pronađena su i prenesena u Samobor tek tri mjeseca kasnije. Slijedi ulazak u selo Subocka i držanje ovog položaja šesnaest dana; unatoč danonoćnim granatiranjima i raketiranjima položaji nisu izgubljeni. Na ovom je području zaplijenjena i velika količina naoružanja, streljiva i motornih vozila, »jer da nas u početku četnici nisu naoružavali ne bismo imali čime ratovati«, u šafi govori zamjenik zapovjednika. Samoborci su se prvim puškama opskrbili padom vojnog skladišta u Dubokom Jarku, te su od početka relativno dobro naoružani. Jedini je problem tada bio nedostatak streljiva i intendantskih sredstava, pa je dio boraca u borbu krenuo u trapericama i tenisicama.

Stupanjem na snagu primirja, početkom ožujka, brigada je u ulozu strategijske rezerve Operativne grupe Posavina. Povučeni s

prve linije, pokrivaju prostor oko Banove Jaruge, sve do Kutine gdje djeluje kao interventna jedinica u slučaju neprijateljskog desanta.

Vrlo važan psihološki učinak na borce, pružajući im osjećaj sigurnosti koji je ovdje bio tako krhak, imao je dobro osposobljeni sanitet s obaveznim liječnikom u svakoj bojnoj. Gubici su ipak bili neizbježni, te je tijekom borbenih djelovanja postrojba izgubila devetnaestoricu pripadnika, a trideset troje je ranjenih.

Boraveći na zapadnoslavonskom ratištu gotovo devet mjeseci, na zasluženi odmor dio brigade odlazi tek nakon tri i pol mjeseca, kad je intenzitet borbi počeo opadati. Od formiranja pa do demobilizacije 12. srpnja 1992. kroz brigadu je prošlo oko 2600 ljudi, a gotovo 600 boraca bilo je na bojišnici od prvog do zadnjeg dana. ■

COBRE

66. bojna Vojne policije
dobila je visoke ocjene
zapovjednika

piše: GORDAN LAUŠIĆ

Protiče godina dana kako je stvorena Vojna policija Hrvatske vojske, a nešto kasnije, u prvoj polovini prosinca 1991. godine formirana je Uprava Vojne policije MORH. I Vojna policija kao i čitava Hrvatska vojska prošle godine, bila je tek u fazi nastajanja, bez dovoljno sredstava i tehnike, ali s velikim entuzijazmom i ljubavlju za poziv vojnog policajca. Rijetko je tko od tih momaka imao policijskog znanja; učilo se kroz rad, neprestano usavršavalo, a postepeno je pristizala oprema, sredstva i obuceniji kadar.

Jedna od postrojbi Vojne policije je 66. bojna, izravno pod nadležnošću Uprave Vojne policije Ministarstva obrane, a djeluje svugdje u Republici Hrvatskoj gdje to prilike nalažu. To su već svima znane »Cobre«. Posla za »Cobre« i njihove kolege uvijek ima i to napretek. Zapovjednik 66. bojne satnik Ante Pavlović i dozapovjednik satnik Dinko Barbarić s ponosom ističu da se njihova post-

Vojni policajci u patroli

rojba ubraja u vrhunske postrojbe Hrvatske vojske, a to su potvrdile i ocjene najvišeg vojnog rukovodstva. Iza te ocjene stoji godina mukotrpnog rada i zalaganja svih pripadnika bojne. Veliku pomoć pružio im je zapovjedni kadar Vojne policije, a posebice »Djed Mraz« svih vojnih policajaca, referent za nabavu satnik Ramadan Beganović i »njegove dvije desne ruke«: stožerni vodnici Peša i Papa. Trebalo je sve ustrojiti i opremiti, a i smjestiti u Studentskom domu »Laščina« nije bio adekvatan za vojnu postrojbu ovakvog tipa. Tek nedavnim preseljenjem u vojarnu »Jakuševac« do izražaja je došla

Smotra 66. bojne u vojarni »Jakuševac«

mogućnost daljnjeg razvoja postrojbe. »Cobre« u svojem sastavu imaju i vod motociklista koji izvršavaju bez poteškoća svaki zadatak zahvaljujući nesebičnoj pomoći radionice gospodina Vilka Severa. Imaju i borbeno oklopna vozila, te BRDM, kao osnovu skorašnje oklopnomehanizirane satnije. Uskoro im se pridružuje i vod zaštitno-tragačkih pasa, također buduća satnija, čiji pripadnici trenutno obavljaju svoje zadužbe u sklopu vojne policije pri II. A brigadi. Vještini vodiča i njihovih ljubimaca imali smo prilike vidjeti na nedavno održanoj internacionalnoj izložbi pasa u Zagrebu, a i svakodnevno pri izvršavanju redovnih vojnopolicijskih zadaća.

Da bi sami iskušali kako izgleda jedna klasična patrola krenuli smo u smjenu s Antom i Tihomirom, veteranima domovinskog rata. Već na početku nailazimo na grupu vojnika na Kvaternikovom trgu, Tihomir im polako prilazi, Ante za njim, uvijek na oprezu. Slijedi pregled dokumenata, upozorenje na izgled i ponašanje. »Nema nekih većih problema, to su mladi vojnici – novaci. Imaju slobodan vikend, no kad na sebi nosi odoru Hrvatske vojske moraju se časno ponašati« – kaže Tihomir, inače trener te-kwondo. Na naš upit da li to svoje znanje i upotrebljava, s osmijehom odgovara: »Zaista rijetko i to u krajnjoj nuždi, jer mi kao vojni policajci moramo biti uzor, a svaka naša reakcija izaziva pozor. Posao smo pravilno obavili tek kad svojim autoritetom razriješimo konfliktnu situaciju, a ne grubom silom«. To potvrđuje i Ante, Vukovarac, koji kao stari borac zasigurno takav autoritet i posjeduje. »Uz redovne kontrole, veliku pažnju posvećujemo i izgledu vojnika. Nisu samo dokumenti u pitanju, već i vanjski izgled i ponašanje. Veliki problem su nam i civilna lica koja nose dijelove maskirnih odora, mada je to zabranjeno. No, svakim danom nailazimo na sve bolje i bolje stanje«, govori Ante, pažljivo odmjeravajući dvojicu vojnika koji su prolazili mimo nas.

Kako postati Vojni policajac, pitamo. »Jednostavno morate biti stari iskusni borac, častan i pošten čovjek prije svega, a poslije toga ocjenjujemo sve ostalo«, odgovoriše nam

gospoda Stjepan Marković i Branko Glavaš, članovi komisije za prijem u redove Vojne policije. Rad i samostega – njihov je moto, a kod toga potpuno su u pravu. Većina sadašnjih »Cobra« nisu prije nikada bili vojni policajci, no posao su naučili. Da li primaju i žene u svoje redove, naše je sljedeće pitanje. »Svakako, zašto ne, ako su sposobne i posjeduju sve odlike potrebne za ovakav posao postat će dio 66. bojne. Neke su to već odavno i dokazale«, reče gospodin Marković. Razgledali smo i nove prostore i uvjerili se da zaista sve odiše redom i disciplinom.

Budućnost »Cobri« svakako je i dalje rad te samostega i nabavka nove opreme. Ova postrojba je u razvoju, a osnivanjem antiterorističke jedinice i ostalih pratećih službi bit će još djelotvornija i bolja a ocjena vrhovnih zapovjednika Hrvatske vojske nije previsoka, po onome što smo vidjeli i čuli. Telefon 46 79 88 i »Cobre« su uvijek u vašoj službi. ■

SMOTRA 66. BOJNE VP

Povodom useljenja u nove prostore smotru 66. bojne Vojne policije izvršio je načelnik Uprave Vojne policije brigadir Mate Laušić u pratnji načelnika Opće i prometne vojne policije pukovnika Marijana Biškica. Izražavajući zadovoljstvo izgledom i postignutim rezultatima, brigadir Laušić je naglasio: »Poslije prvih godina 66. bojnoj pravi razvoj omogućit će ovi novi prostori u vojarni Jakuševac. Izuzetno ste mnogo postigli i kao vojnici i kao policajci. Naučili ste posao i obavljate ga profesionalno. Pravi uzor čitavoj Hrvatskoj vojsci, i dalje ćete u svojim zalaganjima i u svojem radu imati svu podršku Uprave Vojne policije i moju osobnu. Nismo daleko od cilja svih nas ovdje okupljenih – modernom ustrojenoj i efikasnoj Vojnoj policiji, bezbroj puta ste potvrdili i ovdje u Zagrebu i na prvim borbenim linijama da ćemo uskoro ispuniti sve što smo planirali. Ne poustanite u tome, jer vi ste jedan od stupova obrane ustavnog poretka Domovine nam Hrvatske«. Osim pregleda oružja, opreme i drugih sredstava, načelnici Laušić i Biškic obišli su i novouređene prostore i izradili svoje zadovoljstvo viđenim. Ova smotra dokazala je visoki stupanj stručnosti i osposobljenosti naše, po prvi put hrvatske Vojne policije i potvrdila nade u njihov daljnji razvoj. ■ D. R.

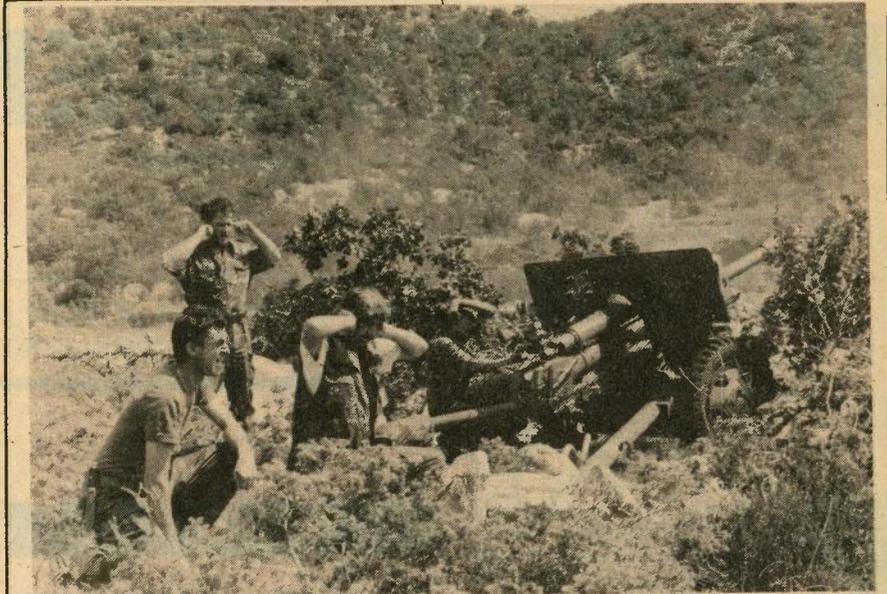
V DUBROVAČKI »LAVOVI«

Pripadnici 163. dubrovačke brigade čvrsto i sigurno su držali položaje nad Dubrovnikom

Piše: SINIŠA HALUŽAN
snimio: MILO KOVAČ

Od početka neprijateljske agresije na grad Dubrovnik, široj je javnosti malo poznato koliko je tih prvih dana i tjedana bila uspješno organizirana obrana grada. Organiziralo se i radilo u najvećoj tajnosti. Popisi dobrovoljaca, koji su se spontano počeli okupljati po dubrovačkim mjesnim zajednicama i kriznim štabovima, nerijetko su završavali u rukama neprijatelja koji je bio na samom pragu grada. Crta bojišnice je bila na samom ulazu u grad, a područje Rijeke Dubrovačke je bilo danonočno na udaru topništva jugo-vojske. Mokošica je pod okupacijom, a Sustjepan je opuštió. Nekolicina boraca, koji su hrabro u tim trenucima držali obrambene položaje, bili su prethodnica stvaranju 163. dubrovačke brigade.

U jednoj od najljepših kuća u danas oslobođenoj Mokošici smješteno je zapovjedni-

Dubrovački branitelji uzvraćaju vatrom za vrijeme jednog od brojnih napada Srbo-četnika na Župu dubrovačku

štvo 2. bojne 163. brigade. U toj zgradi, koja na neki neobičan način odiše duhom tradicije i povijesti ovog kraja, upoznajemo ljude koji su svojim sudjelovanjem i doprinosom borbi za obranu svog grada i sami postali dio nje same. Poručnik **Ante Fragić**, zapovjednik 2. bojne, **Mario Marušić**, pomoćnik zapovjednika za IPD, i **Ivko Marčić**, referent općih poslova, postaju naši sugovornici od kojih saznajemo što se ovdje događalo u tim prvim danima. Okosnicu 2. bojne sačinjavali su dobrovoljci iz MZ Gruž. Pomalo se stvaraju vodovi i čete, ali nema naoružanja. Sakupljeno je sve što se od osobnog naoružanja u gradu moglo naći, ali to nije bilo dostatno za aktivniji otpor. Zajedno s pripadnicima MUP-a drže položaje na pravcu Bosanka-Brgat da bi se kasnije, nakon borbi na Osojniku, povukli na pravac Sustjepan-grad. Zanimljiv je detalj kako je dopremana hrana borcima na položaje o kome najvjer-

nije govori isječak iz ratnog dnevnika jednog od pripadnika 163. brigade. »Sustjepan je oko pola godine bio nulta crta dubrovačke obrane i jedna od bitnih prvih bojišnica Dubrovnika, okružen neprijateljskim položajima s tri glavne strane. Danju je bio nepristupačan i veoma opasan za bilo kakvo kretanje jer ga je agresor učestalo provocirao otvaranjem vatre iz raznih oružja i oruđa. No, mora se naglasiti da su naši hrabri hrvatski branitelji čvrsto i sigurno držali položaje u Sustjepanu, na Kabogi, Kantafigu i na isturenim položajima predjela Nuncijske...« Nebrojeno puta se noću, pod okriljem mraka, odlazilo u Gruž ili čak u grad po hranu. Išlo se pješice, jer su vozila u Sustjepanu bila uništena. Ti hrabri mladići popularno su nazvani »Deve«.

U »Vili Dubrovnik«, gdje je smješteno zapovjedništvo brigade, upoznajemo satnike **Lukšu Glavinju**, pomoćnika zapovjednika za IPD, koji nas upoznaje sa sadašnjim ustrojem brigade kao i njenim borbenim putem. Zapovjednik brigade, brigadir **Veselko Gabričević** je zauzet i nalazi se na jednom od položaja u okolici Srda. Iako je stvorena daleko ranije, kao datum osnivanja se uzima 1. veljače ove godine. Još u lipnju 1991. godine organizirana je jedna satnija koja je djelovala u sklopu 116. brigade Hrvatske vojske, a kasnije je prerasla u bojnu. Početkom prošlog ljeta, ukida se Zapovjedništvo obrane grada, pa od tada brigada postaje glavni oslonac obrane grada. Sačinjavaju je, u najvećem postotku, žitelji općine Dubrovnik. Potrebno je naglasiti da su borbe na prilazima gradu vođene u izuzetno teškim uvjetima. Razlika u snazi i opremljenosti između agresora i branioaca bila je više nego očita. Pridodamo li tome i konfiguraciju terena, na kome je upotreba bilo kakve tehnike vrlo ograničena, postaje potpuno jasno s koliko je žara brigada sudjelovala u borbama.

Danas, kada je šire područje Dubrovnika potpuno oslobođeno, pripadnici 163. brigade i dalje čvrsto drže svoje položaje jer neprijatelj je i dalje vrlo blizu. ■

Uvijek spremni topnici 163. brigade.

NEOSTVARENI SAN

Hrvatska vojska pobijedivši agresora, prisilila ga je da se povuče s dijela jadranskog pročelja, gdje je po svaku cijenu želio ostati

Povlačenje srpske vojske iz okupiranih dijelova općine Dubrovnik rezultat je uspjeha Hrvatske vojske na tom području i politike pregovora u međunarodnoj zajednici koju podržava Hrvatska. Formiranjem Južnog vojišta 10. travnja ove godine, jasno je izražena namjera Hrvatske da istjera okupatora s područja koje je zauzeo. To je bio težak zadatak, jer su hrvatske postrojbe iz blata slavonske ravnice, šumovitih predjela Banije, Korduna i Like bile prebačene u potpuno novo borbeno okruženje, u druge strateške, operativne i taktičke situacije. U to vrijeme spremala se ofenziva srpskih snaga, s ciljem da se Hrvatsku presječe napola.

Međutim, ne samo da je Hrvatska vojska to spriječila, već je i potjerala okupatora s važnih strateških točaka koje je zauzeo, oslabivši ga do te mjere da više nije mogao držati to područje. U raščlambi ciljeva i sadržaja velikosrpskih pretenzija za teritorijem susjednih naroda, a posebice za teritorijem Hrvatske, možemo vidjeti namjere agresora i procijeniti što danas za njega znači povlačenje s juga Hrvatske. Posebice je to važno jer se agresor povlači s dijela jadranskog pročelja, gdje je po svaku cijenu želio ostati.

Kada promatramo izvore velikosrpske agresije, zamjećujemo da je njezina povijest obilježena nastojanjima da se stigne do izlaza na more. Postojali su različiti prijedlozi i pokušaji. Oni su bili usmjereni prema nekadašnjim jugoslavenskim i prema nejugoslavenskim teritorijima. Za nas su danas posebno zanimljivi pokušaji koji su uključivali osvajanje teritorija Bosne i Hercegovine i Hrvatske.

Srbija je znakovit primjer države koja nema izlaza na more (Land Locked Country). Izolacija je sprečavala njezin razvoj, tako da se pitanje izlaza na more pokazalo posebno važnim. Ona ima »prirodan« izlaz na Jadransko i Egejsko more preko Albanije, te preko Makedonije do Soluna. No, na tim prostorima su se ispriječili etnikumi s kojima je Srbija bila u dobrim odnosima (grčki

piše: **VLATKO CVRTILA**

ili nije bila dovoljno vojno i politički jaka da ostvari svoj cilj (preko sjeverne Albanije).

U planovima teritorijalnog proširenja Srbije na račun susjednih etnikuma uvijek su predlagani načini rješenja pitanja izlaza na more. Uvjetno možemo te prijedloge podijeliti prema glavnim predlagateljima, odnosno zagovornicima i nositeljima takvih ideja. Raščlanjujemo samo neke od njih. To su:

1. prijedlozi Jovana Cvijića za izlaz na Jadransko more preko sjeverne Albanije,
2. prijedlozi pukovnika srpske vojske Simovića i Antonijevića iz 1918.,
3. prijedlog Nikole Pašića (prije 1926.),
4. prijedlozi kralja Aleksandra iz 1928.,
5. prijedlozi iz 1990. u tri varijante:

- A) ne uključuje teritorij Hrvatske,
- B) uključuje teritorij Hrvatske (općine s većinskim srpskim stanovništvom),
- C) uključuje sva područja Hrvatske na kojima se nalaze Srbi.

Pravac kroz sjevernu Albaniju omeđen je Prokletijama na sjeveru i rijekom Mati te cestom za Debar na jugu. Njegovu okolicu čini zetski put Skadar — Prizren. Izlaz Srbije na taj prostor značio bi ovladavanje južnim Jadranom od Bara do Orača. O širenju sjeverozapadnije nije se u to vrijeme razmišljalo, jer je taj teritorij pripadao moćnoj Austro-Ugarskoj. No, nakon njezina nastajanja, porasle su srpske želje za »zapadnim« prostorom:

Nakon prvog svjetskog rata Srbiji su otvorene velike mogućnosti za ostvarenje svoga sna. Zahtjevi Srbije postaju sve izraženiji poslije sloma Austro-Ugarske. Smatrajući se državom-pobjednicom u ratu, Srbija se nastoji proširiti na teritorije jugoslavenskih naroda. Tako dolazi do prijedloga dvojice pukovnika srpske vojske, Simovića i Antonijevića, koji 1918. predlažu liniju amputacije Barč — Virovitica — pravac do Ilove-tok Ilo-

ve — Garešnica — Banova Jaruga — Novska — Jasenovac — dolina Une — Knin — Šibenik. Srbija time dobiva cjelokupni teritorij Bosne i Hercegovine i jadransku obalu do Šibenika. Hrvatski izlaz na more sveo bi se na prostor od Šibenika do Rijeke, koja je u sastavu Italije.

Nakon stvaranja Jugoslavije, Srbija je, kao balkanski Piemont, dominacijom u novoj državi dobila i izlaz na more, ali to nije zadovoljavalo velikosrpske interese. Znajući da joj je Hrvatska najveći protivnik u novoj državi, svim je silama nastojala podijeliti i ograničiti, uništiti ekonomski i politički, gurnuti u drugi plan. Srbi su smatrali da to mogu ostvariti amputacijama hrvatskog teritorija i potiskivanjem Hrvatske s jadranskog pročelja. Kada promatramo prijedloge Simovića i Antonijevića, zamjećujemo da oni idu za sužavanjem Hrvatske oduzimanjem njezina teritorija, ali ne namjeravaju, barem u početku, uništiti njezin nacionalni i politički identitet. To je svojim prijedlogom pokušao Pašić (negdje između 1920. i 1926.). Hrvatsku svodi samo na zagrebačku oblast i Medimurje (područje između Mure na sjeveru i Kupe na jugu, te između slovenske granice na zapadu i približno Moslavačke gore i rijeke Čazme na istoku). Hrvatska gubi cijelo Jadransko more i više nije na jadranskom pročelju. Tim prijedlogom postaje prava Land Locked Country. Moramo spomenuti da je sadržaj velikosrpske agresije 1990. godine (»Hrvatska će se vidjeti prostim okom sa Sljemena«), zapravo utvrđivanje te linije i potpuno nacionalno, ekonomsko, političko i geopolitičko slamanje Hrvatske.

Srbija se svojom politikom u okvirima prve Jugoslavije »Srbija je tamo gdje ima Srba« nastoji proširiti na štetu drugih naroda u toj tvorevini. Svakako je važno to da se Srbi u svom mogućem proširivanju nisu držali samo spomenute maksime, nego je i proširuju: »Srpsko je sve ono što mi smatramo srpskim«. Na toj maksimi temeljen je i prijedlog kralja Aleksandra iz 1928. godine o amputaciji dijelova Hrvatske. Taj prijedlog je trebao konačno razriješiti srpsko-hrvat-

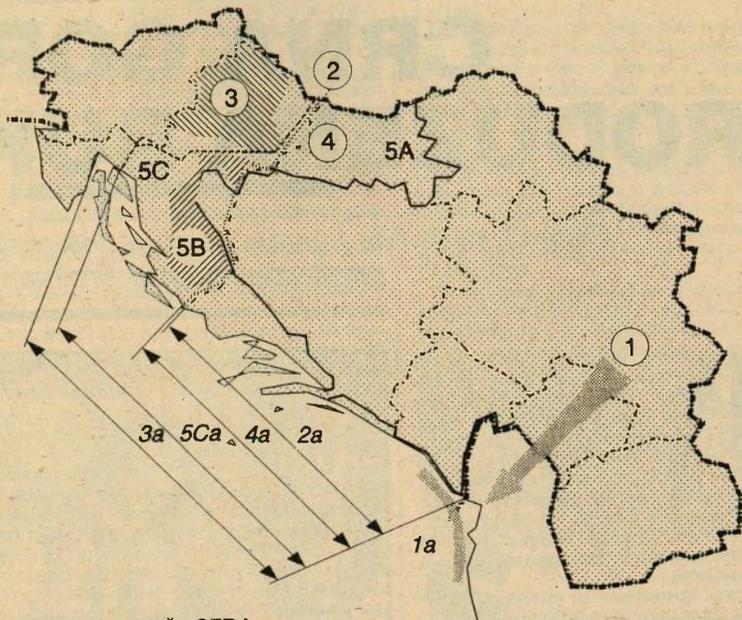
ske sukobe u prvoj Jugoslaviji, koji su kulminirali ubojstvom hrvatskih dužnosnika u tadašnjoj skupštini. Kralj je smatrao da će se time zauvijek osloboditi Hrvata i Hrvatske i njihove državotvorne ideje. Njegova linija većim se dijelom poklapa s linijom Simović — Antonijević i proteže se pravcem Barč — Virovitica — Daruvar — Pakrac — Novska — ušće Une — Una — Butižnica — Krka — Šibenik. Ona donosi neke male korekcije u korist Hrvatske u odnosu na liniju Simović — Antonijević u područjima današnjih općina Grubišno polje, Daruvar i Pakrac.

Planovi za ostvarenje Velike Srbije osamdesetih i početkom devedesetih godina uglavnom se poklapaju s dosad iznesenima. Ovdje ih možemo promatrati u tri varijante.

Prva varijanta sadrži pripojenje Bosne i Hercegovine Srbiji, bez Hrvatske i Slovenije u njihovim granicama. Srbija time ostvaruje bitne geostrateške prednosti, dolazi na jadransko proćelje u Crnogorskom primorju i području Neuma (bosansko-hercegovački izlaz na more). Ovaj plan podrazumijeva i odvajanje dubrovačkog teritorija od Hrvatske, koji bi postupno »prešao« (milom ili silom) u sastav Srbije. Takvi su pokušaji bili u ovome ratu. Uz uporabu sile stalno su iz beogradske propagandne mašinerije lansirane poruke Dubrovčanima o njihovoj posebnosti. Postojao je i okupatorski pokušaj osnivanja marionetske »Dubrovačke Republike«.

Druga varijanta uključuje amputaciju cijele Bosne i Hercegovine i dijelova teritorija (općina) Hrvatske gdje je srpsko stanovništvo u većini. Time se počinje ostvarivati poznata teza o Bosni i Hercegovini kao »središnjoj srpskoj zemlji«. Srbija u ovoj varijanti izlazi na Novigradsko more, približava se Jadranskom moru između Zadra i Šibenika, ima izlaz u prostoru Neuma i Crnogorsko primorje. U svakom slučaju računa se na to da te točke budu osnovom za neko buduće »pomicanje« i proširivanje prema Jadranskom moru (milom ili silom) i osvajanju jadranske obale od Crne Gore do Šibenika. Ovim planom Srbija praktično dijeli Hrvatsku na dva dijela, što je za Hrvatsku izuzetno nepovoljno. Hrvatska geopolitička potkova sužava se na dva mjesta: kod Karlovca (33 km), i kod Benkovca na samo nekoliko kilometara. Kninska vrata pripala bi Srbiji.

Treću varijantu možemo nazvati »maksimalističkom«, jer ona oduzima Hrvatskoj veliki teritorij i u mnogim trenucima približava se prijedlozima Nikole Pašića. Uključuje »srpski Dubrovnik, srpsku Dalmaciju, srpsku Liku, srpske općine Ogulin i Vrbovsko, srpski Kordun, srpsku Baniju, srpsku Slavoniju, srpsku Baranju«. Hrvatskoj bi ostalo oko 34,55% teritorija (oko 1/3), a ostalo bi pripalo Srbiji. U ovoj varijanti Istra nije uključena u Hrvatsku, kojoj Srbi predlažu neki poseban status, ili je nude Talijanima. Preostali teritorij Hrvatske bio bi podijeljen na dva dijela sa Zagrebom i Rijekom kao glavnim središtem. Hrvatska ima izlaz na more, ali preko Srbije. Hrvatska time prestaje biti jadranskim čimbenikom. Bosna i Hercegovina

..... granice bivše SFRJ

----- granice republika i pokrajina bivše SFRJ

- 1 izlaz Srbije preko Velike Albanije
- 1a izlaz Srbije na Jadransko more
- 2 linija pukovnika srpske vojske Simovića i Antonijevića
- 2a izlaz Srbije na more linijom Simovića i Antonijevića
- 3 prijedlog Nikole Pašića
- 3a izlaz Srbije na more po Pašiću
- 4 prijedlog kralja Aleksandra 1928.
- 4a izlaz Srbije na more po kralju Aleksandru
- 5 prijedlozi iz 1990. u tri varijante:
- 5A ne uključuje hrvatski teritorij
- 5B uključuje općine s većinskim srpskim stanovništvom
- 5C maksimalistička varijanta
- 5Ca izlaz na more prema "maksimalističkoj" varijanti

na opet postaje »središnjom srpskom zemljom«. Na prostoru Srbije živjeli bi samo Srbi pravoslavne, katoličke i muslimanske vjeroispovijesti.

Promatrajući sve izložene (ali ne i sve postojeće) prijedloge o teritorijalnom proširenju Srbije, zamjećujemo da se u sadržaju svakoga nalazi zahtjev za izlaskom na more. Počevši rat 1990. godine (početak oružane agresije su »krajinski balvani«) Srbija je jasno zacrtala ciljeve teritorijalnog proširenja i izlaska na Jadran. Međutim, te ciljeve nije ostvarila. Ponovno se njihovo osvajanje sukobilo s hrvatskom snagom i voljom da se brani vlastiti teritorij. Posebice je to vidljivo na primjeru Dubrovnika i povlačenja srpske vojske s okupiranih dijelova dubrovačke obale. Bez obzira na to što je svijet Srbima sve dozvoljavao na Balkanu, oni nisu osvojili ono što su namjeravali. Njihovim povlačenjem s dubrovačkog područja Srbija se polako povlači tamo gdje je i bila.

Povlačenje s hrvatskog jadranskog proćelja pokrenut će velike političke borbe unutar

Srbije, koje se u posljednje vrijeme zaoštravaju. U svakom slučaju, u Srbiji se još uvijek ne definira što znači povlačenje s Prevlake. Je li to »nova »velika pobjeda« ili veliki poraz? Procjena povlačenja u Srbiji ovisit će u velikoj mjeri o potrebama Miloševića u političkim borbama protiv Čosića i Panića. U ovome će trenutku povlačenje biti u međunarodnoj zajednici iskorišteno kao »novi srpski doprinos miru«, ne bi li se svijet ponovno zavarao i počeo razgovarati o prekidu sankcija. »Sukob« Miloševića i »saveznog vrha« (Čosića i Panića) postojat će vjerojatno dok međunarodna zajednica ne odustane od čvrste politike koju je počela provoditi protiv Srbije. U tom političkom okružju valja i promatrati »odustajanje« Srbije od jadranskog proćelja. Ona je bila prisiljena učiniti taj potez, s jedne strane, jer ga vojno više nije mogla držati pred naletima Hrvatske vojske, i s druge strane, jer je nešto morala »ponuditi« svjetskoj javnosti. U svakom slučaju, ne treba nikad zaboraviti, Srbija nije odustala od svojih nakana. ■

CRNA GORA – PRODUŽENA RUKA SRBIJE

Crna Gora je bila i ostala samo jedna mala sila saveznica koja je ponajviše koristila Srbima i Srbiji...

Najnovija vojna agresija Crne Gore zajedno sa Srbijom protiv Bosne i Hercegovine i Hrvatske nije ni najmanje slučajna. Radi se o jednome povijesnom kontinuitetu širenja granica Crne Gore ratnim pohodima na štetu njezinih susjeda. Povijesna jezgra crnogorske države obuhvaćala je samo Cetinje s bližom okolicom. Današnji glavni grad, Podgorica (bivši Titograd), tek je poslije 1878. godine ušao u sastav Crne Gore.

Crnogorska opstojnost u novije vrijeme počinje djelovati početkom XIX. stoljeća. Započelo je s uspješnom politikom vladike Petra Petrovića Njegoša I., rekao P. P. Njegoša II. sve do Danila Petrovića Njegoša, koji se proglašava knezom i nakon što uspijeva slomiti otpor razjedinjenih plemena uspostavlja svjetovnu vlast. Danilo poslije pobjede nad Turcima 1858. godine na Grahovu dobiva međunarodno utvrđene granice prema Turskoj. Trebalo je proći dvadeset godina da bi Crna Gora bila međunarodno priznata na Berlinskom kongresu 1878. godine.

Prije samoga priznanja Crnogorci su vodili nekoliko osvajačkih ratova protiv svojih susjeda. Tako su pod vodstvom Nikole Petrovića I. proširili svoj teritorij prema istoku, prema Hercegovini (Grahovo i Trubjela), prema sjeveru (Ozrinici i Savnik) i prema sjeveroistoku (Komovi). Najveći dio tuđega teritorija Crna Gora je osvojila 1878. godine kada je od Albanije pod turskom vlašću oduzela područje Ulcinja, Bara (prvi izlazak na more), Žabljaka, Podgorice i Fundina. Na sjeveru se Crna Gora proširila na račun Hercegovine (Dobričevo, Velimlje, Goransko i Zabljak) i Bosne (Sinjajevina, Kolašin i Andrijevića). Tijekom balkanskih ratova 1912. i 1913. godine Crna Gora se dalje širi. Sada joj pripada veliki dio Metohije (Đakovica, Dečani, Peć, Zlokućani i Istok), sjeverne Albanije (Plav i Gusinje) i Sandžaka (Boljaš, Pljevlja, Mojkovac, Bijelo Polje, Berane, Trpezi i Rožaj). Iako je Crna Gora od 1918. godine dobila cijelu Boku Kotorsku i cijelu jadransku obalu sve do zaljeva Spić nedaleko Bara, godine 1913. bila je najprostranija, jer joj je Srbija kasnije oduzela najveći dio Metohije. Treba spomenuti da je 1913. godine Crna Gora okupirala i granični pojas uz Albaniju (južno od Skadarskog jezera i Tuzi s okolicom).

Kada je mali Bulatović podržavao Miloševića i slao svoju vojsku u rat protiv Hrvatske i Bosne i Hercegovine, samo je slijedio jedan već uhodani povijesni niz na temelju kojega je rasla i jačala crnogorska država. Kako je trenutno nemoguće širenje prema istoku i sjeveru (Srbija) i prema jugoistoku (međunarodno priznata Albanija) pribjeglo se već uhodanome lovu u mutnom. S obzirom na to da je Jugoslavija bila u raspadu, a

piše: MARIJAN MAJSTORVIĆ

da granice bivših republika nisu delimitirane i demarkirane, slijedila se voždova politika i logika vojnog osvajanja.

Jedini pravac koji je ostao Crnoj Gori bio je zapad. Tu su se nalazile nenaoružane bivše republike koje su morale postati lakim plijenom naoružane jugo-soldateske koja će

osvajački rat u velikosrbijanskom i velikocrnogorskom interesu završiti za nekoliko tjedana. Istočna Hercegovina nije posebno interesirala Crnu Goru iz nekih gospodarskih razloga. Istočna Hercegovina je bila potrebna iz čisto strateških razloga kako bi se nesmetano mogao kontrolirati uski hrvatski pojas između granica BiH i Hrvatske na prostoru od Pelješca do Prevlake. Ali, planovi su se izjalovili. Hrvatska vojska je pružila

neoečekivano jaki otpor i uspješno zaustavila neprijateljsku vojsku. Propao je san o daljnjem širenju Crne Gore.

Poseban problem u odnosima Crne Gore i Hrvatske javlja se u vezi s Bokom Kotorskom i poluotokom Prevlaka. Sve je to povijesni hrvatski teritorij koji je Beograd dijelom poklonio Crnoj Gori (Boka) ili joj je htio pokloniti (cijele Konavle s poluotokom Prevlakom).

Bokokotorski zaljev kao prirodno pristanište privlačilo je razne pomorske sile. Pomorska tradicija Bokelja počela je još u vrijeme Ilira, koju su nastavljali Grci i Rimljani. Od IX. do XII. stoljeća Bokom vlada Bizant. Sve do dolaska Bizanta, Boka je slično kao i Dubrovnik imala svoju samoupravu, komunu, kneza i druge oblike samostalnosti. To je doba postojanja Crvene Hrvatske.

Veći utjecaj Bizanta na Boku osjeća se dolaskom Nemanjića u Duklju 1185. godine, kada je i ukinuta Crvena Hrvatska. Povoljna je bila okolnost u tome što je Bizant tolerirao lokalnu samoupravu svojih osvojenih teritorija.

Današnji, a i prijašnji «velikospriški» elementi upravo na dolasku Nemanjića iz Raške u Duklju zasnivaju svoje aspiracije prema tome i dijelu povijesnoga hrvatskoga teritorija. Međutim, dinastija Nemanjića nikada nije bila apsolutnim vladarom Boke i Bokelja. Boka je i tada imala punu samoupravu, svoga kneza i svoj novac.

Boka je takav oblik samostalnosti zadržala sve do 1918. godine, kada je kao konstitutivni dio Dalmacije, odnosno Hrvatske i ušla u Kraljevinu SHS.

Istina je, a i nesreća, što je dolaskom Nemanjića u Duklju nestala Crvena Hrvatska, a njezino je katoličko pučanstvo promijenilo vjeru. Jedino je pučanstvo Boke zadržalo katoličku vjeru.

Propašću države pod dinastijom Nemanjića, Boka dolazi pod vlast ugarsko-hrvatskog kralja Ludovika, punih trinaest godina, do 1384. godine. Sljedećih sedam godina Bokom vlada bosanski kralj Tvrtko. Sljedećih tridesetak godina Boka je potpuno samostalna.

Dolaskom Turaka u XV. stoljeću u hrvatske zemlje, Boka se 1420. godine stavlja pod zaštitu Venecije, sve do 1797. godine. Nažalost, Turci zauzimaju Herceg Novi 1463. i s manjim prekidima vladaju punih 200 godina. U XVIII. stoljeću Kotor postaje važnom mletačkom ratnom lukom. To je zlatno doba Boke Kotorske.

Nakon Mlečana Boka postaje zanimljivom i Austriji, koja tu ostaje sljedećih devet godina, sve do dolaska Napoleonove vojske 1807. godine. Prije dolaska Francuza kratko se vrijeme u Zaljevu zadržava i flota carske Rusije. Zbog bezobzirnoga postupanja Francuza s Hrvatima Boke, oni prvi puta sklapanju savezništvo s Crnogorcima kako bi protjerali oslabljenu francusku vojsku. To im je i uspjelo 1813. godine. Tada dolazi do ujedinjenja Boke i Crne Gore, po kojemu je vladalo do devet pripadnika iz svake oblasti. Takav ravnopravni savezni odnos potrajao je samo devet mjeseci, do lipnja 1814. godine, kada je Bečkim kongresom Boka pripala Austriji. Pod Austrijom, ali u sastavu Dalmacije, Boka ostaje sve do 1918. godine.

Ovaj povijesni pregled je nužan kako bi se shvatila važnost i znakovitost ovoga Zaljeva za koji su se stoljećima borile razne vojske. Zato nije nikakvo čudo što se i danas vodi ne samo vojni nego i diplomatski rat u vezi

s kontrolom cijeloga Bokokotorskoga zaljeva, kao i ulaza u njega. To što je Boka s okolicom, pa jugoistočno sve do Budve (zaljev Spič) povijesni hrvatski teritorij, to Srbe i Crnogorce ni najmanje ne uznemirava. U svojim duboko ukorijenjenim bizantinskim smicalicama jednostavno zaboravljaju kako nemaju nikakvo pravo potraživati poluotok Prevlaku ili bilo koji metar hrvatskih Konavala. Ako postoji netko tko je oštećen onda je to ponajprije Hrvatska i Hrvati koji su izgubili svoje povijesno područje i svezu s maticom.

Nastankom Kraljevine SHS 1918. godine, dolazi do raskidanja prirodne svezu između Boke i matice Hrvatske. Po dobro znanom srbijanskom diktatu Boka je dodijeljena Crnoj Gori. Takvo neprirodno stanje okupacije hrvatske Boke navodi vođu hrvatskoga naroda Vladka Mačeka da 1939. godine traži povratak Boke u krilo matične države, u Banovinu Hrvatsku. U pogadanjima s beogradskom dvorskom kamarilom tada nije uspio povratiti hrvatski narod Boke pod okrilje hrvatske države.

Izbijanjem II. svjetskog rata Boka potpada pod talijansku upravu. Za hrvatski većinski narod toga kraja to znači privremeno oslobođenje od srbijanske kraljevske vlasti. Komunističko vodstvo jugoslavenskih naroda smatralo je da narod Boke mora imati u novoj jugoslavenskoj zajednici autonoman status. To se odražava u svim proglasima KPJ za Crnu Goru i Boku tijekom rata.

SANDŽAK

Do 1878. godine Bosnom je preko 400 godina vladala Turska. Mirom u San Stefanu Turska je morala Bosni i Hercegovini dati autonomiju. Sanstefanskim mirom nije bila zadovoljna Austro-Ugarska, pa je na kongresu velikih sila u Berlinu, tri mjeseca kasnije, od 13. lipnja do 13. srpnja 1878. godine, revidiran Sanstefanski ugovor. Članom 25. Berlinskoga ugovora priznato je pravo Austro-Ugarskoj na zaposjedanje i upravljanje Herceg-Bosnom, formalno pridržavajući suverenitet turskome sultanu. Zajedno s cijelom Herceg-Bosnom i Sandžak je ostao u sastavu Herceg-Bosne, a time i pod upravom Austro-Ugarske, koja je potrajala do I. svjetskoga rata.

Poslije Austro-Ugarske okupacije od sedam bosanskih vilajeta preostali su samo pljevljanski i novopazarski Sandžak. Nakon balkanskih ratova i odluke velikih sila da raskomadaju Tursku, Sandžak je zajedno s Kosovom pripojen Srbiji. Tijekom I. svjetskoga rata, 1915. godine, Sandžak ponovno potpada pod austrijsku vlast, da bi poslije rata, 1918. godine, nakon nastanka Kraljevine SHS, formalno prestao postojati.

Ponovno aktualiziranje posebnoga statusa Sandžaka potencira KPJ tijekom II. svjetskoga rata. U Pljevljima je 20. studenoga 1943. donesena Rezolucija o organizaciji zemaljskoga antifašističkoga vijeća narodnoga oslobođenja Sandžaka (ZAVNO Sandžaka). U točki 5 spomenute Rezolucije određeno je kako će i Sandžak «... zauzeti ravnopravno mjesto između ostalih pokrajina Jugoslavije». Međutim, Sandžaklije su bile izigrane. Na skupštini Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Sandžaka (AVNOS) od 29. ožujka 1945. godine u Novom Pazaru, Sandžak je podijeljen između Srbije i Crne Gore. Pribojski, mileševski, zlatarski, sjenički, deževski i štavački kotari pripali su Srbiji, a pljevljanski (s bivšim boljančkim) i bje-

lopoljski (s bivšim lozanskim kotarom) pripali su Crnoj Gori.

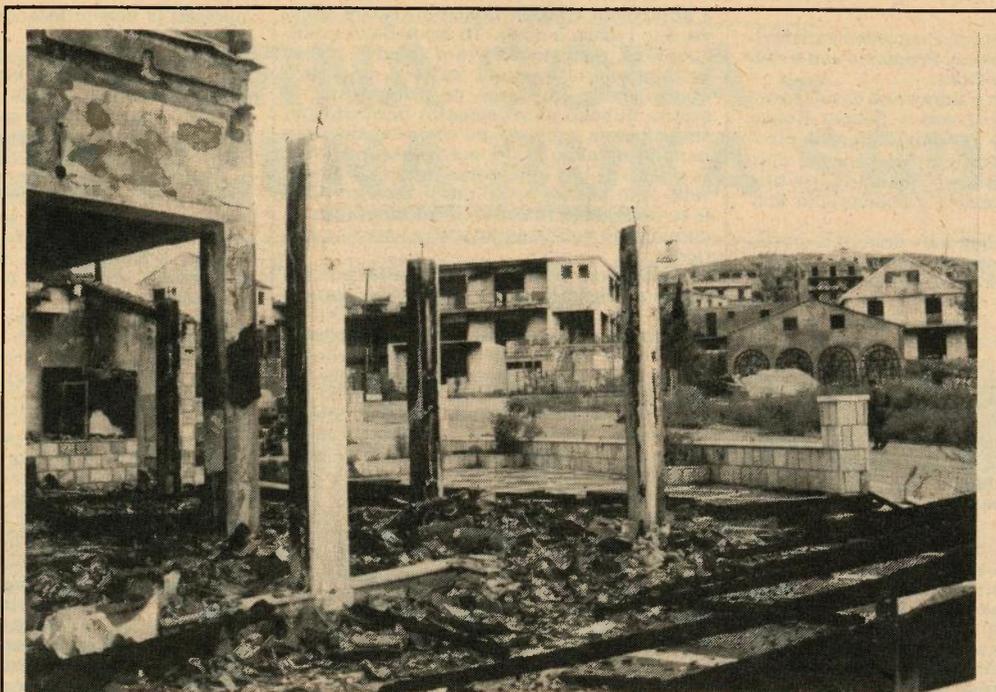
Tako je Sandžak podijeljen bez pitanja što želi njegovo pučanstvo. Nad njegovim narodom uspostavljen je pravni poredak u prvom i drugom Jugoslaviji bez sudjelovanja tamošnjeg naroda u stvaranju sandžacke politike. Sandžak, kao jedinstvena vjerska, politička, jezična i kulturna cjelina podijeljen je umjetnim putem. Tako je razbijena njegova cjelokupnost i dovedeno u pitanje njegovo daljnje postojanje kao područje, tampon-zone između srbijanskoga i crnogorskoga pravoslavnoga etnikuma, na štetu ne samo Sandžaklija.

Podijeljeni Sandžak se prostire na području od nekih 8.200 km², što iznosi oko 8 posto ukupnoga teritorija Srbije i Crne Gore. I nakon stalnog asimiliranja i zatiranja autohtonih Muslimana, uz protjerivanje između dva rata, pa i u Titovo doba, preko pedeset posto sandžackoga pučanstva su Muslimani. Sandžak je prostor koji se prirodno i vjerski nadovezuje na maticu Bosnu i Hercegovinu. U XV. i XVI. stoljeću Sandžak ima ofanzivni značaj prema sjeverozapadu, a u XIX. i XX. stoljeću u doba Austrije taj je ofanzivni pravac okrenut prema jugoistoku.

Sandžak je nastao kao politička tvorevina, široka oko 50 km. To je islamska spojnica između turske Rumelije na jugoistoku i Bosne na sjeverozapadu, odnosno diobena zona između pravoslavnih zemalja Crne Gore i Srbije. Ni u jednoj od dosad poznate tri Jugoslavije ništa nije učinjeno na povezivanju Sandžaka na tome prirodnom i pragmatičnom pravcu jugoistok—sjeverozapad. Dapače, gradila se 1978. godine pruga Beograd — Bar (486 km) koja je zapravo, nastojala podijeliti već podijeljeni Sandžak. A prva nepravedna dioba Sandžaka izvršena je 1913. godine, točno po sredini. Da je Sandžak namjerno ostao zapostavljen potvrđuje i podatak da je još 1873. godine izgrađena željeznička pruga Kosovska Mitrovica — Solun. Samo pet godina kasnije Bosna je izgubila Sandžak, a s njime i takozvana «vrata Bosne» pa je geoprometni prioritet dobila dolina Ibra i Kosova, a Sandžak je ostavljen izvan svih tokova. To dovodi do pravoga egzodusa Muslimana, koji su prinuđeni da se kao muhadžiri prisilno iseše u Tursku.

Nesreća je Sandžaka da se nalazi na pravcu povezivanja tzv. «zeleno transverzale» Cazin — Sandžak — Albanija — zapadna Makedonija — Rumelija — Turska i dalje prema istoku. Srbija uz pomoć Crne Gore sada kontrolira sve važne točke na prostoru bivše Jugoslavije. Tako se muslimansko pučanstvo Sandžaka, pa i Kosova, uz već poznatu situaciju u Herceg-Bosni, nalazi u potpunom okruženju i prinuđeno je na iseljavanje. To je ono što Srbi i žele.

Iz svega iznesenoga vidljivo je kako je Srbija uvijek igrala istu ekspanzionističku igru na Balkanu s jednim jasnim i otvorenim ciljem, a to je osvajanje tuđih teritorija svim sredstvima. Crna Gora je bila i ostala samo jedna mala sila saveznica koja je ponajviše koristila Srbima i Srbiji kao brojčano pokrivenje. Ista je politika vođena i tijekom okupacije Sandžaka i Boke. Srbi i Crnogorci su jednostavno naviknuti u proteklih stotinjak godina da okupiraju susjedna područja susjednih zemalja, neovisno o tome što im nikada nisu pripadala. Zato se danas i čude otporu Hrvata i Muslimana na vojnom polju i verbalnoj osudi međunarodnih političkih čimbenika. ■

Tijekom povijesti mnoge su vojske prolazile konavoskim krajem, no pravi su barbari došli tek potkraj dvadesetog stoljeća

KONAVLE – SIMBOL OPSTOJNOSTI

Za Konavle su se borili mnogi... ali je bio i ostao samo hrvatski

Na prijelazu iz stare u novu kršćansku eru Konavle su naseljavali Iliri. Današnji Cavtat je u staro doba nosio ime Epidaur. Taj je naziv sastavljen od staroirske riječi **deuro** što znači **šuma** i od prijedloga **epi** koji se prevodi s **iza**. U okolici Epidaura još uvijek se nalaze ilirske gomile iz brončanog i željeznog doba i one potvrđuju da je on tada postojao.

Početkom Kristove ere na ta područja od Neretve do rijeke Vojuše u Albaniji dolaze Rimljani. U IV. stoljeću u Epidauru i Konavlima kršćanstvo je postalo dominantna vjera u odnosu na staru ilirsku i mitraističku (rimsku vjera). Pretpostavlja se da je već u V. stoljeću u Epidauru bila utemeljena biskupija, premda zapisi o prvim poznatim epidaurskim biskupima potječu iz VI. stoljeća (530.

piše: MARIJAN MAJSTORVIĆ

godine je bio biskup Fabricijan, a 592. godine Florencije).

Epidaur i Konavle su bili u sklopu Rimskog carstva. Kad se ono 395. godine podijelilo na Istočno i Zapadno carstvo, Konavle su uglavnom bile u sastavu Zapadnog Carstva. Nakon pada Zapadnog Rimskog Carstva 476. godine, Konavle i Epidaur dijelili su sudbinu ostalih hrvatskih krajeva, posebice Dalmacije. Od 493. godine do 535. godine našli su se u vlasti Istočnih Gota. Tijekom akcije bizantskoga cara Justinijana u istjerivanju Istočnih Gota, njegova se mornarica zadržala 535. godine u epidaurskoj luci i odatle otplovila prema Visu i Solinu, koji je zauze-

la. Otad su Dalmacija, a s njom Epidaur i Konavle potpali pod vlast Bizanta. Takvo stanje traje do početka VII. stoljeća kad se Hrvati naseljavaju na zapadni dio Balkanskog polutoka. Godine 614. zauzeli su Konavle i Epidaur.

Kad su Hrvati i Avari prodrli i srušili Epidaur preživjelo protjerano pučanstvo pobjeglo je u Župu Dubrovačku i hridinu Ragusium. Na toj su hridini utemeljili novu nasobinu — Dubrovnik. Kasnije im se pridružuju izbjeglice iz Župe Dubrovačke pridonoseći tako njegovome učvršćenju i kasnijem razvitku. Epidaur je gotovo nestao. Bijegom starosjedilaca započela je hrvatska povijest u Konavlima koja nikada nije prekinuta.

Riječ Konavle — Konavljeni javlja se prvi puta polovicom X. stoljeća, ali se može sa sigurnošću reći da je taj kraj tako nazivan još

u VII. stoljeću kad su se Hrvati doseljavali. Prema jednim riječ Konavli znači vodovod ili vodovodna cijev (od riječi **canalis**), jer je kroz Konavle teкао vodovod prema Epidauru. Prema drugima riječ **conalis** znači rimski put koji je prolazio kroz Konavle. Ima onih koji misle da se u nazivu Konavle krije staroturska riječ **qanly**, kako se nazivaju kola na dva kotača. Ima onih koji smatraju da Konavle znače **tovarna kola**, jer je to ravan kraj po kojemu su se Hrvati vozili na kolima. Peti oblik je po nekima od riječi **canabula**, što znači odvodna ili drenažna cijev za isušivanje konavoskoga polja.

Konavoski Hrvati uvijek su se bavili poljodjelstvom, a ubrzo i pomorstvom. U XI. stoljeću Konavle se nalaze u sastavu Duklje. Potkraj XII. stoljeća proširuje se vlast Raške i na taj dio jadranske obale. Propašću Raške (1371. godine) Konavlima su vladali velikaši Nikola Altomanović i knez Đurađ Balšić. Sedam godina kasnije (1378. godine) Konavlima je zavladao bosanski kralj Tvrtko. I nakon njegove smrti Konavle ostaju pod bosanskom vlašću, ali su podijeljene između nekoliko velikaških obitelji.

Dubrovačka je vlada bila vrlo zainteresirana da bi kontrolom Konavala ujedno zaštitila svoj jugoistočni bok. Zauzela je cjelokupni prostor od Župe Dubrovačke do Sutorine na ulazu u Boku Kotorsku. Za tim su je zacijelo vodili strategijsko-pomorski i gospodarski razlozi. Dubrovčani su znali da poslije ovladavanja Konavlima njihovi brodovi mogu sigurnije ploviti prema Jonskom i Egejskom moru, kao i prema Levantu. Tako su spriječili bilo koju stranu silu da usidri svoje ratne brodove u Cavtatu i Molantu i izravno ugroze dubrovačku pomorsku sigurnost. Ovladavanjem Sutorine Dubrovnik je kontrolirao ulaz u Bokokotorski zaljev, to prirodno vojno i trgovačko sklonište od strateškoga značaja i u to doba. Svojom nazočnošću u zapadnom dijelu Bokokotorskoga zaljeva Dubrovčani su bili u stanju stalno kontrolirati događaje i pokrete u njemu. Isto tako Dubrovčani su ubrzo shvatili kako im je potrebna i luka u Cavtatu, koja se može iskoristiti kao druga pomoćna luka za rasterećenje prometa u gradskoj luci i, s druge strane, preko cavtaške luke obavljati će se trgovina i razmjena uzdužnim i poprečnim konavoskim putovima, koji su bili sigurni za opskrbu zaleđa. Onaj tko drži Cavtat korsiti i blagodati plodnoga Konavoskog polja, čiji su prinosi osjetno poboljšali opskrbu Dubrovnika. A pašnjaci omogućuju raznovrsniju ponudu stočarskih proizvoda. Sve je to dobro znala Dubrovačka vlada pa je koristila sve svoje moći da bi Konavle ostale u njezinom posjedu.

Početak XV. stoljeća Turci se nalaze nadomak Dubrovačke Republike, i Dubrovčani nastoje na razne načine da ih preduhitre kako bi se i nadalje zadržali u Konavoskome polju sve do Boke i u cavtatskoj luci. Nakon velike diplomatske ofanzive na hrvatsko-ugarskom i bosanskom kraljevskom dvoru Dubrovčani su uspjeli, od bo-

sanskog velikaša Sandalja Hranića, steći istočni dio Konavala. To je prostor koji je išao na istok sve do Sutorine i Oštrog rta na ulazu u Boku. Taj istočni dio Konavala Dubrovnik je kupio od Sandalja Hranića 24. lipnja 1419. godine, dok je zapadni dio Konavala, s Cavtatom i Obodom, dubrovačka vlada kupila 31. prosinca 1426. godine od vojvode Radoslava Pavlovića. I nakon kupovine Dubrovčani su godinama bili prinuđeni pomoću vojske braniti svoju stečevinu od pojedinih razvlaštenih vlastelinića.

Konavljani su kao podanici Dubrovačke Republike živjeli prilično mirno. Ničim nisu oskudijevali. Bavili su se trgovinom putujući po širokom prostoru svojega zaleđa. Ukrcavali su se na brodove i jedrili morima i oceanima. Iako u konavoskoj povijesti u doba Republike nije bilo gospodarskih, političkih i društvenih potresa, na prijelazu XVIII. u XIX. stoljeće izbila je pobuna. Uzrok su bila neprimjerena potraživanja zemljovlasnika od seljaka. Radilo se o prinudi države da svaki Konavljani stariji od 14 godina mora kupiti 11 kg soli, koju je država prodavala kao monopol. Konavljani su se pobunili, a Dubrovnik je morao popustiti i poništiti odluku od 10. svibnja 1799. godine.

Otkad je Dubrovačka Republika godine 1808. prestala postojati, Konavle su dijelile sudbinu njezinoga teritorija u sklopu dalmatinske, odnosno hrvatske političke i društveno-gospodarske povijesti. Konavoska je granica ostala nepromijenjena sve do današnjih dana. Srbi i Crnogorci htjeli su je sada promijeniti, ali nisu uspjeli. Hrvatski se barjak slobodno i ponosito vije na obali Bokokotorskoga zaljeva.

Početak devetnaestoga stoljeća na hrvatske prostore dolazi francuska vojska, pa tako i u Dubrovnik i Konavle. Francuzi odmah po dolasku započinju gradnju cesta prema Boki i dubrovačkom zaleđu. Narod je bio nezadovoljan. Porazom od Rusije 1812. godine slabi vlast i u južnoj Hrvatskoj. Raste nezadovoljstvo naroda. To je vrijeme kad se Englezi nalaze na Visu i budno motre na razvoj situacije na kopnu. Raznim prijevarama natjerali su Konavljane da protjeraju Francuze iz Pridvorja (franjevački samostan), te da će im onda Englezi priteći u pomoć. Ostalo je samo na obećanju. Tako su Konavle četiri dana bile slobodne. Ipak uz pomoć Engleza protjerana je i francuska posada iz Cavtata, gdje je 28. listopada 1813. godine izvješena dubrovačka zastava. Na poticaj Engleza, konavoski ustanici krenu u grad Dubrovnik, osvoje Bosanku i Žarkovicu i stignu u Gruž. Uspit im se pridružiše Brgačani i Riječani. U oružanom sukobu u Gružu bilo je mrtvih i ranjenih.

Konačno u siječnju sljedeće godine Englezi, ustanici iz Konavala i austrijska vojska u kojoj je bilo puno Hrvata prisilili su Francuze na kapitulaciju. Dubrovčani su tražili da im se povрати Republika, ali Austrija uz pomoć Bečkoga Kongresa iduće 1815. godine to im nije dozvolila. Tim su činom bile zatvorene mogućnosti za sjedinjenjem hrvatskoga sjevera i juga sljedećih tridesetak godina.

Tijekom austrijske uprave Konavle s Cavtatom čine jednu administrativno-političku cjelinu u okviru dubrovačkoga okružja. U Cavtatu je bilo sjedište tzv. preture, koja je imala političku i sudsku vlast nad čitavim područjem. U upravnom pogledu stvorene su tri općine, sa sjedištima u Cavtatu, Pridvorju i Pločicama. Veze Konavala s Dubrovnikom i dalje su išle preko Cavtata. Ponovno se obnavlja jedrenačko brodarstvo, što pospješuje trgovinu.

Austrijska vlast 1824. godine otvara prvu mušku osnovnu školu. U razdoblju od 1845. do 1848. godine otvaraju se muške osnovne škole i u Grudi, Stravci, Mrcinama, Pločicama i Pridvorju. Iako su poslije revolucionarne 1848. godine nakon najavljenoga ukidanja kmetstva i Konavljani čuli za ideju o sjedinjenju sa sjevernim Hrvatima, još uvijek nije bilo realnih mogućnosti da se to i oživotvori. Tako su na sjednici općinskoga vijeća u Cavtatu 1849. godine konavoski Hrvati uputili pismo na hrvatskom jeziku općinama Zagreb, Varaždin, Bakar i Jastrebarsko, koje je glasilo: »Mila Bracio Krovati«. U pismu su među ostalim napisali da će se sjediniti onda kad se Dalmacija oslobodi od sveza s Austrijom, a sjeverna Hrvatska riješi ugarskoga tutorstva.

Na prijelazu stoljeća Konavljani su 1901. godine izgradili željezničku prugu. Pruga je nastavak postojeće pruge uskotračnoga kolosijeka Sarajevo—Dubrovnik, i dalje je nastavljala put prema Zelenici u Boki Kotorskoj. Pruga je izgrađena za vojne i strateške potrebe austrijske uprave i koristila je razvoju Konavala. Jedino je negativno djelovala na privredni razvoj Cavtata, koji je ostao izoliran, jer su sada trgovačka središta postala Dubrovnik, Trebinje i Herceg-Novi, a tranzitne luke Gruž i Zelenika.

Konavle su udolina koja je 22 km duga i 2—2,6 km široka. Prostire se jugoistočno od Cavtata, između Sniježnice i ogranaka Orjena na sjeveroistoku i nižeg primorskog grebana na jugozapadu. Konavle leže na visini od 60 do 95 metara. Već u X. stoljeću Konavle spominje Konstantin Portfirogenet kao posebnu teritorijalnu jedinicu. Da Konavle imaju veliki geopolitički i geostrateški položaj svejdoči njegova burna povijest. Opstao je usprkos uskoga zaleđa sa sjeverne i otvorenoga i nerazvedenoga mora s južne strane. Za Konavle su se borili Iliri, Rimljani, Bizant, Grci, Arapi, Turci, Mlečani, Srbi, Francuzi, Rusi i Crnogorci, ali je bio i ostao samo hrvatski. Izgubio je svezu s Bokom i njegovim jugoistočnim zaledom do Bara, ali je ostala neprekinuta nit i veza s Dubrovnikom, a preko njega i s ostalom Hrvatskom. Zadržan je pristup na kontrolu ulaza u Bokokotorski zaljev. Zadržana je Prevlaka i Oštri rt u vrijeme kad je hrvatski narod desetljećima protjerivan, asimiliran i razoružavan. Moramo vjerovati da je prošlo vrijeme nespremnosti za obranu hrvatskoga teritorija, te da se više nikada neće dogoditi ovakvo razaranje hrvatskih domova našega prelijepoga konavoskoga teritorija. ■

DNEVNIK JUŽNOG VOJIŠTA

Hrvatska vojska je pokazala i dokazala da je u stanju vratiti svaku stopu okupiranog hrvatskog teritorija

U laskom postrojbi Hrvatske vojske na područja Dubrovnika i Konavala, koja su proteklih godinu dana bila pod okupacijom neprijateljske vojske i sustavno podvrgnuta raznim oblicima razaranja i pljačkama, ostvareni su najvažniji preduvjeti za sigurno i učinkovito očuvanje južnih granica Republike Hrvatske. Problem granice na poluotoku Prevlaci

Piše: SINIŠA HALUŽAN

kva je konfiguracija terena u tim krajevima. Kakve su klimatske prilike i ono što je najvažnije jugovojška je, osim materijalne pomoći, tu bila dobro »ukopana«. Posebnu pažnju treba obratiti na činjenicu da je vrlo malo primjera u svijetu iz kojih bi se izvukle pouke i iskustva vođenja rata u ova-

čine i od vojnika se zahtijevaju veliki fizički i psihički napori. U uvjetima ratovanja postoje velike razlike. Na primjer u zapadnoj Slavoniji, gdje je i 1. brigada boravila bila je klasična situacija da se vodi borba za selo, za mjesto, dok se na ovom terenu to u pravilu ne radi. Ovdje se vode borbe za »čuku«, tj. za najvišu kotu okolnih visova. Svaka »čuka« odnosno kota ima svoju stratešku vrijednost pa se stoga

Hrvatski tenkisti na jednom od položaja u okolici Dubrovnika

Nepristupačan teren i velike vrućine iziskivali su od hrvatskih branitelja velike fizičke i psihičke napore

kojom Hrvatska graniči s tzv. SR Jugoslavijom, odnosno Crnom Gorom bilo je predmetom sporenja dviju država, ali je zapravo taj problem osmišljen na umjetni način kako bi poslužio kao pokrivenje za otvoreni napad. U planovima stvaranja nekakve velike Srbije područje južne Hrvatske zauzimalo je poseban položaj.

Izvori velikosrpske agresije na to područje dobro su poznati i hrvatskoj i svjetskoj javnosti, no javnosti je manje poznato kako su tekle borbe za oslobođenje tih područja. Početkom mjeseca travnja kad je i službeno organizirano Južno Vojište započele su i pripreme hrvatskih postrojbi za konačno oslobađanje okupiranih područja. Trebalo je pripremiti »teren« jer poznato je ka-

kvim uvjetima. Mnoge postrojbe vojski u svijetu mjesecima uvježbavaju taktike ratovanja u raznim klimatskim i geopolitičkim uvjetima. Pripadnici postrojbi Hrvatske vojske bili su aktivni sudionici borbi koje su se vodile diljem hrvatskih ratišta, od slavonskih ravnica i Banije pa do krševitih kamenjara Južnoga Vojišta. To je za njih bilo jedno novo iskustvo, a kako su se borci uspjeli u tako kratkom vremenu prilagoditi na nove uvjete ratovanja razgovarali smo tijekom jednog od prvih posjeta Južnom Vojištu sa zapovjednikom 1. A brigade Zbora narodne garde Marijanom Marekovićem. Prema njegovim riječima ljudi su se dosta dobro prilagodili ovom području iako je teren izuzetno težak. Velike su vru-

borbe za njih i oko njih ponekad mogu voditi satima ili danima a da se ne ostvari neki veći pomak. U takvim akcijama uloga saniteta je od neprocjenjivog značenja. Bezbroj je primjera kad je sanitet izvlačio ranjenike doslovno sa samih prvih linija jer izvlačenje ranjenog vojnika sa »čuke« ponekad može trajati satima i postoji velika opasnost od iskrvarenja.

S obzirom na izrazitu premoć neprijatelja zanimljivo je iskustvo boraca koji su se sretali s raznim »mješavinama« neprijateljskih formacija. Tako je bilo i prilikom akcije oslobađanja Dubrovnika na potezu od uvale Bistrina prema Slanom i samom Dubrovniku kad su tu »mješavinu« činili jugovojnici i »teritorijalci«. To su etnički uvijek

bili čisto hrvatski krajevi pa nije moglo biti ni spomena o domaćim teritorijalcima koji samo »brane« svoja ognjišta. Bile su dvije jedinice srpskih dobrovoljaca i dosta redovnih vojnika bivše JNA. Prilikom zarobljavanja neprijateljskih vojnika bilo je puno slučajeva da su to bili mladići od 18 ili 19 godina. Primjer dvojice zarobljenih vojnika, inače vojvodanskih Mađara, najrječitije govori koliko su oni bili pripremani za taj rat. Toliko su se plašili zarobljavanja da im je to ulijevalo veći strah nego li je onaj od pogibije u borbi. Ništa im se nije dogodilo, no ostalo je svjedočanstvo o tome koliko je ta neprijateljska vojska imala problema s motiviranjem svojih vojnika.

Usvom povlačenju jugovojnska je uspjela ostaviti mnogo tragova svog divljaštva. Razoreno selo Slano i miniranje ceste na mnogim mjestima prema Dubrovniku dokazuju ko-

na, kad je Hrvatska potpisala obvezu da će poštivati odredbe iz plana Cyrusa Vancea u kojem je kategorički stajala odredba o povlačenju neprijateljske srpsko crnogorske vojske sa svih okupiranih područja Republike Hrvatske.

Jugoslavenska je strana satjerana u škripac i morala je prihvatiti odredbe plana. Kao krajnji rok za povlačenje jugovojnske iz okupiranih Konavala i Prevlake određen je 20. listopada.

Od 18. listopada na dubrovačkom području počinju užurbane pripreme za ulazak Hrvatske vojske u Cavtat i zaposjedanje strateških važnih visova koji granice sa susjednom Bosnom i Hercegovinom i s kojih su lokalni četnici samozvanog vojvode Božidara Vučurevića ugrožavali hrvatski teritorij i kretali u akcije pljačkanja konavoskih sela.

Cesta koja vodi od Kupara prema Cavtatu je na mnogim mjestima mini-

zavaju plovidbu. Nakon jednosatne plovidbe vrijeme se nešto proljepšalo i u daljini se vidi Cavtat. Odjekuju i prve detonacije, srećom daleko od broda. Zlokobni predznak onog što će se kasnije dogoditi, no iskrcavanje protiče mirno.

Na obali je mnoštvo građana a i hrvatska zastava je spremna za podizanje. Odjednom nova detonacija i dim iznad hotela »Croatia«. Direktna pogodak i prvi ranjenici koji se brzim gliserima odmah prebacuju u bolnicu. Na rivi nastaje komešanje a »Pelješćanka« sa specijalcima već uplovljava u luku. Brzo iskrcavanje vozila i ljudi spriječilo je veću tragediju. Na dva metra od broda pada granata i oštećuje ga.

Četvero je ranjenih. Novinari i građani se sklanjaju od granata a vojnici užurbano odlaze na okolna konavoska brda na kojima su četnici. Kratko zatišje kao rezultat uspješne akcije čišćenja i mogućnost za razgovor s mješta-

Iskrcavanje pripadnika MUP-a nekoliko trenutaka prije granatiranja broda

Brzim gliserom Odreda naoružanih brodova ranjenici su prebacivani do bolnice

liko su se brzo morali povlačiti. Ulaskom Hrvatske vojske u Dubrovnik završeno je jedno poglavlje Domovinskog rata u kome je ostvarena velika i izuzetno vrijedna vojna pobjeda.

No cijelo područje dubrovačke općine nije još bilo oslobođeno a ostalo je kao najvažnije riješiti pitanje Prevlake.

Vojna je opcija i dalje bila aktualna, ali kao konačno rješenje kome će se pribjegnuti ako pregovori sa SR Jugoslavijom, odnosno Srbijom i Crnom Gorom ne urode plodom. Ključni je trenutak bio susret na britanskoj fregati »Avenger« 29. srpnja ove godine između predstavnika zaraćenih stra-

rana i teško oštećena pa je jedini put vodio preko mora. Stanje pune pripravnosti i dugo, ali uzbuđljivo iščekivanje trenutka odlaska. Tenkovi se prevoze prema luci Gruž iz koje treba brodovima krenuti za Cavtat. Napeto se slušaju vijesti i konačno ono najvažnije.

Pripadnici Ministarstva unutar-njih poslova ušli su u Cavtat a za njima treba krenuti i vojska. Srijeda, 21. listopada i dugo očekivani trenutak.

Brodom »Postira« u pratnji pripadnika MUP-a i boraca 1. brigade oko 10 sati ujutro krećemo. Za »Postirom« kreće i trajekt »Pelješćanka« prevozeći pripadnike Antiterorističke jedinice. Uzburkano more, kiša i jak vjetar ote-

nima i razgledavanje napaćenog grada.

Izjavom zapovjednika južnog Vojišta, generala zbora Janka Bobetka kojom je potvrdio da su hercegovački četnici izbačeni s hrvatskog teritorija i da njihovo topništvo više ne može ugrožavati Cavtat, praktički je okončan rat na ovom području. Vojna opcija kojom je uspješno oslobođen Dubrovnik ovoga je puta prepustila mjesto diplomaciji.

Težak udarac za jugovojnsku kao i za one koji su je zloupotrijebili za ostvarivanje suludih planova o velikoj Srbiji. Postavljanjem hrvatske zastave na granicu s Crnom Gorom, ti su planovi pali u more i to ono isto more o kome su toliko sanjali. ■

F-15 EAGLE

Postizanje i održavanje totalne kontrole treće dimenzije bojišnice čini samu bit nastanka i postojanja »petnaestice«, čija je terminatorska priroda uvjerljivo iskazana na nebu Iraka 1991. godine

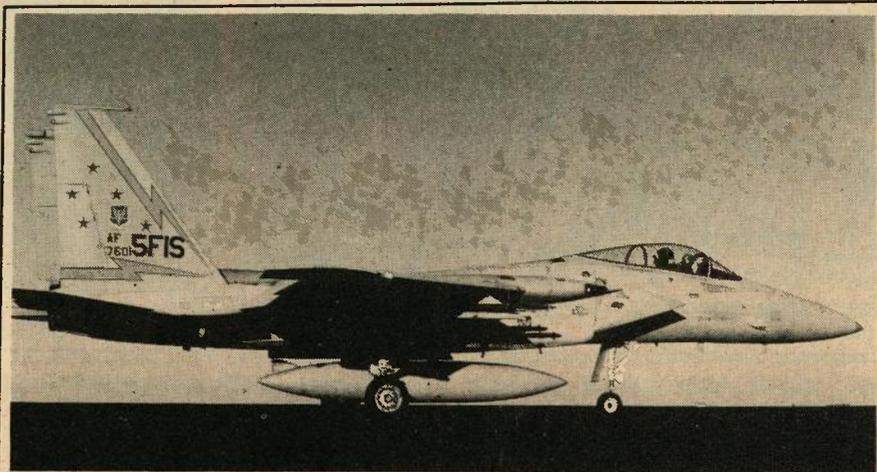
piše: ŽELJKO HANICH

Nužno je poznavati prošlost da bismo shvatili sadašnjost i predvidjeli budućnost. McDonnell Douglas F-15 Eagle (Orao) svoje postojanje duguje mukotrpnostima stecenim iskustvima američkih pilota koji su sudjelovali u zračnim dvobojima tokom korejskog i vijetnamskog rata. Superiornost američkog zrakoplova F-86 Sabre nad sovjetskim zrakoplovom MiG-15 jasno se ogleda u omjeru pobjeda u međusobnim okršajima, 7:1 u korist američkog lovca. No zlatni trenuci američkog lovačkog zrakoplovstva ostvareni na korejskom nebu ubrzo su zaboravljeni u okrutnoj stvarnosti vijetnamskog sukoba. Omjer je pao na »mršavih« 2:1 kao posljedica podudaranja više nepovoljnih okolnosti po američke pilote: upotreba nove, nedovoljno provjerene elektronike, korištenje raketnih projektila zrak-zrak punih »dječjih bolesti«, što ih je činilo potpuno nepouzdanim u odsutnim trenucima (uspješnost pogadavanja svega 12 posto za AIM-7 Sparrow) zračnog dvoboja, nepouzdanost IFF sustava za identifikaciju »svoj-tud« što je dovelo do nužnosti vizuelnog utvrđivanja porijekla uočenog zrakoplova i poništavanja eventualne taktičke prednosti američkih pilota, a slabim rezultatima je doprinijelo i nekvalitetno školovanje američkih pilota s nedovoljnim naglaskom na važnosti zračne borbe na bliskim udaljenostima. Time je razbijena iluzija o zastarjelosti zrakoplovnog topa i letnog manevra kao punovrijednog borbenog potencijala. Lovci bombarderi F-4 Phantom II i F-105 Thunderchief pošteno su odradili svoju ulogu u tom sukobu, ali snažno se osjetila potreba za istinskim lovačkim borbenim zrakoplovom koji bi uspješno nastavio sjajnu tradiciju svojih prethodnika P-51 Mustanga i F-86 Sabrea.

Američkom ratnom zrakoplovstvu je predstojila duga i iscrpljujuća borba s Ministarstvom obrane SAD, cijelom gomilom administrativaca koji su bili uvjereni da najbolje znaju kakvi su borbeni zrakoplovi za USAF najpotrebniji. Od administraciji tako drage riječi »višenamjenski«, visokim časni-

cima USAF se dizala kosa na glavi, jer njima nije bio potreban još jedan univerzalni zrakoplov, već »čistokrvni« lovački zrakoplov sposoban da u direktnom dvoboju »jedan na jedan« porazi svakog protivnika, te brzo ostvari potpunu nadmoć u zračnom prostoru i održi je koliko god je to potrebno. Upornost se na kraju isplatila, nakon cijelog niza pokrenutih pa zamrlih studija o potrebama i mogućnostima razvoja novog lovačkog zrakoplova, odluka je pala, a ulogu katalizatora je izvršilo održavanje tradicionalnog aeromitinga na aerodromu Domodedovo kraj Moskve u srpnju 1967. godine, na kojem je predstavljen cijeli niz novih

htjev za ponudom (RFP) razvojnih projekata novog lovačkog zrakoplova FX (Fighter Experimental) kasnije označenog kao F-15. U početku se inzistiralo na brzini od čak Mach 3,0 ali budući da je taj zahtjev u direktnoj opreci sa manevarskom sposobnošću, kriterij je nešto ublažen, te je zahtjevaná najveća brzina od Mach 2,5 (2658 km/h). Uz to je zahtjevano da novi američki lovac bude dvomotorni jednosjed, poletne težine od 18200 kg, s odnosom potisak/težina gotovo 1:1, izvanrednih manevarskih sposobnosti, opremljen s pulsno-Dopplerskim radarom koji će mu omogućiti da otkriva i obara ciljeve i u donjoj polusferi, a borbeni komplet mu trebaju sačinjavati kako rakete zrak-zrak kratkog i srednjeg dometa, tako i top visoke kadanice pogodan za

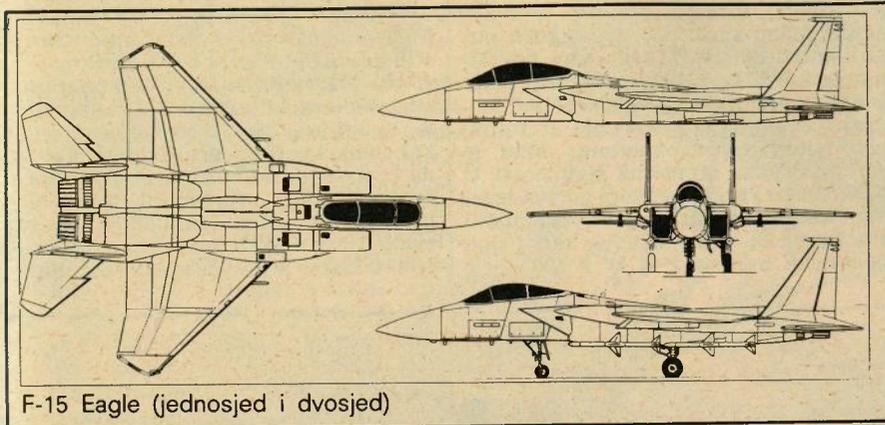
Lovački zrakoplov F-15 Eagle — aerodinamika i ubojitost

sovjetskih borbenih zrakoplova, od kojih je najveću pažnju privukao MiG-25 (NATO kodni naziv Foxbat). Taj dvomotorni (2 x Tumansky R-31) jednosjed je postizao brzinu od Mach 2,8 (2978 km/h), borbeni radijus 1125 km i plafon leta 24500 m što ga je činilo »imunim« na postojeće američke lovce i lovce presretače. Panika se širila Pentagonom. I osjećaj inferiornosti. Stoga je u kolovozu 1967. godine izdan za-

borbu na bliskim udaljenostima. RFP je poslan na osam adresa, a do 30. prosinca 1968. godine svoje ponude su poslala samo tri proizvođača: McDonnell Douglas, North American i Fairchild.

Nakon gotovo godinu dana vrednovanja Zapovjedništvo sustava američkog ratno Zrakoplovstva (AFSC - Air Force Systems Command) je 23. prosinca 1969. godine za pobjednika imenovalo

zrakoplovi

F-15 Eagle (jednosjed i dvosjed)

projekt kompanije McDonnell Douglas.

Početno je ugovorena proizvodnja 20 zrakoplova F-15, od toga dvanaest prototipova (10 jednosjeda F-15A i 2 dvosjeda TF-15A) za istraživanja koja će provoditi sama kompanija, te osam FSD (Full Scale Development) zrakoplova za ispitivanja koja će obaviti stručni timovi Američkog ratnog zrakoplovstva. No prije toga su izradena tri umanjena modela (mjerilo 3/8) novog lovačkog zrakoplova, označena kao RPRV (remotely piloted research vehicles) daljinski upravljane probne letjelice. Bile su izradene od aluminija, drveta i fiberglasa, teške 1099 kg, a lansirane su u zraku sa zrakoplova NB-52B Stratofortress. Upotreba tih leteličnih modela u cilju skupljanja relevantnih podataka o letnim karakteristikama aerodinamičke konstrukcije predstavlja jedinstvenu i vrlo uspješnu epizodu u razvoju zrakoplova F-15 Eagle.

Kompanija McDonnell Douglas je upriličila prvi javni nastup zrakoplova F-15 Eagle 26. lipnja 1972. godine u bazi Lambert St. Louis. Eagle je zatim rastavljen i transportiran zrakoplovom C-5A Galaxy u zrakoplovnu vojnu bazu Edwards AFB, u Kaliforniji, gdje je 27. srpnja 1972. godine izvršio prvi probni let vođen sigurnom rukom pilota kompanije McDonnell Douglas Irwin Burrowsa, koji se afirmativno izrazio o letnim karakteristikama novog lovca.

Godinu dana potom, 7. srpnja 1973. godine poletio je dvosjed TF-15A, označen kasnije kao F-15B. Uslijedili su brojni probni letovi tokom kojih su obavljena ispitivanja pogonskih motora, radarskih i komunikacijskih sustava, avionike, elektroničkih taktičkih borbenih sustava (TEWS) te integracija raketnog naoružanja i topa sa zrakoplovom.

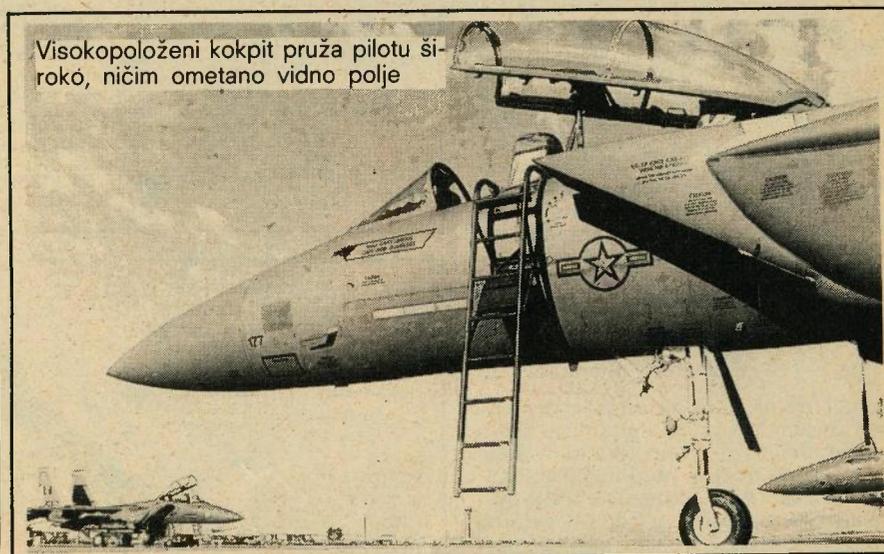
U operativnu upotrebu je F-15 Eagle uveden krajem 1976. godine u sklopu 1. taktičkog lovačkog puka USAF, a iste

godine je Eagle bio gost mnogobrojnih aeromitinga širom svijeta, preletjevši gotov 55000 km, kako bi potencijalnim kupcima uživo dokazao svoje fantastične letne i borbene sposobnosti.

Iako prema današnjim standardima aerodinamičkih konstrukcija F-15 Eagle djeluje strogo konvencionalno, pri-

la njezinoj jednostavnosti da bi se olakšalo redovno održavanje, servisiranje zrakoplova, a ujedno i znatno povećala sposobnost preživljavanja letjelice u slučaju oštećenja tokom borbениh zadataka. Iako je po dimenzijama nešto veći od svog prethodnika F-4 Phantom II, Eagle je lakši za 2700 kg, zahvaljujući kako manjoj zapremnini pogonskog goriva, što mu omogućuju pogonski motori Pratt & Whitney F 100 (turboventilatorski) svojom ekonomičnom potrošnjom, tako i znatnoj primjeni titana u izradi osnovne konstrukcije (25,8%). Čelik je zastupljen sa svega 5,5% a aluminij s 37,3%. Ostatak otpada na kompozitne i druge materijale, koji su korišteni za prekrivanje sačaste strukture manjih konstruktivnih cjelina poput flapsova, ailerona, vrhova vertikalnih repnih stabilizatora, stabilatora, ledno smještene zračne kočnice itd.

Zrakoplov se izrađuje postupno, tako da se pojedine cjeline formiraju odvojeno, a zatim integriraju u jedinstvenu konstrukciju.

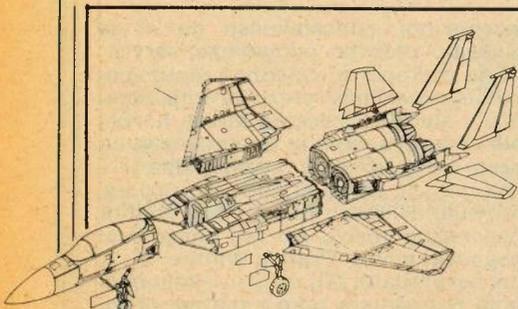

je dvadeset godina je njegova pojava bila izrazito osobena. Visoko položen kokpit zatvoren jednodjelnim vjetrobranom i poklopcem izradenim od visokootpornog pleksiglasa pruža pilotu nesmetan pogled u svim smjerovima što je od velike važnosti u zračnim okršajima na bliskim udaljenostima. U slučaju krajnje opasnosti pilot napušta oštećeni zrakoplov aktiviranjem katapultirajućeg sjedišta ACES II (proizvođač McDonnell Douglas) koje svojom 0-0 značajkom garantira sigurnost pilotu.

Tokom dizajniranja osnovne konstrukcije novog taktičkog lovačkog zrakoplova velika pažnja se posvećiva-

Aerodinamička konfiguracija krila Eaglea, površine 58,51 m² je relativno jednostavna, no izabrana je nakon opsežnih, godinu dana dugih ispitivanja, između stotina različitih konfiguracija, u aerodinamičkom tunelu. Krila su visoko položena, opremljena konvencionalnim vanjskim aileronima, flapsovima, i ne posjeduju druge kontrolne površine, napadni rub krila je ravan, zakšćen pod 45°, čime je postignuta jednostavnost konstrukcije koja bitno olakšava tehničko održavanje, a ostvarena je i ušteda na težini u odnosu na složenije konfiguracije krila. Velika površina i malo opterećenje krila Eaglea. F-

zrakoplovi

Pojedine konstruktivne cjeline se formiraju odvojeno, a zatim integriraju u jedinstvenu konstrukciju

15 omogućavaju induciranje jake uzgonske sile koja mu omogućuje izvanrednu agilnost, tako potrebnu pri obavljanju njegovog primarnog borbenog zadatka ostvarivanja zračne nadmoći u okršajima »jedan na jedan«.

Skladnu, profinjenu aerodinamiku »petnaestice« narušava tek »napuhani« poklopac kokpita. Iza pilotskog sjedišta nalazi se prostor za smještaj avionike, te cijeli kompleks trupnih spremnika goriva, unutar kojeg je »uguran« spremnik streljiva topa Vulcan M61A1, i pripadajući mu mehanizam za transport streljiva. Sam top je smješten u korjenu desnog krila, a u korjenu lijevog krila se nalazi mehanizam za primanje sonde prilikom dopune gorivom tokom leta. Strukturne elemente promjenjive geometrije na lovcu F-15 nalazimo samo kod otvora uvodnika zraka za pogonske motore, smještenih uz bokove prednjeg dijela trupa, u visini stražnjeg dijela kokpita.

Budući da je F-15 primarno namijenjen zračnoj borbi, i manevarskom »nadmudrivanju« s protivnikom, koje neizostavno obiluje naglim promjenama režima rada pogonskih motora, i dovodenjem letjelice u položaj velikog napadnog kuta, pri čemu su kompresorski sustavi motora skloni zastoju uslijed nejednolikog opskrbljivanja zračnom masom, konstruktorski tim kompanije McDonnell Douglas su otvorom uvodnika zraka opremili mehanizmom koji ih tokom leta stalno, ovisno o napadnom kutu, usmjerava izravno u zračno strujanje. Uvodnici se hidraulički zakreću od +4° do -11° u odnosu na horizontalu, a njihov položaj stalno kontrolira i određuje računalo. Neposredno iza otvora uvodnika zraka su smještene pomične rampe koje stvaraju udarni val, kako bi se pri supersoničnim brzinama učinkovito smanjila brzina dotoka zračne mase u kompresorski sustav pogonskih motora.

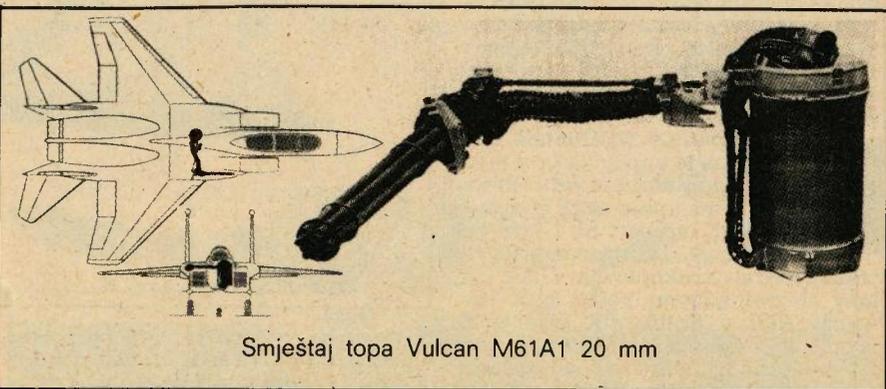
Lovac F-15 Eagle posjeduje trostruki

hidraulički sustav, od kojih je svaki pojedinačno sposoban da osigura punu kontrolu nad upravljačkim površinama, kormilima pravca, visine, flapsovima i aileronima, te da otkriju i izoliraju eventualna oštećenja u njima pridruženim podsustavima, čime je znatno uvećan čimbenik sigurnosti. U tu svrhu su i svi spremnici goriva izvedeni kao samozaptivajući i opremljeni sustavom za samogašenje, kao i oba pogonska motora P & W F 100.

15 Eagle, konstruktori kompanije McDonnell Douglas su kasnije iskoristili pri dizajniranju STOL zrakoplova AV-8B Harrier čija su krila u potpunosti izrađena od kompozitnih materijala, kao i znatan dio osnovne trupne konstrukcije. Radi praktičnosti i ušteda u proizvodnji i održavanju su horizontalni, kao i vertikalni repni elementi, međusobno zamjenjivi. Kao i svaka nova aerodinamička konfiguracija, i Eagle je bio izložen »kozmetič-

Formacija lovaca F-15 Eagle naoružanih punim borbenim kompletom raketa AIM-7 Sparrow

Smještaj topa Vulcan M61A1 20 mm

Tokom razvoja, u posljednjoj projektnoj fazi je F-15 Eagle opremljen dvostrukim vertikalnim repnim stabilizatorom, relativno velike visine, čime je osigurana dobra upravljivost po pravcu i pri letenju pod velikim napadnim kutem. Cjelokupna repna konstrukcija (vertikalne i horizontalne repne površine) je metalna, i vrlo tanka zahvaljujući specifičnoj građi, koju čini sačasta nosiva metalna konstrukcija prevučena boronkompozitnim oplošjem. Znanja stečena u korištenju kompozitnih materijala pri konstruiranju lovca F-

kim« zahvatima manjeg opsega. Neznatno su korigirani oblik vrha krila, rep i zračna kočnica smještena na »ledima« zrakoplova. Da bi se izbjeglo podrtavanje krila izraženo tokom leta na visini iznad 9150 m, brzinom Mach 0,85-0,95 uz opterećenje 6g, koso su »odrezani« vrhovi izlaznog ruba krila. Iz istog razloga je ubačen »zub« u napadni rub repnih horizontalaca te povećana površina zračne kočnice s 1,9 na 2,9 m² uz smanjenje kuta njenog izvlačenja u aktivnom položaju. ■

(Nastavit će se)

ZRAKOPLOVI

Dominacija zračnim prostorom razlog je njegovog postojanja. Poletjevši prvi puta prije dva desetljeća, američki borbeni zrakoplov McDonnell Douglas F-15 Eagle, nazvan po moćnom grabežljivcu bjeloglavom orlu, koji predstavlja samu personifikaciju slobode, neovisnosti i snage Sjedinjenih Američkih Država, i danas neprikosnoveno vlada nebom Europe, SAD, Izraela, Japana, spreman da u svakom trenutku učinkovito izvrši lovačko-presretačku misiju, čijem je uspjehom ostvarenju maksimalno prilagodan i najminorniji detalj njegove konstrukcije, avionike i naoružanja. Smrtonosna kombinacija brzine, visokih manevarskih sposobnosti i pouzdanosti svih integriranih sustava uvjetuje osjećaj inferiornosti kod protivnika, a dovoljno ljudi ili dovoljno hrabri da mu se suprotstave često nemaju priliku prepričavati svoja borben iskustva. Eagle vođen rukom američkog ili izraelskog pilota rijetko, gotovo nikada, ne ranjava žrtvu. On je ubija. Iako je njegov nasljednik već rođen (F-22 Lightning II) McDonnell Douglas F-15 Eagle će još niz godina vladati u trećoj dimenziji. Ostaci iračkih Miragea i Migova i njihovih pilota, žalosno razbacani po pijesku iračkog tla nijemi su svjedoci snage i vitalnosti ovog predatora. ■

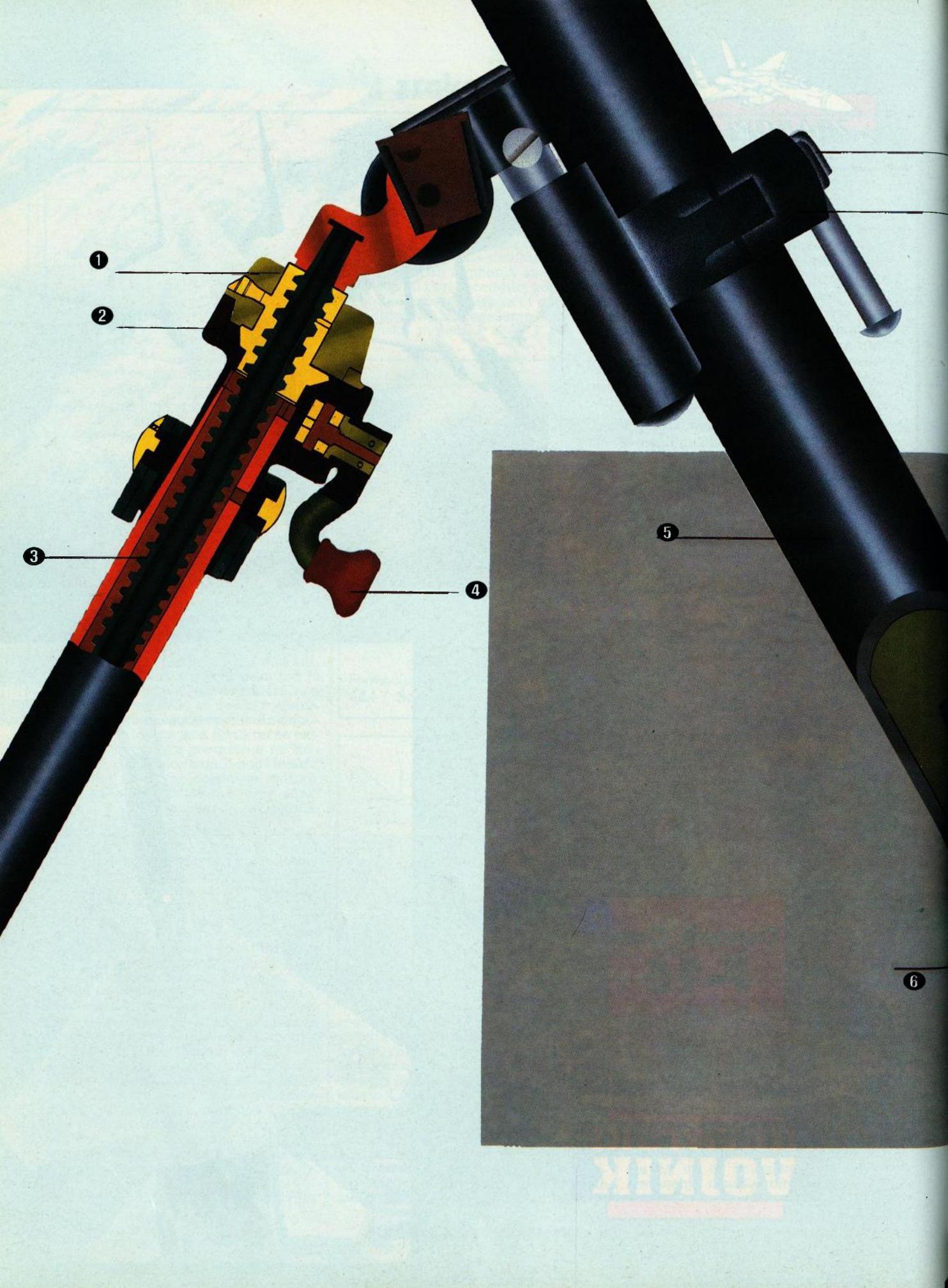

Mc Donnell Douglas

F-15

EAGLE

**HRVATSKI
VOJNIK**

1

2

3

4

5

6

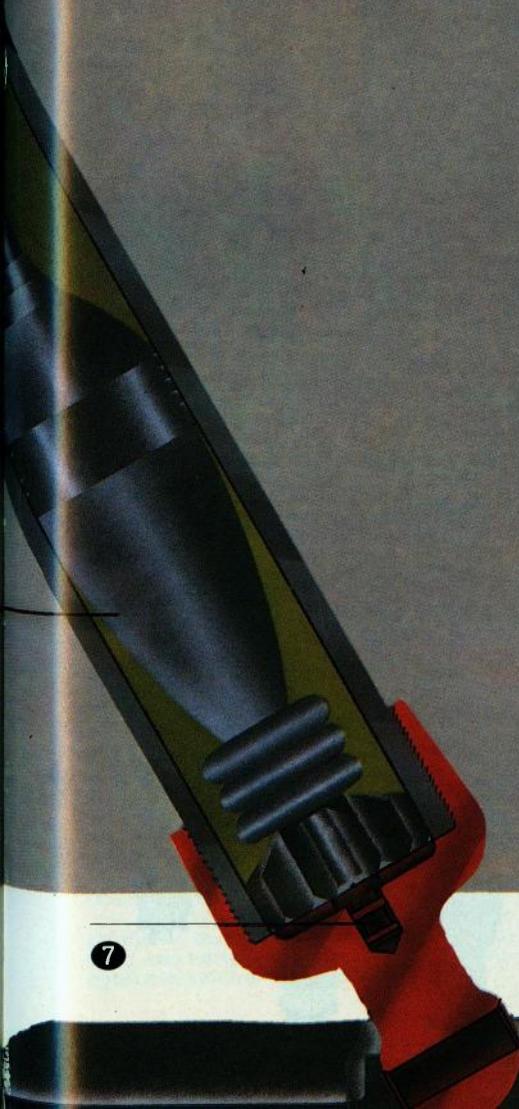
ВОЛНИК

MINOBACAČ

82 mm

HRVATSKI
VOJNIK

- 1 POKLOPAC TIJELA
- 2 TIJELO
- 3 BESKRAJNI VIJAK
- 4 RUČICA
- 5 CIJEV
- 6 MINA
- 7 UDARAČ
- 8 ŠKRIPAC
- 9 GRIVNA

7

JEDNOSTAVNO I DJELOTVORNO

Usavršavanju minobacača posebna pozornost posvećena je nakon II. svjetskog rata ...

Danas minobacač predstavlja najmasovnije sredstvo za paljbenu podršku pješastvu

piše: **PERO MATKOVIĆ**

Minobacači (engl. mortar, fr. mortier de tranchée, tal. mortario, njem. Minenwerfer, rus. minomet), bacač mina (bombi) ili rovovsko oružje, predstavlja vrst oružja projektiranu za gađanje uglavnom s kutovima od 45 do 85°. Minobacač predstavlja jednostavno i djelotvorno oružje, u većini slučajeva s glatkom cijevi i sa zadnje strane zatvorenom, a lafet je vrlo jednostavan, bez kolijevke i uređaja za kočenje i vraćanje cijevi. Projektil (mina) se na putanju stabilizira pomoću krilaca i najčešće ima oblik izdužene kapi vode. Oblik mine (sl. 1) i mala početna brzina omogućavaju minobacačima postizanje dometa od svega nekoliko desetina do, danas već više od 12.000 metara, primjenom specijalnih barutnih punjenja i mina s reaktivnim motorom.

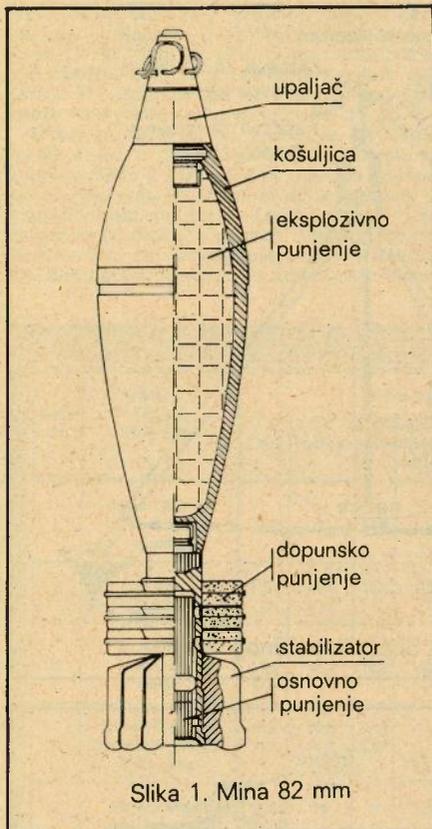
Minobacačke mine su uglavnom razornog djelovanja za uništavanje žive sile (poglavito slabije zaklonjene ili otkrivene), ali se danas sve češće koriste i kazetne mine s bombicama, koje imaju kumulativno-rasprskavajući učinak, tako da je moguće i uništavanje lako oklopljenih ciljeva.

Razvoj minobacača započeo je u rusko-japanskome ratu 1904-1905. godine, za vrijeme opsade Port Arthura, kad su se protivnički položaji toliko približili da topništvo nije moglo djelovati po prednjim rovovima neprijatelja bez pogibelji za vlastite postrojbe. Tako su Rusi konstruirali naročiti projektil, težine 11,5 kg i za njegovo izbacivanje, preuredili brodski top kalibra 47 mm. Ovako preuređeno oružje moglo je izbacivati minu na

daljinu do 370 m i pod kutovima nagiba od 45° do 65°. Slično su uradili i Japanci, s obzirom na zadovoljavajući uspjeh i ostale zemlje u svijetu započele su s razvojem i uvođenjem minobacača u naoružanje.

pješačko oružje

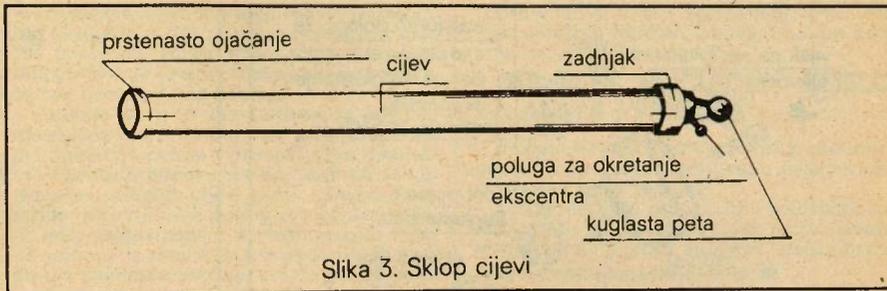
Slika 1. Mina 82 mm

Potkraj prvog svjetskog rata minobacači se već masovno proizvode, te su već činili 31 posto od broja svih topničkih oružja. Između dva rata sporo su usavršavani, da bi u prvim godinama drugog svjetskog rata doživjeli punu afirmaciju, koja se može ilustrirati njihovom brojnošću. Tako je npr. u bivšem SSSR-u tijekom II. svjetskog rata proizvedeno 347.000 minobacača, a na jednom kilometru fronte bilo je katkad 90 do 110 minobacača. Usavršavanju minobacača posebna je pozornost posvećena nakon II. svjetskog rata, a posebice u razdoblju od 1960. do 1975. godine i u novije vrijeme nakon 80-ih godina.

Danas su minobacači najmasovniji u kategoriji sredstava za paljbenu podršku, tako da je u pješačkim brigadama i divizijama, broj minobacača za dva do pet puta veći od broja ostalih oružja podrške. Zanimljiv je podatak da su američke snage u Vijetnamu na dan 1. kolovoza 1967. godine imale 208 oružja klasičnog topništva i 2427 minobacača.

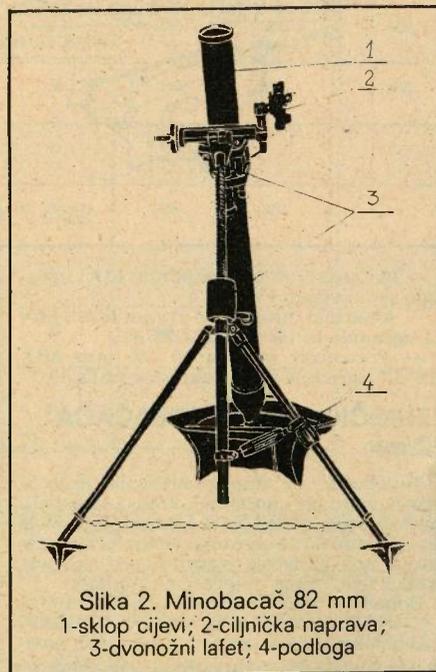
S taktičko-tehničkog gledišta minobacači imaju slijedeće odlike:

- mala masa (tablica 1) zbog jednostavnosti konstrukcije i malog broja sastavnih dijelova;
- laka i jednostavna mogućnost transporta, što omogućuje brzu promjenu paljbenog položaja;
- jednostavno rukovanje, održavanje i obuka vojnika;
- visoka djelotvornost mine na cilju, te primjena mina s kumulativnim djelovanjem, kao i primjena kazetnih mina kod minobacača kalibra većeg od 81 mm;

Slika 3. Sklop cijevi

Tip oružja	Početna brzina [m/s]	Dužina cijevi [kalibara]	Odnos mase oružja i mase projektila
Top	650 do 1.800	43 do 75	180 do 350
Haubica	400 do 700	20 do 35	100 do 180
Minobacač	100 do 350	10 do 25	15 do 35

Slika 2. Minobacač 82 mm
1-sklop cijevi; 2-ciljnička naprava;
3-dvonožni lafet; 4-podloga

- velika brzina gađanja, koja se kreće od 6 do 30 mina u minuti;
- kratko vrijeme izrade i niska cijena proizvodnje, što je naročito značajno za ratne uvjete;
- uz naprijed navedeno može se navesti i lako punjenje, kružno djelovanje, znatno manje trošenje cijevi, i lako upravljanje paljbom.

Minobacači imaju i neke nedostatke u odnosu na ostale sustave klasičnog topništva,

kao što su: znatna osjetljivost na meteorološke promjene (uvođenje popravki uslijed utjecaja vjetera, temperature, gustoće, vlažnosti zraka... itd.); još uvijek relativna neučinkovitost protiv oklopljenih ciljeva, kao i smanjena točnost pogađanja ciljeva.

U operativnoj uporabi u svijetu nalaze se minobacači kalibra 51 do 240 mm, tako da je uobičajeno da se minobacači kalibra 51 do 82 mm smatraju sredstvima pješaštva, a minobacači kalibra 107 do 240 mm sredstvima topništva. Najmasovniju uporabu imaju minobacači kalibra 81/82 mm i 120 mm.

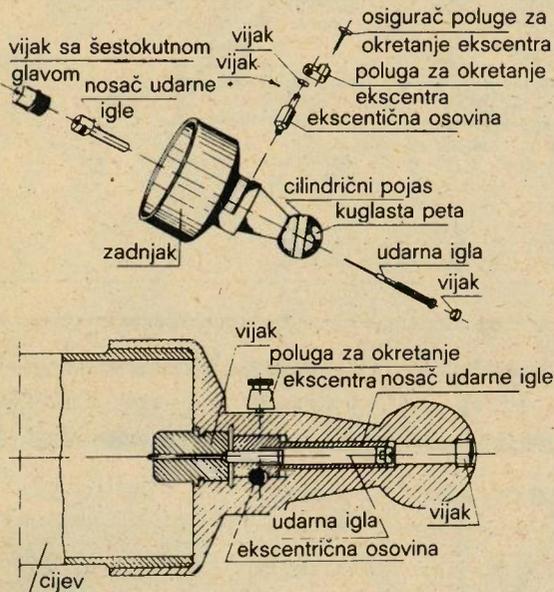
KLASIFIKACIJA MINOBACAČA

Analizom taktičko-tehničkih značajki suvremenih minobacačkih sustava, vodeći računa o kalibru i masi isti se mogu klasificirati prema slijedećem:

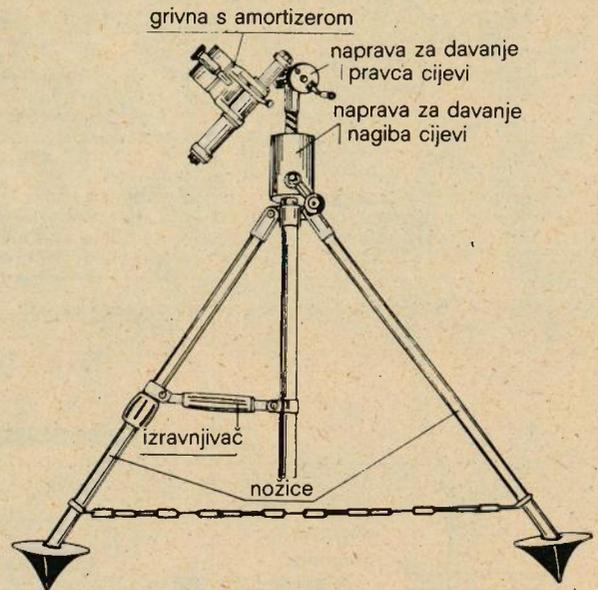
- laki minobacači, su kalibra 51 do 60 mm, mase do 23 kg i dometa 50 do 5000 m. Minobacači kalibra 60 mm su tipični predstavnici oružja ove klase, i nalaze se u naoružanju većine zemalja Zapada. Namijenjeni su za neposrednu paljbenu podršku vlastitih postrojbi na manjim daljinama. Posebnu grupu ovih minobacača čine minobacači tipa „Commando“ namijenjeni diverzantskim postrojbama i grupama (ovi minobacači imaju smanjenu podlogu, bez lafeta su, i koriste pojednostavljenu ciljničku napravu);

- srednji minobacači su minobacači kalibra 60 do 100 mm, mase 35 do 70 kg i najvećeg dometa od 1800 do 6000 m. Tipični predstavnici ove klase minobacača su minobacači kalibra 81 i 82 mm, koji se nalaze u naoružanju većina armija svijeta. Usporedne taktičko-tehničke značajke nekih od predstavnika ove grupe minobacača dane su u tablici 2. Minobacači iz ove grupe namijenjeni su za neposrednu paljbenu podršku satnija i bataljuna.

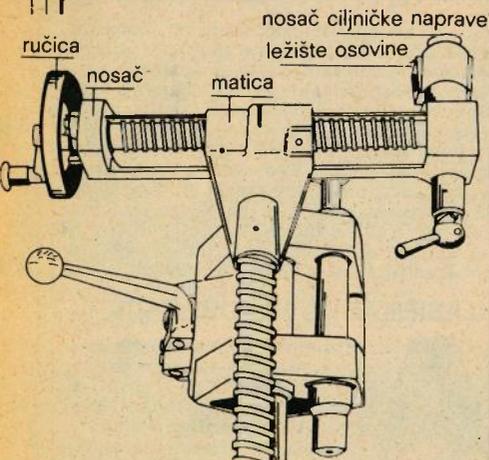
pješačko oružje

Slika 4. Sklop zadnjaka s mehanizmom za okidanje

Slika 5. Sklop dvonožnog lafeta

Slika 6. Mehanizam pravca s ogričicom

Slika 7. Podloga

- Britanski minobacač 81 mm L1A1 ugrađuje se na vozilo FV-232;
- Američki minobacač 81 mm M29 i M29 E1 ugrađuje se na vozilo M125 A1;
- Francuski minobacač 120 mm MO-120-LT ugrađuje se na laki tenk AMX-13.

TEHNIČKI OPIS MINOBACAČA 82 mm

Minobacač 82 mm predstavlja prateće oružje pješačkih postrojbi, koje je konstruirano prema načelu maksimalne djelotvornosti, u smislu osiguranja: velike brzine gađanja, pokretljivosti, sigurnosti, vijeka trajanja i fiziološkog opterećenja posluge.

Domet suvremenih minobacača kalibra 81 (-NATO-) i 82 mm (bivši -VARŠAVSKI-blok) kreće se od 70 do 6000 m, i u novije vrijeme povećanje dometa ostvaruje se konstrukcijskim poboljšanjima (smanjenje mase mine, poboljšanjem aerodinamičkog oblika mine, pojačanim barutnim punjenjem i povećanjem dužine cijevi).

Primjenom visokokvalitetnih materijala, suvremenih metoda toplinske i mehaničke obrade, te površinske zaštite značajno je produžen vijek trajanja oružja, smanjena težina i povećana brzina gađanja.

Minobacač 82 mm (sl. 3) proizvodio se u bivšoj Jugoslaviji i ima sve odlike i kvalitete minobacača na svjetskoj razini. Osnovni

sklopovi minobacača mogu se podijeliti prema slijedećem: sklop cijevi (sl. 2/1), ciljnička naprava (sl. 2/2), dvonožni lafet s mehanizmom pravca i nagiba (sl. 2/3); i podloga (sl. 2/4).

Sklop cijevi (sl. 3) namijenjen je da se u njemu izvrši opaljenje i mini da pravac leta. U pravilu cijevi su s vanjske strane brunirane, a s unutrašnje strane tvrdo kromirane, a izradene su od materijala visokih mehaničkih osobina (tako npr. zatezna čvrstoća materijala dostiže vrijednost i do 1700 N/mm², a granica razvlačenja i do 1500 N/mm²); život cijevi kod suvremenih minobacača može iznositi i više od 10.000 opaljenja mina s maksimalnim punjenjem. Na cijevi minobacača obično je nacrtana bijela linija, koja omogućuje davanje pravca mini i bez ciljničke naprave uz pomoć piketa.

Zadnjak (sl. 4) je navinut na zadnji dio cijevi i s njom čini jedinstvenu cjelinu. Namijenjen je da omogući opaljenje mine i prijenos tlaka barutnih plinova na podlogu. Zadnjak završava s kuglastom petom koja u sredini ima cilindrični pojas postavljen pod kutom od 20° u odnosu na os cijevi i omogućava čvrsto spajanje cijevi s kuglastim ležištem podloge. U središnji otvor zadnjaka postavljena je udarna igla (sl. 4) s mehanizmom za isključivanje udarne igle, u slučaju da ne dođe do

— teški minobacači su kalibra većeg od 100 mm, mase veće od 100 kg i najvećeg dometa do 13.000 m. U kategoriju teških minobacača spadaju minobacači kalibra: 107, 120, 160 i 240 mm. U većini armija svijeta uglavnom su zastupljeni minobacači kalibra 120 mm. Minobacače kalibra 160 mm u naoružanju ima Finska, Izrael i bivši SSSR, koji u bojevom kompletu ovog minobacača, kao i minobacača 240 mm ima i mine s nuklearnim bojevim glavama.

Minobacači kalibra 60, 81/82 i 120 mm ugrađuju se i na vozila tako su npr. poznata slijedeća rješenja za minobacače

— Francuski minobacač 60 mm Hotchkiss-Brand 60 mm ugrađuje se na kupolu H-60;

pješačko oružje

aktiviranja barutnog punjenja mine. Udar na igla u položaju »U« (uključeno) viri u cijevi za 1,7 do 2 mm što je dovoljno za aktiviranje kapsule osnovnog punjenja mine. U položaju »I«, udarna igla ne viri iz cijevi i ne može se izvršiti aktiviranje mine.

Dvonožni lafet (sl. 5 i 6) služi za: usmjerenje cijevi u pravcu gađanja, zauzimanju nagiba cijevi i otklanjanju utjecaja kosine tla pri gađanju i stabilnom držanju cijevi u postavljenom položaju. Lafet ima: nožice; naprave za davanje pravca i nagiba cijevi, te napravu za otklanjanje utjecaja kosine tla, kao i grivnu (ogrlicu) s amortizerom, ko-

ja osigurava elastičnu vezu cijevi i lafeta, čime se ublažuje udar cijevi na dvonožni lafet pri ispaljenju mine. Premještanjem lafeta omogućeno je kružno djelovanje minobacača bez premještanja podloge.

Podloga (sl. 7) je namijenjena za oslanjanje sklopa cijevi, preko pete zadnjaka i ona pri opaljenju prima i prenosi sliku djelovanja barutnih plinova na tlo, tako da se zajedno sa sklopom cijevi kreće unazad. Konstrukcijsko rješenje podloge omogućava nježno lako postavljanje u borbeni položaj i nježno vadenje iz zemlje nakon gađanja. Budući da pri opaljenju podloga prima velika opte-

rećenja (do 45 tona), napravljena je od visokokvalitetnih čeličnih limova, i nakon zavrivanja toplinski obrađena.

KOMPLET PRIČUVNIH DIJELOVA ALATA I PRIBORA

omogućuje normalnu uporabu nošenja i održavanja oružja i streljiva, u postrojbama do razine lakog remonta.

Ledne nosiljke omogućuju transport minobacača i streljiva i po teško pristupačnim terenima, a ciljnička naprava znatno pridonosi točnom pogađanju cilja. ■

Redni broj	Kalibar Oznaka Proizvođač	Masa (kg)					Dužina sklopa cijevi (mm)	Max. početna brzina mine (m/s)	Max. pritisak barutnih plinova (bar)	Brzina gađanja (mina/min) nominalno/max.	Domet (m) min/max	Poje djelovanja (°)		Broj posk./Zilica
		Cjev	Podloga	Lafet	Ciljnička naprava	MB na vatrenom položaju						Pravao	Nagib	
1.	81 mm MB/424 Novicrom Austrija	14,5	12	11,6	1,35	38,1	1.480	303 FM 70 0+6	850	20/30	-6.300	+11	39-85	3 + 1
2.	81 mm NR 475A1PRB, Belgija	15,3	14,6	12,5	0,6	43	1.350	300 NR436 PRBHE	750	15/20	300/5.500	±8	39-85	3 + 1
3.	81 mm M71 Tampella Finska	11,5 14,5 17,5	13,2	12,3	1,57	37,5 41,6 45	1.155 1.455 1.455	260 0+6	827	-/20	-/4.000 150/4.690 -/4.600	±6	15-80	3
4.	81 mm MO-81LP Thompson-Brandt, Francuska	12,4 14,5	14,8 14,8	12,2 12,2	-	39,4 41,5	1.150 1.450	- 295 (0+8)	600	12/15	-/5.340 -/5.780	±3	30-85	3
5.	82 mm M69A bivša Jugoslavija	14,5	15	14	1,5	45	1.340	244	650	15/20	77/5.426	±8	45-85	3 + 1
6.	81 mm Breda Italija	14,5	13	15	5	43	1.455	-	-	-/20	75/5.000	-	35-85	-
7.	81 mm M1933 Švicarska	21	21	18	2	62	1.265	260	-	-	-/4.100	±8	45-90	3 + 1
8.	82 mm M43 bivši SSSR	-	-	-	-	52	1.220	2111	-	15/25	100/2.550	±5	45-85	5
9.	81 mm L16ML SAD	12,3	11,4	11,8	1,25	37	1.280	255	-	27/30	73/5.660	±10,5	45-85	3
10.	81 mm L1 ECIAL Esperan za Španjolsku	19	13,5	11,5	2	46	1.450	-	-	-/15	-/5.200	±15	45-85	3 + 1

TENDENCIJE U RAZVOJU MINOBACAČA U SVIJETU

Opci zaključak o značenju uloge i mjesta minobacačkih oružja u paljbenoj podršci ne mijenja se bitno u gledanjima vojnih specijalista na Istoku i Zapadu.

Na Istoku prevladava tendencija u razvoju teških minobacača velike paljbene moći, uz izvjesna ograničenja u pogledu smanjene pokretljivosti (zbog relativno velike mase).

Godine 1971. Zapovjedništvo američke kopnene vojske otpočelo je program razvoja ARMOP (Army Mortar Programme) kojima treba definirati kalibar bataljuskog minobacača.

Sudeći prema današnjem stanju za sredstvo podrške satnije usvojen je minobacač 60 mm

M224, a za bataljanski minobacač kalibra 81 mm.

Razvoj minobacača na Zapadu kreće se u pravcu razvoja malih kalibara i minobacača male mase, namijenjenih za naoružavanje pješačkih i natopješačkih postrojbi na razini vodova i satnija.

Uopće, u razvoju novih i modernizaciji u naoružanju uvedenih minobacača javljaju se slijedeće tendencije:

- povećavanje brzine gađanja uvođenjem automatskog punjenja i brzino odvođenja topline nastale tijekom gađanja pri povišenom režimu paljbe;
- smanjenje mase, upotrebom čelika visokih mehaničkih osobina i lakih legura;

- povećanje dometa, razvojem aktivno-reaktivnih mina, povoljnijeg aerodinamičkog oblika i pojačanog punjenja;

- povećanje djelotvornosti mine na cilju, uporabom novih visokoučinkovitih projektila, izborom materijala košuljice i prefragmentacijom košuljice;

- povećanje manevarskih sposobnosti ugradnjom na vozila točkaše i gusjeničare;

- povećanje točnosti gađanja, povećanjem gustine barutnog punjenja, stabilnosti mine na putanji, izborom aerodinamičkog oblika mine i vođenjem mine kroz ožilježbenu cijev, i

- razvojem mina za protuoklopnu borbu. ■

SUSTAV BUGARSKE OBRANE

Vojnici u toku služenja vojnog roka podvrgnuti su veoma napornim tjelesnim vježbama

U Bugarskoj su demokratske promjene, za razliku od drugih bivših istočnoeuropskih zemalja, nekako bile najsporo odvijaju preobrazba ustrojstva bugarske vojske koja je nastala tijekom II. svjetskog rata. Normalno, i prije komunista postojala je bugarska vojska, ali ovdje govorimo o ovoj suvremenoj bugarskoj vojsci koja je godinama bila član Varšavskog pakta. Jer, ne smijemo zaboraviti, gotovo pet desetljeća bugarska je vojska bila instrumentalizirana od strane jedine komunističke partije.

Iako je bugarska vojska bila podložna Moskvi i Sovjetskom Savezu, pa je cjelokupno ustrojstvo unutar oružanih snaga bilo ustrojeno po ruskome modelu, svejedno se može govoriti da je postojala i da posebno sada postoji jedna prepoznatljivost bugarske vojske, koja je proistekla na bogatim i slavim tradicijama bugarskoga naroda općenito.

Bugarska s više od devet milijuna stanovnika ima preko 106 tisuća vojnika, što se može smatrati kao prilično velika vojska. Bugarski vojnici služe vojni rok u kopnenoj vojsci i mornarici u trajanju od 18 mjeseci, dok u zrakoplovstvu dvije godine. Zanimljivost bugarske vojske sastoji se u tome što su bugarski vojnici podvrgnuti veoma napornim tjelesnim vježbama tijekom trajanja vojnoga roka. To se posebice izražava u dugotrajnim pješaćenjima. Forsirano pješaćenje, ne samo za one vojnike koji se nalaze u pješastvu, tijekom zime, koje svaka postrojba i vojnik u njoj moraju provesti, iznosi 50 km u roku dva dana. Ljeti se pješaći

piše: **MARIJAN MAJSTORVIĆ**

jednom, ali duže, po 90 km, ali zato u tri dana. Pripadnici bataljuna i samostalnih pukova pješaće pod punom ratnom opremom tijekom cijele godine, i to u razmaku od po deset dana. U roku dva sata moraju propješaćiti najmanje 16 km. Vrhunac svega su zimski pješaćki maratoni od 60 km i dulji ljetni od po 100 km.

Sva ta navedena pješaćenja »obogaćena« su orijentacijskim vježbama i taktičkom obukom. Glede stjecanja što bolje kondicije često se održavaju i kros – natjecanja (do 10 km), a svladavanje umjetnih i prirodnih prepreka sastavni je dio programa za jačanje tijela.

Bugarska posebno pozornost u vojsci posvećuje tečajevima plivanja i skijanja. Gotovo svaka bugarska postrojba ima bazen za plivanje. Svaki vojnik mora za godinu dana naučiti plivati, kako bi prije odlaska kući ispunio domovinsku normu – tj. preplivao 200 m pod punom ratnom opremom. Zato su i poznati razni bugarski sportski klubovi koji su sastavljeni od onih športaša koji su u vojsci.

Kopnena vojska kao najbrojniji oblik bugarskih oružanih snaga ima tri vojna područja u kojima se nalazi blizu 74.000 vojnika, koji su formacijski svrstani u osam motoriziranih streljačkih divizija, četiri protutenkovske brigade, sedam pješaćkih topničkih pukova, jedan samostalni protuzrakoplovni topnički puk, četiri brigade taktičkih balističkih raketa zemlja – zemlja, dva izviđačka i jedan planinski ba-

taljun. Pojedinačno izraženo, tu se nalazi 1130 tenkova tipa T-54 i 55; 500 T-62; 330 T-72. Smatra se da Bugarska ima najviše 1475 tenkova i oko 2401 transporter (140 komada BMP-1/BMP-23; 400 BRDM-1/2, 760 BTR-50/60; 1100 MT-1. Bugarska ima 1750 topničkog oruđa, od čega 10880 od 122 mm i 320 od 152 mm, 350 minobacača od 120 mm; 82 mm i 160 mm. Kopnene postrojbe naoružane su s većim brojem topova i balističkih raketa zemlja – zemlja, sedam komada SS-23, 36 Frogg i 36 SCUD sovjetske proizvodnje. Za protuoklopnu borbu koriste se rakete SAGGER i SNAPPER, a za protuzrakoplovnu borbu rakete zemlja – zrak SA-4, SA-6, SA-7 i SA-13, kao i sovjetski (bivši) topovi od 57, 85 mm i ZSU-23-4. Sve je to oružje sovjetskoga podrijetla i proizvodnje. Iz ovoga se vidi kako bugarska vojska nije naoružana s puno novoga i modernoga naoružanja, ponajviše iz financijskih razloga, kao i iz zaštićenosti od strane vojske bivšega Varšavskog pakta.

Zato je danas glavni problem nove demokratske vlasti u Bugarskoj kako uskladiti teško gospodarsko stanje i nasušnu potrebu osuvremenjivanja i moderniziranja oružane tehnike. Uz stalnu inflaciju, koja je 1990. godine iznosila 64 posto, a prošle godine čak 339 posto, dok bi ovogodišnja trebala stati negdje ispod 100 posto, te uz vanjsko-trgovinski dug od 12 milijardi dolara modernizacija će morati pričekati.

Oko 90 posto bugarskih vojnika i dočasnika ima završenu srednju školu, a više od 80 posto časnika ima završenu visoku školu. Samo školovanje zapovjedničkoga kadra obavlja se na pet

BMP-23, naoružan topom 23 mm, mitraljezom 7,62 mm i lanserom za AT-5 SPANDREL

ZSU-23-4

vojnih akademija: u Tarnovu (pješački, tenkovski i inženjerski časnici), Šumenu (topnički i časnici protuzrakoplovne obrane), Dalnoj Mitropoliji (časnici za ratno i civilno zrakoplovstvo), Varni (pomorski časnici) i Sofiji (najviši trupni kadar se upravo školuje u glavnom gradu što iznosi 80 posto svih bugarskih zapovjednika).

U bugarske vojne škole odlaze djeca od 15 godine. U Gornjoj Orjahovici postoji srednja vojna škola za pješake, tenkiste, informatičare i inženjere; u Šumenu za topnike i veziste; u Dalnoj Mitropoliji za zrakoplovce i u Varni za mornare. Samo školovanje traje od dvije do četiri godine. Prije su najbolji đaci dobivali nagradno putovanje u »majčicu Rusiju«.

Sve donedavno Bugarska je imala ideološke neprijatelje na jugu. Radi se o Turskoj i Grčkoj koje su pripadale suprotnome bloku. S obzirom da Bugarska ima granicu s Grčkom dugu 485 km, a s Turskom 220 km, glavna bivše bugarske vojske bila je skoncentrirana u tome području. S druge strane, u novije vrijeme, glavna opasnost dolazi sa zapada od najvećega i najtrajnijega bugarskoga neprijatelja – Srbije.

Do prije dvije godine bugarsko je zrakoplovstvo, zajedno s raketnim protuzrakoplovnim postrojbama, bila integrirana u 15. sovjetsku zračnu ar-

miju koja je pripadala vojnom području Odese (6. vojno područje bivšega SSSR-a). Samo bugarsko zrakoplovstvo ima oko 22.800 vojnika i časnika. Raspolaze s oko stotinu zrakoplova tipa MIG-21, 25 MIG-23 i 20 MIG-ova 29. U jednoj postrojbi nalaze se bombarderi SU-25. Ima ih 40 komada. U dvije izviđačke eskadrile nalazi se oko 40 MIG-ova 21 RF i MIG-25. Za transport se koriste slijedeći tipovi zrakoplova: po pet komada tipova An-12, Il-14 i An-24, 1 An-26, TU-134 i Yak-40. Bugarska vojska raspolaze sa 128 helikoptera. Tu se nalaze slijedeći tipovi: 40 komada Mi-2, Mi-4, Mi-8; 12 komada Mi-24, 45 Mi-24 HIND i Ka-26. Zrakoplovne se baze nalaze u Balčiku, Burgasu, Ignjatijevu, Sofiji, Plovdivu, Karlovu, Jambolu Tolbuhinu.

Bugarska ratna mornarica ima oko devet tisuća vojnika. Glavne se pomorske baze nalaze u Varni, Burgasu, Atiji i Sozopolu. Brodovi su sovjetske proizvodnje. Ističu se podmornice Romeo (klasa Pobjeda iz bivšega SSSR-a) tri komada, te lakši, ali brzi brodovi OSA I. i II. iz klase FAC s projektilima – 7 komada, 4 SHER-SHENA – torpedna čamca, 2 velika patrolna broda SO-1, te 7 ZHUK brodova sovjetske proizvodnje. Bugarska mornarica ima i dvije fregate Riga i Smeli, kao i patrolne čamce Poti i Ta-

rantul po dva komada i jedan Pauk. Tu su i minolovci i minopolagači: 1 T-43, 3 Sonja (oba sovjetske proizvodnje), te 6 tipa Vanja i 2 Jevgenija. Od desantnih brodova nalaze se dva broda tipa Polnocny i 20 Vidra klase. Tu su i patrolni čamci koji patroliraju Crnim morem – 20 komada tipa PO-2.

Osim mornara, zrakoplovaca i pješaka posebno mjesto zauzimaju oni koji danonoćno čuvaju bugarske granice, a to su graničari. Njih ima nekih petnaestak tisuća i svrstani su u 16 brigada koje su naoružane i s teškim naoružanjem, kao što su tenkovi, oklopna vozila i topništvo. Još treba spomenuti po 3,5 tisuća pripadnika tajne policije, 12 tisuća pripadnika građevinskih postrojbi i oko 150 tisuća dobrovoljnih narodnih milicionara.

Osim regularne vojske Bugarska raspolaze i s velikim brojem pričuvne vojske. Tako u pješaštvu ima više od 200 tisuća pričuvnih vojnika, u mornarici više od 20 tisuća i u ratnom zrakoplovstvu također oko 20 tisuća pričuvnih vojnika. Svi oni imaju zadatak da čuvaju svoju domovinu od vanjskoga neprijatelja. U ovome slučaju to je eks-pansionistička Srbija.

Tijekom protekloga komunističkoga razdoblja bugarska je vojska bila u potpunosti u službi politike. Slavili su se datumi kao što je 24. lipanj 1941. godine, kad je tadašnji Politbiro Bugarske KP odlučio da se povede oružana borba protiv legalne vlasti i njemačke vojske. U ožujku 1943. godine KP je poslila neuspjeha od prije dvije godine ponovno krenula u stvaranje oružanih formacija. Zato se i slavio 26. kolovoza, kad je 1944. godine Partija pozvala bugarski narod na ustanak. Potpuna podređenost bugarske vojske dnevno političkim zbivanjima potvrđuje i podatak iz 1948. godine, kad je unutar bugarske vojske osnovana partijska organizacija. Od tada pa do pada komunističke vlasti 1990. godine nije se znalo gdje započinje vojska, a gdje završava politika.

Bugarske oružane trupe su 1955. godine odmah ušle u sastav Varšavskoga ugovora. One su 1964. godine sudjelovale na zajedničkim manevrima sa sovjetskim trupama, kao i tri godine kasnije s istim sudionicima na manevrima »Rodopi«. Godine 1970. bugarska je vojska sudjelovala na manevrima »Oružano bratstvo« u Istočnoj Njemačkoj, dvije godine kasnije zajedno s rumunjskom i sovjetskom vojskom izvodili su vježbe na Crnome moru. Ali, najveći iskorak u negativnom smislu imala je bugarska vojska kad je 1968. godine 20 tisuća Bugara sudjelovalo u gušenju slobode u Čehoslovačkoj. To je jedino razdoblje bugarske vojske kad je poslije II. svjetskog rata aktivno sudjelovala u pravih ratnim operacijama. ■

POTPUNA SIGURNOST

Francuska žandarmerija u potpunosti ispunjava zahtjev za unutrašnjom sigurnošću koja je u Francuskoj proglašena prioritonom

Protuterorističke postrojbe za zaštitu zračnih luka, zrakoplova i oslobodjenje talaca podvrgavaju se intenzivnoj obuci koja im omogućuje maksimalnu učinkovitost

Učešće žandarmerije u sklopu francuskih vojnih postrojbi za vrijeme zaljevskog rata

Institucije snaga koje se bave vanjskom i unutrašnjom sigurnosti nisu baš svojstvene Francuskoj. Ipak, one su jako razvijene, s korjenima iz duboke prošlosti. Posebno danas u situacijama neodređena sigurnosnog rizika, Narodna žandarmerija (Gendarmerie Nationale) ima vitalnu ulogu u obrani zemlje.

Osam zemalja NATO-a imaju snage slične francuskoj žandarmeriji. Postojanje vojnih institucija sa zadatkom obrane zemlje i očuvanja javne sigurnosti u zemlji, nije dakle svojstveno samo Francuskoj. Rujna 1991., na međunarodnoj konferenciji održanoj u Parizu, sudjelovale su delegacije 29 žandarmerijskih snaga (organizacija) iz Europe, Afrike, Amerike i Bliskog Istoka. Povratak demokracije u mnogim zemljama dovodi do ponovnog stvaranja žandarmerija, koje su bile ukinute za vrijeme diktatura npr. u Kongu, Rumunjska, kao što ohrabruje stvaranje snaga temeljenih na zasadama raznih svjetskih žandarmerija.

U Francuskoj, Žandarmerija se temelji na spoju vojnih i civilnih interesa. Širok dijapa-

piše: SINIŠA TATALOVIĆ

zon djelovanja čini je instrumentom koji je stalno u funkciji obrane. Njezino svakodnevno iskustvo u odnosima s vojskom i upravom, fleksibilnost i vojna moć, kvalitete su na koje se vlada uvijek može osloniti u slučaju krize.

Priključivanje Žandarmerije vojsci nije samo naslijeđe prošlosti. To je također neophodnost koja je diktirana unutrašnjim i vanjskim zahtjevima Francuske. Ako obrana mora biti sveobuhvatna, onda jednako mora sadržavati vojne, civilne i ekonomske sastavnice. Unazad nekoliko desetljeća, temeljno načelo je bilo vojno, uglavnom zbog ofenzivnog stava snaga Varšavskog pakta.

Iako prestanak konfrontacije Zapada i Istoka ne znači i nestanak svake opasnosti od ponovnog konflikta, vanjskosigurnosni zahtjevi ipak postaju manje akutni. Više nego ikad, potreba za unutrašnjom sigurnošću je proglašena u Francuskoj prioritonom. Daleko od mogućnosti pogranične agresije, ri-

elitne postrojbe

zike s kojima se društvo sreće ilustrira otvaranje granica, pojavu novih devijacija i internacionalizacija kriminala. Unutrašnja sigurnost postaje jednako važnom kao i vanjska akcija. Ova ravnoteža i sinergija između dvije vrste sigurnosti, dobro se uklapaju u misiju Žandarmerije i spajanje civilnog i vojnog aspekta obrane u Francuskoj.

Zajedno s policijom, Žandarmerija je jedna od najvažnijih sastavnica unutrašnje sigurnosti, dok istodobno, zajedno s vojskom pridonosi vanjskoj sigurnosti.

U normalnim okolnostima, broj unutrašnjosigurnosnih misija je dominantan: osiguranje za potrebe Vlade i privatnih osoba zauzima 90% ukupne aktivnosti Žandarmerije. Dok se Republikanska garda i Mobilna žandarmerija bave očuvanjem javnog reda, zaštitom vladinih i parlamentarnih institucija. Područna žandarmerija se bavi problemima kriminala i prometa. U tom području, koje je značajno za društvenu stabilnost, prema tome i za kredibilitet obrane, žandarmerija djeluje u suradnji s policijom. Posebno u zadnje dvije godine, ove dvije snage zajednički razvijaju koncepciju unutrašnje sigurnosti.

Iako su vojne misije malobrojne, nisu beznačajne kvalitetom. Žandarmerija je odgovorna za kontrolu nuklearnog naoružanja, koje je temelj politike «ravnoteže straha» (zastrašivanja). Ona sudjeluje u poslovima s pričuvom i u pripremama za mobilizaciju. Sudjeluje u očuvanju discipline u vojsci, obavlja funkciju vojne policije i vojnosudske policije (potraga za dezerterima i prijestupnicima). Ove misije provodi u sklopu normalnoga rada ili na zahtjev vojne policije u uvjetima vanjskih intervencija. Konačno, pridonosi i sigurnosti obrambenih infrastrukture kao što su tvornice oružja, brodogradilišta, zračne luke ili prometnice. Uz određeno preklapanje sa zadacima koje izvode policija i vojska, uloga Žandarmerije se može shvatiti kao spojni element koji je još i vidljiviji u krizama ili ratu.

U razdobljima nereda ili sukoba, civilni zadaci ipak ne otpadaju, već postaju ovisniji o okolnostima (održavanje reda, borba protiv terorizma i kriminala), iako se neki mogu i privremeno odložiti zbog drugih prioriteta. Vojna uloga Žandarmerije dobiva drugu dimenziju s ciljem ojačavanja drugih snaga i značajnog doprinosa operativnoj obrani zemlje, npr. obrani vitalnih strateških točaka zemlje. Ilustracija djelovanja žandarmerije u vojnim i civilnim aspektima obrane vidljiva je i u sudjelovanju žandarmerijskih časnika i NCO-a u sastavu UNPROFOR-a (u bivšoj Jugoslaviji) i UNPA-a (u Kambodži). U oba slučaja Žandarmerija ima vojnu ulogu (kao policija za francuske vojnike), ali i civilnu (nadgledanje poštivanja ljudskih prava od strane lokalnih policija). Ta multidisciplinarnost, transponirana na probleme državne sigurnosti Francuske, učvršćuje jedinstvenost, a posebno univerzalnost obrane. To je, bez sumnje, najvažnija prednost Žandarmerije, ali naravno, nije i jedina.

Patrolni čamac žandarmerijske pomorske sekcije

Žandarmerijski helikopter za vrijeme održavanja zimskih Olimpijskih igara u Albertvillu

Žandarmerija obavlja i klasične policijske poslove. Kriminalističko ispitivanje nakon ubojstva

U miru, rad Žandarmerije je svakodnevno upućen na suradnju sa svim vladinim službama (sudstvo, policija, lokalne organizacije, carina). Isto se odnosi i na vojsku (oružane snage). Žandarmerija je tako jedina služba koja je u stalnoj vezi s raznim obrambenim instituci-

jama, bilo da su civilne, ekonomske ili vojne naravi. Ta se suradnja naročito pojačava u razdoblju krize, npr. kada je potrebno provesti operativnu obranu zemlje.

Pored zadataka o obrani koji joj daju jedinstvenu ulogu u obrambenim organizacijama, njena struktura i operativnost čimbenik su koji Vladi omogućava fleksibilnost djelovanja u raznim kriznim situacijama. Žandarmerija s 3 600 postaja je vrlo raširena po Francuskoj i prekomorskim zemljama. Zemljopisni raspored omogućava kontakte sa stanovništvom i prikupljanje «zdravog razuma», što je naročito važno u razdobljima napetosti. Ta blizina, potpomognuta s razmjerno gustom raspoređenošću omogućava da se početne akcije poduzimaju brzo. Raspršenost se kompenzira sposobnošću brzog narastanja, ovisno o okolnostima. Mobilizacija Žandarmerije je uspješna zbog uporabe vojnog modela organizacije. Njena jedinica nije izolirana, može se bez suvišnih administrativnih formalnosti brzo popuniti, drugim jedinicama iz odjela, a posebice posebnim jedinicama (nadzorne, interventne postrojbe, kriminalističke, motorizirane). Ako to nije dovoljno, pozivaju se i ostale formacije, kao Mobilna žandarmerija ili istražne službe. Konačno, popunu (potporu) Žandarmeriji mogu dati regionalne (helikopteri, avioni) ili nacionalne organizacije (CRI, GSIGN...).

U trenutku krize, snage Žandarmerije mogu za 24 sata narasti s 95.000 ljudi na preko 225.000, jer pričuvni pripadnici žive blizu mjesta mobilizacije. Bez obzira na okolnosti, Žandarmerija se prilagođava događajima bez velikih napora. Njeni resursi i snaga, također potpomažu tome. Žandarmerija ima i širok dijapazon opreme, u skladu sa svojim zadacima: civilnu opremu sličnu policijskoj (vozila, računala, kartoteke...) ali i značajnu vojnu opremu (337 oklopnih vozila, 47 helikoptera i lokalnih zrakoplova, teže naoružanje...), tako da može voditi policijske akcije, pa čak i ograničene vojne akcije u cilju što dužeg odlaganja učešća vojske.

Pored toga, Žandarmerija u mirnodopskim uvjetima ima puno veće ovlasti nego ostale naoružane formacije: provjera ljudi i vozila, rekviriranje imovine i pravo nošenja oružja. Na raspolaganju joj je niz zaskanskih instrumenata.

Sada možemo razumjeti važnost Žandarmerije za Vladu koja, suočena s ozbiljnom situacijom, može reagirati na događaje. Pieree Joxe, francuski ministar obrane, nedavno je naglasio da je Žandarmerija glavna spona između policije i vojske, posebno dobro osposobljena za situacije koje nadilaze mogućnosti policije, ali još ne opravdavaju uporabu vojske, dakle, za sukobe niskog intenziteta koji se mogu razvijati nakon puštanja napetosti između Istoka i Zapada. Vlada tako nije suočena s uskim izborom između samo dvije opcije – kao zemlje bez treće snage – što dovodi do mogućnosti da se vojska preuranjeno šalje u akciju. Žandarmerija značajno pridonosi Vladinoj slobodi djelovanja u kriznim situacijama. ■

LASERSKI IZAZOV

Laser kao ciljničko sredstvo može biti izvor ozljeda vojnika i oštećenja ciljničke opreme

Ranjivost tenkovske optike u uobičajenom (konvencionalnom) napadu, niz godina je bila predmet rada mnogih konstruktora i korisnika.

Međutim, neki ukazuju na iskustvo koje kaže da je jedna motrilačka glava (dio ciljnika, koji se nalazi izvan oklopa borbenog vozila) izuzetno otporna na takav napad, sve dok je pogodak potpuno ne razbije. Korisnik je može svojim radom zamijeniti ili umanjiti ili ukloniti štetu. Štoviše, kombinacijom ugrađene sigurnosti tenkovskog ciljničkog sustava s mogućnošću jednostavnih popravaka na bojištu, može, kratkoročno ili srednjoročno, izaći na kraj s problemom održavanja neke vrste (kakve-takve) operativne sposobnosti (uporabljivosti). Pojava bojišničkog lasera u mnogočemu je promijenila taj način razmišljanja, budući da laser općenito djeluje na korisnika ciljnika, a većina analitičara se slaže da je s gubicima ljudstva daleko teže izaći na kraj nego s oštećenjima opreme.

Laseri (LASER — Light Amplification by Stimulated Emission of Radiation) su prvi put uvedeni u velikom broju kao daljinomjeri, tijekom 1960-ih godina. Do sredine osamdesetih »problem lasera« imao je više veze s velikim brojem uvedenih sustava nego s opasnošću od njegove uporabe kao oružja (usprkos razvoju mornaričkih lasera, poput sovjetskog »Squeeze Box« ili britanskog Laser Dazzle, ciljnik koji se prvi put u uporabi pojavio tijekom Falklandskog rata u 1982. godini). Javno objavljeni podaci (iz 1991.) govore da su Sovjeti imali oko 50.000 lasera u uporabi, a vjerojatno je da je broj lasera koje rabi NATO znatno veći. Budući da se veličina problema vidi, možda je iznenađujuće da su načini zaštite ciljnika i osoblja od

pripremili:
MARKO PARIZOSKI
DAMIR GALEŠIĆ

posljedica djelovanja energije lasera dugo držani u strogoj tajnosti mnogih nacionalnih vlada. Laseri se općenito svrstavaju u opasna sredstva (kad ih rabe vlastite postrojbe) ili kao prijatna (kad ih rabi mogući neprijatelj). Obavještajna vrijednost ovakvih podataka o opasnosti od lasera, kao i podataka o sredstvima za zaštitu od lasera očigledna je. Kombinacija tržišnih (komercijalnih) i vojnih interesa ograničila je objavljivanje podataka (informacija) koje se odnose na buduće sustave zaštite, kao što su »active-switching« (aktivno uključiva) sredstva (naprave) koja su nužna da bi se suprostavilo razvoju lasera koji mogu raditi na više valnih duljina ili se mogu podesiti na različite valne duljine. Pretpostavlja se da su kako financijski, tako i vojni zahtjevi za razvoj prvih aktivnih sustava, vrlo vjerojatno, znatni.

Laseri proizvode energiju određene valne duljine u obliku vidljivih ili nevidljivih stalnih ili impulsnih zraka. Snaga lasera koji rade stalnom emisijom kreće se od 0,001W do mnogo tisuća Wata, dok snaga emisije impulsnih lasera može iznositi više milijuna Wata.

U usporedbi s tenkovskim reflektorom (koji je sposoban da ošteti mrežnicu-retinu ljudskog oka na udaljenosti od 200 m noću), laser koji emitira vidljivo svjetlo može imati svjetlosnu snagu 100 milijuna puta veću na istoj udaljenosti. Uz tu snagu laser može privremeno ili trajno oslijepiti člana posade oklopnog vozila koji rabi optiku za motrenje okoline, a može proizvesti i još ozbiljnije posljedice u ciljača i zapovjednika vozila koji ra-

Odbojni (reflektivni) filteri (dielektrični ili holografski) mogu proizvesti sjajno obojani odblesak ako ih pogodi obično bijelo svjetlo

be optiku s uvećanjem. Takva optika povećava gustoću energije laserske zrake s kvadratom moći uvećanja pomnoženim s faktorom (činiocem) propusnosti optike. Može se pokazati da npr. nezaštićeni američki dvogled M17 koncentrira (zgnusjava) energiju 24,5 puta više energije u korisnikovu oku nego što je slučaj kod izlaganja »golog« oka (jedan od načina zaštite od lasera u SAD je pokrivanje leća na dvogledu dok se ne obavlja motrenje, kako bi se izbjegle nehotične ozljede). Općenito, kako se snaga lasera povećava, progresivno će se povećavati zasljepljenje oka, i njegovih osjetila, oštećenje oka, oštećenje osjetila i oštećenje optičkog ciljnika.

Valne duljine između 40 i 140 nm (a uključivši i vidljivi spektar) prodiru u uobičajene (normalne) optičke materijale i mogu se opisati izricanjem »in band« (»u području«) i takve će proći kroz ciljnike i leću oka i mogu oštetiti mrežnicu. (U lasere tih valnih duljina spada široko uporabljeni No-YAG, valne duljine 106,4 nm i rubinski laser duljine 69,34 nm).

Pruge se valne duljine kategoriziraju kao »out of band« (izvan područja). Njihovo će zračenje zaustaviti optički materijali kao staklo ili tvar leće oka, a uključuju i za oko možda neškodljiv CO₂ laser valne duljine 1059 nm. Razina snage ko-

vojna tehnika

ja je nužna da bi se napala optika tenka, tolika je, da to još uvijek nije isplativo činiti, pogotovo stoga što bi izvor snage potreban za takvu namjenu bio toplinski uočljiv, a time i vrlo ranjiv cilj na bojištu (današnji laseri — uključivši i dalji-

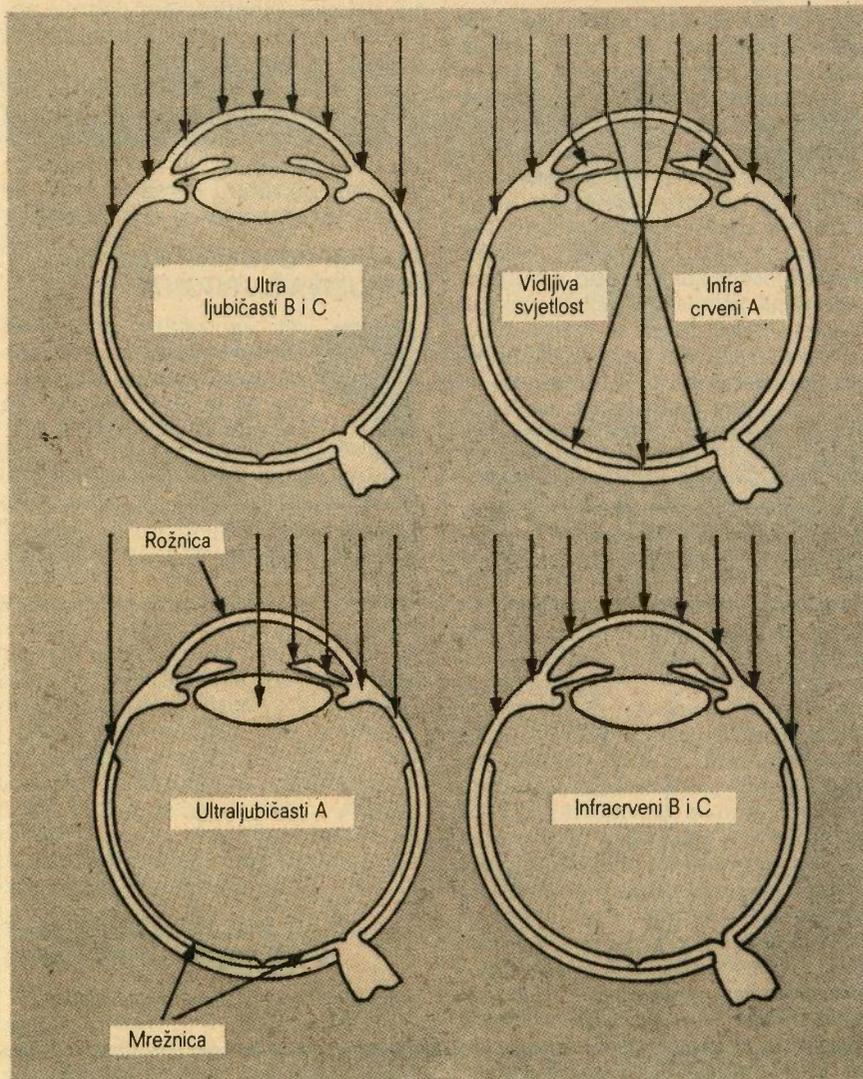
nomjere sposobni su oštetiti unutarnju optiku ciljnika s uvećanjem). Za posade tenkova postojeći CO₂ laseri nisu opasni, no zato se njihove valne duljine podudaraju s valnim duljinama nekih »toplinskih« ciljničkih sustava. U posljed-

nje vrijeme razvijeni su IMO laseri s erbijskim staklom i Raman Nd-YAG laseri, i na tržištu se nude kao, za oči sigurne alternative laserima na osnovi CO₂. Pošto se zna da se ti laseri mogu podešavati na željenu valnu duljinu time za- daća zaštite očiju i optike postaje još složenija.

Dio spektra elektromagnetskih valova

ULj — ultraljubičasti
IC — infracrveni

X zraci	ULj C	ULj B	ULj A	Vidljiva svjetlost	IC A	IC B	IC C	Radio valovi
	100	280	315	400	760	1400	3000	(nm)

Dio spektra elektromagnetskih valova i utjecaja na oko

OŠTEĆENJA OČIJU UZROKOVALA LASERSKIM ZRAČENJEM

Oštećenja očiju nastala laserskim zračenjem ovise o tipu lasera, atmosferskoj vodljivosti zračenja (attenuation) i dijelu oka na koji zračenje djeluje.

Konstruktor filtera naročito zanima duljina vala lasera, snaga, trajanje impulsa i divergencija zrake. Slike pokazuju kako različite valne duljine laserskog zračenja mogu prodrijeti kroz tkivo, što oslikava vrst oštećenja oka zračenju izloženog vojnika.

Vidljive i infracrvene »A« zrake posebno su zanimljive jer djeluju na posade tenkova budući da ih staklena optika propušta. Postoje tri glavna načina ranjavanja: ionizacijom, toplinskim djelovanjem i fotokemijskim djelovanjem. Toplinsko djelovanje, jednostavno razara strukturu i zaustavlja procese u oku, no ako se pojavi brzo zagrijavanje (uzrokovano impulsnim laserom) pojavljuju se termoakustična oštećenja pri kojima naglo nastajanje para zagrijanih tjelesnih tekućina, širenjem razara strukturu oka.

Da bi došlo do fotokemijskih oštećenja oka nužna je duža izloženost djelovanju zračenja (10 sekundi ili duže) koja će se rijetko javiti u uvjetima bojišnice. Ionizacija je proces koji se rabi u kirurgiji oka; pri tom naglo nastaju mjehurići plazme i isto tako naglo implodiraju, a to stvara udarne valove koji djeluju na velike površine tkiva. Ako je rožnica oštećena javit će se bol slična boli koja se javlja prevlačenjem brusnog papira po površini oka. Ta se bol neće javiti ako je oštećena mrežnica. U ovom, drugom slučaju, su osjet titranja i zamagljen vid jedina naznaka laserskog napada. Površinska se oštećenja rožnice mogu liječiti, ali oštećenjima mrežnice nema lijeka.

PRIGUŠENI PUCANJ

Radi otklanjanja štetnih posljedica opaljenja metka, streljačka oružja koriste različite uređaje kao što su: skrivači plamena, prigušivači pucnja, plinske kočnice, kompenzatori...

RAZLOZI POJAVE PUCNJA

Poznato je da prilikom opaljenja metka barutni plinovi istječu iz cijevi velikom brzinom formirajući tako udarni val. Analogiju sa ovom pojavom možemo naći kod ispušnog lonca automobila. To je jedan od razloga pojave pucnja. Drugi razlog je nadzvučno kretanje zrna kroz zrak ukoliko mu je, pri temperaturi zraka od 20°C i tlaku od 1 bara, brzina veća od 344,4 m/s.

Nadzvučno kretanje projektila može se izbjeći na dva načina. Jedan je bušenje cijevi oružja, a drugi upotreba specijalnog streljiva sa smanjenim barutnim punjenjem. U oba slučaja projektil će se po izlasku iz cijevi kretati brzinom manjom od brzine zvuka. Negativna posljedica obaju rješenja je promjena balistike samog metka, što ima za posljedicu smanjenje dometa oružja i manju učinkovitost zrna na cilju.

Osim toga, ako se radi o automatskom oružju, prilikom bušenja cijevi treba voditi računa o mjestu, broju i veličini otvora, kako bi stvoreni barutni plinovi imali dovoljno energije za pokretanje automatike. U protivnom se može dogoditi da, usprkos postavljanju regulatora paljbe na pojedinačnu paljbu, ispalite kompletan spremnik u samo jednom rafalu. Smanjivanje razine zvuka na ustima cijevi zbog istjecanja barutnih plinova postiže se promjenom parametara struje plinova u prigušivaču (brzine, tlaka, temperature).

Potrebno je napomenuti da, kada postoji udarni val i od projektila i od istjecanja barutnih plinova, strijelac može biti lako otkriven. Kada je prigušen zvuk od usta cijevi, lociranje njegova položaja je otežano, jer se u određivanju smjera pokretnog zvučnog vala kojeg stvara projektil može pogriješiti za 90°.

piše: MIRKO KUKOLJ

ČIME SE IZRAŽAVA KVALITET PRIGUŠIVAČA PUCNJA?

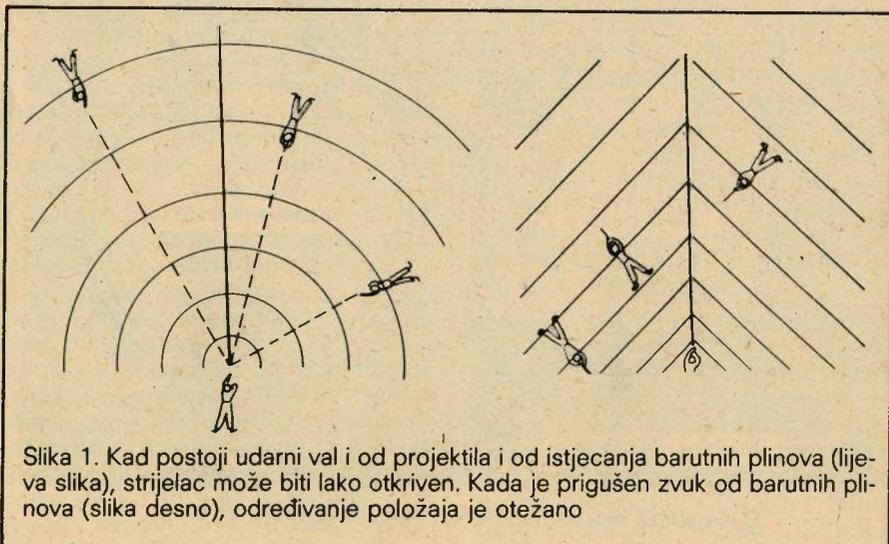
Pucanj koji nastaje nakon opaljenja metka kratkotrajna je zvučna pojava velike snage i strmog uspona. Smatra se impulsnom bukom jer je njegovo trajanje kraće od 200 ms. Osnovna veličina koju mjerimo kod zvuka je zvučni tlak. To je izmjenični tlak u nekoj točki medija, koji se prilikom širenja zvučnih valova superponira statičkom tlaku. Kako je područje zvučnih tlakova koje zamjećuje ljudsko uho ogromno, uvedena je logaritamska skala prikazivanja tog tlaka. Stoga se razina zvučnog tlaka izražava u logaritamskim jedinicama decibelima. To znači da je razina zvučnog tlaka relativna veličina, koja pokazuje koliko je puta promatrani zvučni tlak veći od referentnog. Raspon tlakova od 1:1 000 000 sveden je time na raspon od 0 do 120 dB. U tabeli su navedene razine zvučnog tlaka poznatih izvora buke. Za vašu infor-

maciju, automatski pištolj 7,65 mm M61 Skorpion ima razinu zvučnog tlaka 122 dB, a pištolj 7,62 mm M57 126 dB. Gađanjem iz pušaka dobivaju se naravno daleko veće vrijednosti zvučnih tlakova. Montiranjem dobrog prigušivača može se razina zvučnog tlaka smanjiti za više od 20 dB.

Vrlo važan faktor u ocjenjivanju impulsne buke je frekvencija, jer ljudsko uho ima različitu osjetljivost na različitim frekvencijama. Obično se razmatra samo frekventni opseg od 20 Hz do 20 kHz, koji predstavlja čujni opseg.

KRAKAT POVIJESNI RAZVOJ PRIGUŠIVAČA PUCNJA

Prvi upotrebljiv prigušivač pucnja napravljen je u ožujku 1908. godine. Konstruirao ga je H. P. Maxim, sin još poznatijeg Hiram S. Maxima, tvorca legendarne strojnice »Maksim« koja je bila inspiracija budućim konstruktorima modernog automatskog oružja. Taj se model prigušivača nije prodavao. Kasnije je naprav-

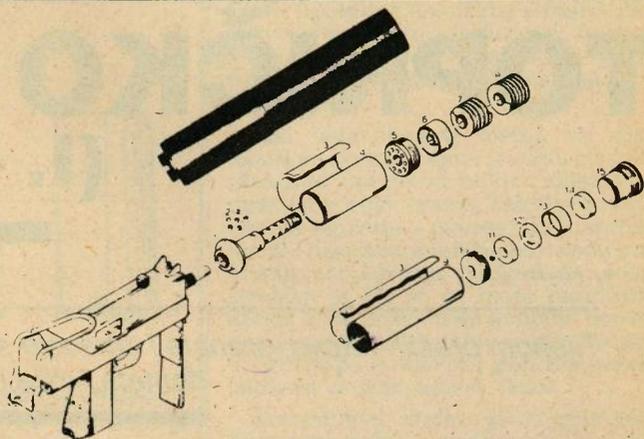

Slika 1. Kad postoji udarni val i od projektila i od istjecanja barutnih plinova (lijeva slika), strijelac može biti lako otkriven. Kada je prigušen zvuk od barutnih plinova (slika desno), određivanje položaja je otežano

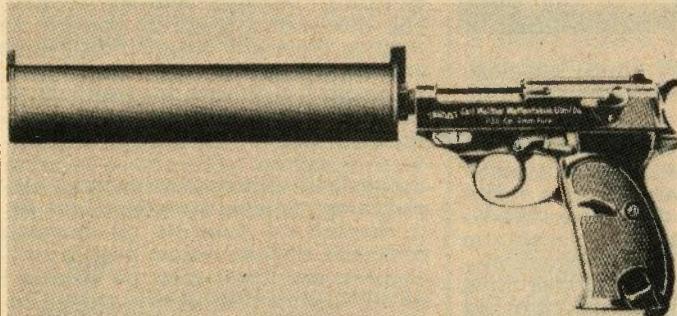
vojna tehnika

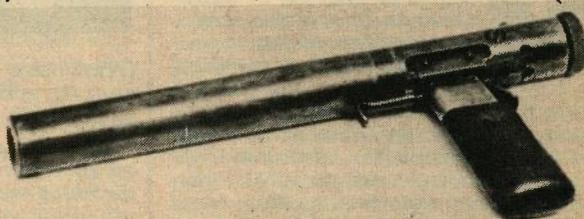
Prvi upotrebljiv prigušivač pucnja napravljen je 1908. godine. Konstruktor je H. P. Maxim

Automatski pištolj INGRAM M11 i njegov prigušivač pucnja

Popularni pištolj Walther P38 s prigušivačem pucnja

Pištolj WELROD ima vrlo dobro prigušenje. Rukohvat pištolja ujedno je i spremnik metaka

ljena poboljšana verzija pa je naredne godine otpočela i prodaja. Najbolji Maksimov prigušivač je onaj iz 1910. godine koji se necentrično montirao na pušku. To je omogućavalo njegovu upotrebu bez dodatnih prepravki na ciljnicima. U izvješću o ispitivanju Maksimova prigušivača montiranog na vojnu pušku piše da je prigušivač bio vrlo dobar, ali da nije uklonjen takozvani »balistički pucanj«, tj. prasak zbog nadzvučnog kretanja projektila.

Otada je napravljen velik broj različitih modela prigušivača pucnja. Njihove karakteristike su znatno poboljšane. Danas, većina oružja s prigušivačima koristi specijalne metke sa smanjenim barutnim punjenjem i posebno oblikovanim zrnima.

PRIGUŠIVAČI PUCNJA ZA REVOLVERE I PIŠTOLJE

Praktična upotreba prigušivača pucnja kod revolvera je otežana jer prilikom opaljenja dolazi do obilnog istjecanja barutnih plinova između bubnja i cijevi. Samo kod nekih tipova revolvera, kao što je npr. sovjetski NAGAN,

može se uspješno primijeniti prigušivač jer je samom konstrukcijom oružja i metka izbjegnuto istjecanje plinova.

Kod pištolja je situacija nešto povoljnija, iako nakon opaljenja metka dolazi i kod njih do istjecanja dijela barutnih plinova. Zbog zvuka kojeg uzrokuje kretanje zatvarača automatskog pištolja, što se naročito dobro čuje kada je pucanj dobro prigušen, najpogodnije su konstrukcije pištolja sa ručnim zadržavanjem zatvarača. Takav je npr. pištolj WELROD, kojeg su tijekom drugog svjetskog rata koristili za obavljanje specijalnih zadataka. Izrađivan je u različitim kalibrima, a spremnik mu je istovremeno služio i kao rukohvat. Cijev pištolja bila je izbušena na više mjesta što je znatno smanjivalo početnu brzinu zrna. Ispred cijevi nalazile su se komore s gumenim prstenovima. Prigušenje je bilo vrlo dobro, ali su se prstenovi morali zbog progorijevanja mijenjati svakih 15–20 metaka. Jedan od uspješnijih prigušivača je i onaj na pištolju P 38 WALTER U kalibru 9 mm Para. Zanimljivo je da su kod verzije WALTER PPK u kalibru 7,65 mm navo-

ji za pričvršćivanje prigušivača napravljeni na unutarnjoj površini cijevi.

Naravno, ovakav način pričvršćivanja moguć je samo kod pištolja s debljim stijenkama cijevi. Vrlo je popularan i prigušivač za pištolj HI STANDARD u kalibru 22 (5,6 mm). Ovakvim pištoljem s prigušivačem bio je naoružan američki pilot Pauers, čiji su špijunski avion U-2 Rusi oborili. Kinezi su također razvili svoju verziju pištolja sa prigušivačem. Za njega se prvi put čulo u Laosu 1967. godine gdje su Amerikanci zaplijenili jedan primjerak. Zanimljiv je po tome što može gađati poluautomatski, ili tako da se svaki metak ubacuje u cijev repetiranjem. Izbor se obavlja pomoću posebnog regulatora na rukohvatu.

U SLIJEDEĆEM NASTAVKU

U slijedećem nastavku upoznat ćemo vas sa najčešće primjenjivanim principima prigušenja, te opisati najpoznatije prigušivače pucnja za ostale vrste streljačkog oružja. ■

TOPNIČKO STRELJIVO (I. dio)

Tijekom prošlih ratova, granate i zrna sve su se više usavršavale u pogledu učinkovitosti, dometa, vrsta i drugih osobitosti

Razvoj topničkog streljiva vezan je za početak 14. stoljeća, kada se prvi put spominje upotreba paljbenog oružja. U literaturi se spominje da je u Dubrovniku 1351. godine bilo u uporabi dvodijelno oružje malog kalibra, tzv. bombardar, a već 1410. g. Dubrovnik ima lijevaonicu topničkih cijevi. Opasnost od Turaka ubrzala je razvoj topništva, pa Dubrovnik od 16. stoljeća, pored bombardarima ima i topove (kanone). Glatke cijevi tadašnjih topova koristile su streljivo u obliku kugli, a naziv granata prvi put se spominje 1536. godine. Do 16. stoljeća paljenje granate se obavljalo fitiljem, a kasnije stubičastim upaljačem.

Iz tog razloga, primjena takvog streljiva bila je iz kratkih cijevi (haubica). Kada je u 18. stoljeću omogućeno aktiviranje upaljača barutnim plinovima koji prodiru između zrna i stijenke cijevi, prišlo se uporabi oružja dugih cijevi, dakle topova. Primjena glatkih cijevi trajala je do polovice 19. stoljeća, kada je zabilježen znatniji razvoj upaljača i pojava tempirnog upaljača. Domet tadašnjih granata kretao se oko 1200 m.

Pojavom cijevi sa žljebovima, od sredine 19. stoljeća počinje se koristiti duguljasta granata, koja je omogućila bolje brtvljenje i manji otpor zraka, pa je znatno povećana početna brzina i domet. Granata se punila kroz usta cijevi, a radi ulaska u žljebove cijevi na njoj su bila odgovarajuća rebra ili izbočine. Granata je pri opaljenju i prolazu kroz cijev dobila rotaciju potrebnu za stabilnost leta kroz zrak.

Razvojem zatvarača, oružja se počinju puniti sa zadnje strane, što je imalo utjecaja na razvoj granate. Granate u početku imaju nekoliko bakrenih prstena (do 4), a kasnije 1-2 koji se pod djelovanjem tlaka barutnih plinova urezuje u žljebove cijevi.

U početku su granate bile punjene barutom, da bi se krajem 19. stoljeća

piše: JOSIP MARTINČEVIĆ

(Francuska, 1888. g.) punile eksplozivom, što je znatno povećalo njihovu razornu moć.

Tijekom prošlih ratova, granate i zrna su se sve više usavršavale u pogledu učinkovitosti, dometa, vrsta i drugih osobitosti. Tako danas ima reaktivnih granata, granata s povećanim dometom (ERFB-BB) s plinogeneratorom, zrna punjenih sub-projektilima (bobicama kumulativno-razornog djelovanja) i sl.

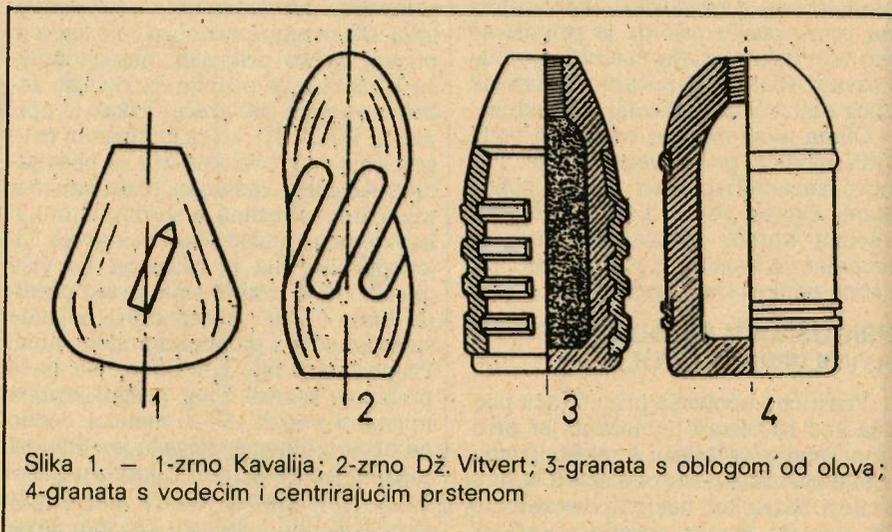
ELEMENTI TOPNIČKOG METKA

Topnički metak sastoji se od upaljača, košuljice, eksplozivnog punjenja, čahure, barutnog punjenja i topovske kapsule, a ti se dijelovi jednim imenom zovu elementi metka.

Upaljač je precizni mehanizam koji aktivira djelovanje zrna na udarnom

ili tempirnom načelu. Postoje udarni, tempirni, blizinski, upaljači dvostrukog djelovanja i drugi. Od upaljača se traži da pouzdano omogući djelovanje zrna ili granate na cilju, a da istodobno omogući sigurnost pri manipulaciji, transportu i pri prolazu zrna kroz cijev oružja.

Košuljica zrna služi za smještaj eksplozivnog punjenja i upaljača. Ona štiti eksplozivno punjenje od vanjskih oštećenja, svojom masom postiže žiroskopsku stabilnost zrna na putanji i na cilju djeluje rasprskavajući se u komadiće. Izrađuje se od čeličnog lijeva ili granatnog čelika valjanjem ili kovanjem. Najčešće se koriste čelici s povećanim sastavom ugljika i mangana, koji pri eksploziji daju dovoljan broj djelotvornih komadića. Osobitost košuljice čine prednji oživalni dio, srednji cilindrični, vodeći prsten, konusni dio iza vodećeg prstena i dno, a kod novijih granata u dnu je otvor za plinogenerator (base bleed).

Slika 1. — 1-zrno Kavalija; 2-zrno Dž. Vitvert; 3-granata s oblogom od olova; 4-granata s vodećim i centrirajućim prstenom

Radius kruga kojeg čini oživalni dio vrha kreće se od 6 do 11 kalibara, a kod zrna za velike domete i do 15 kalibara.

Cilindrični dio kreće se od 1 do 3 kalibara i sastoji se od kalibriranog prstena za vođenje (1/5 kalibra), dok je ostali dio od 0,1 do 0,5 mm manji od kalibra oružja.

Vodeći prsten prenosi rotacijsko kretanje oko uzdužne osi, brtvi cijev u toku kretanja zrna i osigurava početni (forsirni) tlak barutnih plinova. Smatra se najosjetljivijim dijelom u tehnološkom procesu proizvodnje košuljice. Najčešće se izrađuje od bakra.

Dio iza vodećeg prstena se izrađuje u obliku konusa, čime se smanjuje aerodinamički otpor. Dno granate mora osigurati nepropusnost barutnih plinova u unutrašnjost košuljice, kako ne bi došlo do aktiviranja eksploziva dok je granata još u cijevi.

Namjena eksplozivnog punjenja je ta da košuljicu granate dovede do rasprskavanja na cilj. Ovisno o namjeni granata, mijenja se i sastav punjenja. Izrađuje se od trotila, heksogena, amatola ili njihove mešavine, te od posebnih materijala kod zrna posebne namjene.

Čahura koristi za smještaj barutnog punjenja i topovske kapsule. Pored toga, zadaca čahure je da osigura brtvljenje barutne komore, omogućiti brzo i lako punjenje oružja i da bude zaštita barutnom punjenju kod skladištenja i transporta. Čahura se izrađuje od mesinga ili čeličnog lima. Mesingane čahure mogu se koristiti 6-8 puta, dok se čelične koriste za 3-4 opaljenja.

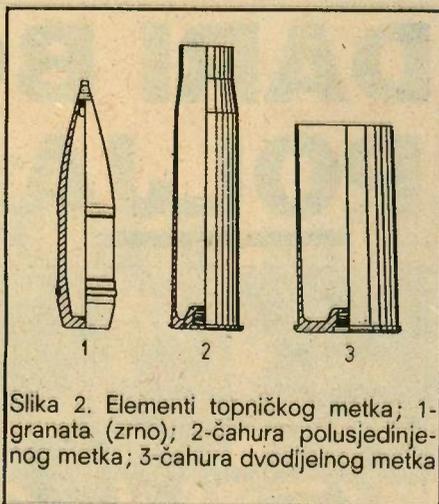
Barutno punjenje je težinski točno određena količina baruta točno određenih energetske vrijednosti i ujedno najosjetljiviji dio metka glede balističkih značajki zrna.

Barutno punjenje može biti od cijevastog, višekanalnog ili baruta u obliku pločica ili štapića. Punjenja mogu biti stalna i promjenljiva s kojima se može mijenjati domet zrna.

Uz barutno punjenje dolaze tzv. pomoćni elementi barutnog punjenja, a to su sredstva za smanjenje bljeska, flegmatizatori, sredstva protiv bakarizacije cijevi i razni kartonski poklopci i cilindri.

PODJELA TOPNIČKOG STRELJIVA

Topničko streljivo se, slično kao i pješačko, može podijeliti prema namjeni, prema načinu kompletiranja elementima metka, prema vrstama zrna,

Slika 2. Elementi topničkog metka; 1-granata (zrno); 2-čahura polusjedinjenog metka; 3-čahura dvodijelnog metka

te prema kalibru. Prema namjeni, streljivo se dijeli na bojno, vježbovno, manevarsko, školsko i ispitno.

Bojno streljivo se koristi za uništenje živih ciljeva i tehničkih sredstava, za rušenje zapreka, zadimljavanje, osvjetljenje područja, te stvaranje posebnih učinaka na cilj.

Vježbovno topničko streljivo se koristi pri vježbanju gađanja. Razlika u odnosu na bojno streljivo je u jednostavnijoj izradi zrna, dok su oblik, težina, položaj težišta i dr. identični bojnemu zrnju zbog postizanja identičnih balističkih koeficijenata. Čahura vježbovnog streljiva identična je čahuri bojnog metka, a zrna se pune inertnom materijom s malom količinom obilježavajuće smjese u vrhu zrna radi obilježavanja mjesta pada zrna. Vježbovna zrna često su kompletirana upaljačima sa samouništivačem, pa do rasprskavanja zrna dolazi još na njegovoj putanji.

Konstrukcija i uporaba manevarskog streljiva slično je kao kod pješačkog (Hrvatski vojnik br. 22).

Školsko topničko streljivo koristi pri vježbanju punjenja oružja te kao simulacija rada pri ispitivanju sustava za upravljanje paljbom i imitacija bojnog kompleta oklopljenog vozila.

Ispitno streljivo se koristi za ispitna gađanja, ispitivanje pojedinih elemenata metka, provjere pravilnosti funkcioniranja novih ili remontiranih oružja, tormentaciju cijevi i sl. Svi elementi metka identični su bojnemu metku osim zrna koje je inertno. Izuzetak je streljivo za tormentaciju kod kojega je barutno punjenje veće za 15-20% u odnosu na bojno metak.

Podjela topničkog streljiva prema načinu upotpune elementima metka.

Glede upotpune topničkog streljiva čahurum, barutnim punjenjem, kapsulom i zrnom, streljivo može biti sjedinjeno ili jednodijelno, polusjedinjeno i dvodijelno.

Kod jednodijelnog metka svi elementi su čvrsto spojeni u jednu cjelinu. Metak se kao cjelina pakira, skladišti i ubacuje u cijev oružja. Takvim streljivom je sigurnija i pouzdanija manipulacija i uporaba, a zaštita barutnog punjenja učinkovitija. Nedostatak ovog streljiva je, što se ne može regulirati domet zrna primjenom količine barutnog punjenja, nego samo nagibom cijevi oružja, pa je cijev pri gađanju uvijek izložena maksimalnom tlaku.

Jednodijelni metak se koristi kod protutenkovskih, protuzrakoplovnih, tenkovskih i samovoznih oružja do kalibra 100 mm.

Kod polusjedinjenog metka omogućeno je podešavanje količine barutnog punjenja, a time i domet zrna. Metak se pakira, čuva, transportira i ubacuje u cijev pri gađanju kao cjelina. Čahura metka je slobodno navučena na zrno, tako da se može lako odvojiti. Barutno punjenje je podijeljeno u nekoliko dijelova smještenih u odvojene vrećice. Izborom odgovarajućih vrećica bira se daljina gađanja sukladno tablicama gađanja. Nedostatak ovih metaka je u lošijoj hermetizaciji barutnog punjenja. Streljivo ovog tipa koriste brdski topovi 75 i 76 mm, kao i haubice 105 mm američkog i ex YU porijekla.

Dvodijelni metak može biti s čahuram i bez nje. Dvodijelni metak s čahuram ima barutno punjenje smješteno u čahuri. Izborom odgovarajućih vrećica promijenljivih punjenja može se mijenjati domet zrna. Zrna i čahure pakiraju se u isti sanduk, a punjenje oružja se obavlja u više faza što se smatra nedostatkom ovog streljiva. Učinkovitu zaštitu barutnog punjenja teško je ostvariti, a dobra strana je mogućnost izbora punjenja u odnosu na domet. Dvodijelni metak s čahuram primijenjen je kod oružja 122 mm do 152 mm proizvodnje ex SSSR.

Dvodijelni metak bez čahure izrađuje se za oružja velikih kalibara (155-203 mm). Metak se pakira tako da se granata bez upaljača pakira u drvene okvire, upaljači u posebne sanduke, a barutno punjenje s topovskom kapsulom u metalne spremnike (futre). Pri punjenju oružja, granata se upotpunjuje upaljačem, ubacuje u cijev oružja, a zatim se u barutnu komoru stavi barutno punjenje. Nakon zatvaranja zatvarača u ležište dijelova za opaljenje na zatvaraču stavlja se topovska kapsula. Dobra strana je mogućnost izbora punjenja, a loša je u sporom punjenju oružja i otežanom načinu skladištenja, transporta i manipulacije streljivom. ■

GOSPODARI BOJNOG POLJA

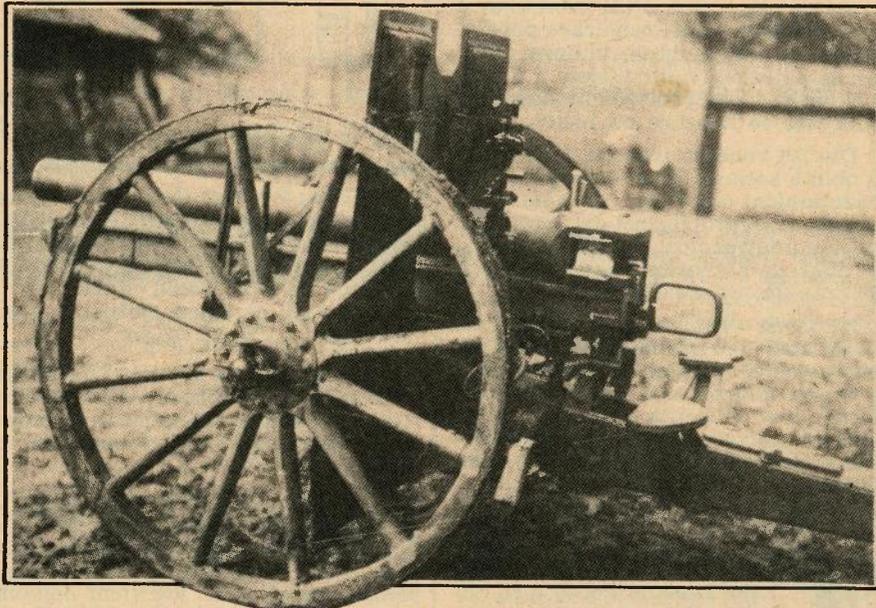
Snagu topništva neke zemlje omogućavala je ili ograničavala njena industrijska baza, preciznije njena metalurgija...

KRUPPOV poljski top M1906 od 77 mm – kao i kod svih onodobnih konstrukcija, izvedba jednokrakog lafeta ograničavala je elevaciju, a time i domet. Kalibar: 77 mm; dužina cijevi u kalibrima: 27,7; masa oružja: 980 kg; masa projektila: 6,9 kg; početna brzina zrna: 465 m/s; domet 8400 m; elevacija: od 0 do +16°; brzina paljbe: 6–8 zrna u minuti

piše: BORIS ŠVEL

Na početku našeg stoljeća čitav je niz događaja, ponajviše tzv. kolonijalnih kriza, upućivao na skoro izbijanje rata između europskih nacija. Lokalni ratovi su bjesnjeli od južne Afrike, preko dalekog istoka do Balkana, a naši su preci bili svjedoci prave utrke u naoružavanju, čiji je simbol bio bojni brod, drednot, sa svojim moćnim topovima. Općenito, topovi su svojom kakvoćom i količinom, uz odgovarajuću taktiku pri uporabi i uvježbanosti topnika, temeljili oružanu moć nacije na moru, ali i bili bitnim čimbenikom njene moći na kopnu. Snagu pak topništva neke zemlje omogućavala je ili ograničavala njena industrijska baza, preciznije njena metalurgija, tj. količina i kvaliteta proizvedenog čelika. U topljenju čelika prednjačile su Velika Britanija, koju je Njemačka uporno sustizala da bi je baš pred sam rat i prestigla, te Francuska. Te su zemlje imale i najbogatiju tradiciju izrade teškog naoružanja. Engleske tvornice »Vickers« i »Armstrong« naoružavale su najmoćniju flotu svijeta, francuska tvrtka »Schneider« radila je izvozne poslove po cijelom svijetu, a Kruppovi pogoni u Essenu bili su oličenje njemačke gospodarske i vojne snage u usponu. Imati jaku industriju naoružanja bila je stvar prestiža među državama, a biti tvorničar oružja značilo je biti i zaslužnim građaninom: izrada topova zacijelo nije bila posljednjim razlogom koji je ponukao njemačkog Kaisera da obitelji Krupp dodijeli barunski naslov.

Bilo kako bilo, oružje se proizvodilo, streljivo gomilalo u spremištima (ipak u nedovoljnoj količini, kako se pokazalo), pa izbija-

nje rata nije nikoga iznenadilo. U rat su prvi odjahali konjanici – pukovnije husara, draguna, ulana, kozaka, a na željezničkim terminalima okupljale su se mase mobiliziranih pješaka. Polako su se pripremali i topnici, uglavnom nesvjesni da će uskoro postati gospodarima bojnog polja.

Vodećom topničkom silom smatrana je Francuska. Zemlja sjajnih tradicija (i sam Napoleon bio je topnik!), ponosila se svojim konstruktorima i tvornicama oružja, a prva je u naoružanje uvela brzometni poljski top, svoj čuveni M1897 od 75 mm, čime su arsenalni ostalih zemalja zastarjeli doslovce preko noći. Pod geslom »l'audace, toujours l'audace« (»smionost, uvijek smionost«), francuska se vojska, prožeta navalnim duhom, pouzdavala u učinak brze paljbe ovih topova (6-8 hitaca u minuti), no nedostajala joj je laka poljska haubica. Stoga je naručen probni primjerak, ali se pokazao tako lošim pri eksperimentalnim gadanjima da su konstruktori bili smjesta poslani natrag na posao.

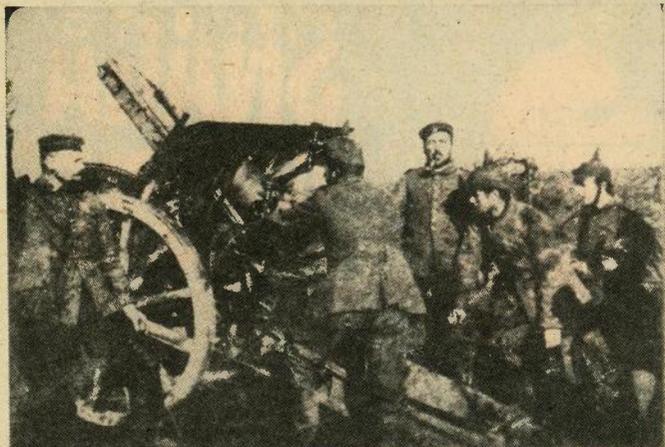
Dogodilo se, međutim, da je francuski parlament upravo tada raspravljao o cijeni novih haubica. Jedan od zastupnika, stanoviti Malandrin, zamislio je nešto čime je zadivio svoje kolege političare. Ukoliko se na vrh granate topa od 75 mm postavi plosnati disk, on će kočiti projektil i time njegovu putanju, osobito na padajućem kraku, učiniti strmijom. Da bi postigli isti domet, topnici će koristiti veću elevaciju, zrna će padati ubacnom putanjom i – eto haubice! Vojska nije bila oduševljena prispjecom Malandrinovih diskova (izradenih u dvije veličine), ali protiv »kresanja« vojnog proračuna nije se

moglo ništa učiniti. Zbog toga nam se valja zapitati nije li vjera Francuza u moć brze paljbe njihovih topova bila kompromisom između njihove ofenzivne doktrine i po-manjkanja financijskih sredstava.

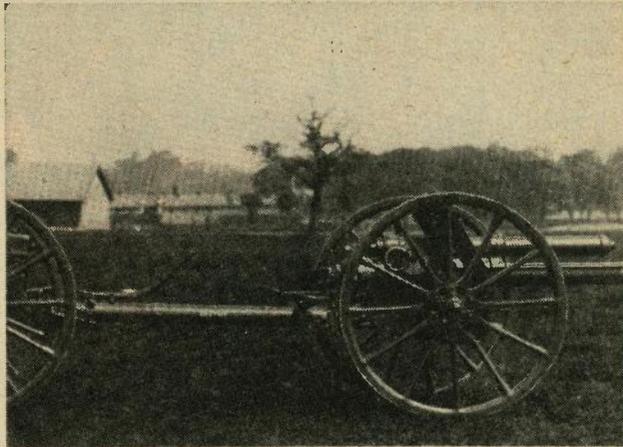
Tako su francuske pješačke divizije dočekale rat sa po jednom topničkom pukovničkom sastavu tri diviziona, po tri bitnice, po četiri cvijevi svaka. Dvije divizije tvorile su zbor, kojemu je pripadala i samostalna pukovnija od četiri diviziona. Ukupno je zbor imao trideset bitnica sa po četiri poljska topa, što ne samo da se pokazalo nedostatnim, već se nedostatak haubice naročito pogubno osvetio Francuzima, budući da im je nedostajalo oružje kojim bi »iskopali« dobro utvrđeno njemačko pješaštvo iz njihovih zaklona. Tek na razini armija nalazile su se haubice od 155 mm, a u pričuvni glavnog stožera bilo je pet pukovnija teškog topništva. Postojale su i dvije pukovnije brdskih topova kalibra 65 mm, sustava Ducrest.

Ovaj top je bio zanimljiv zbog načina ublažavanja trzaja. Prije početka paljbe cijev bi se privukla u položaj koji bi kod svakog drugog topa izgledao kao krajnja točka trzanja. Kad bi se povukla uzica, snažna bi opruga gurnula cijev naprijed. Malo prije krajnje prednje točke, top bi opalio. Sila trzaja bi se tako apsorbirala kroz svladavanje kretanja cijevi prema naprijed te iskoristila za ponovno »zapinjavanje« topa. Time se štedjelo na masi protutrzajućeg sustava, kao i oružja u cjelini, što je bitno za brdsko oružje. Naizgled jedini nedostatak je bio u tome što bi se top prevrnuo ukoliko ne bi došlo do opaljenja, no kako je cijeli sustav zahtijevao od konstruktora pažljivo podešavanje odno-

vojna tehnika

Njemački se topnici spremaju otvoriti paljbu iz svoje lake poljske haubice M98/09 kalibra 105 mm. Slika je vjerojatno pozirana, na što ukazuju poslužitelji koji puše lulu

Britanski 13-funtaš iz sastava konjaničkog topništva (HORSE ARTILLERY)

sa snage opruge i barutnog punjenja, nije bio uspješan.

Njemačka je također razvijala bogatu topničku tradiciju, a u izvozu naoružanja žestoko je konkurirala Francuskoj. Osnovno je oružje bio poljski top M1906, kalibra 77 mm, koji je bio odgovor na francusko brzometno oružje od 75 mm i nije ni po čemu zaostajao za njim, osim svojim slabijim opružnim povratnikom (francuski top imao je hidropneumatski povratnik). Zatvarač je bio klina-stog tipa, što je, budući Kruppov izum, postalo zaštitnim znakom njemačkih konstrukcija. Koristio je »univerzalnu« granatu, također Kruppove konstrukcije, koja je bila križanac između štravneta i trenutno – fugasne granate, i koja je, iako kompromis, prilično zadovoljavala Nijemce. Ovaj top je dosta usavršavan tijekom rata.

Njemačka pješaka divizija raspolagala je topničkom brigadom sastava dvije pukovnije. Prva je bila čista topovska, s tri divizionna sa po tri bitnice, po šest cijevi svaka. Druga pukovnija je bila mješovita, s divizionom poljskih topova i divizionom lakih poljskih haubica M98/09 od 105 mm. Dvodivizijski zbor je raspolagao još i samostalnim divizionom od četiri bitnice sa po četiri srednje haubice od 150 mm. Zbor je, dakle, ukupno imao 108 poljskih topova, 36 lakih, i 16 srednjih haubica. Kao što vidimo, njemački Generalstab, proučivši iskustva rusko-japanskog rata, nije dvojio o vrijednosti haubica. Na razini armije postojali su »merzeri« kalibra 220 mm, a u dubokoj tajnosti čuvale su se »Debele Berte« od 420 mm, namijenjene rušenju kopnenih utvrda. Sve u svemu, njemačko je topništvo otišlo u rat vjerojatno najbolje opremljeno i uvježbano, u usporedbi sa svim ostalim vojskama.

Velika Britanija je držala malu, ali profesionalnu vojsku, čije su postrojbe nerijetko imale višestoljetni kontinuitet postojanja. Većina ovih snaga bila je u metropoli, tvoreći novoosnovani »ekspedicijski zbor«, daleku preteču modernih jedinica za brze intervencije. Ostatak je bio rasut širom imperije, a jedini ozbiljniji prekomorski oružani potencijali bili su u indijskoj vojsci.

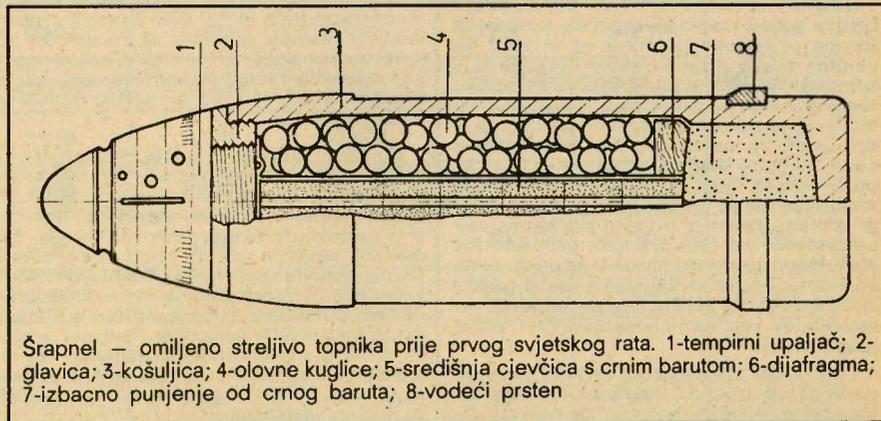
Britanci su u burskom ratu (1899. – 1902.) koristili oružja s rudimentarnim proturzujućim sustavima, a zatim su nabavili brzometne topove od njemačkog proizvođača Erhardta. Nakon stjecanja potrebnih iskustava s brzometnim topovima, osnovan je odbor koji je imao razraditi specifikaciju za domaće oružje, koje je trebalo zadovoljiti potrebe kako poljskog, tako i konjaničkog topništva (topništvo koje je pratilo konjaničke postrojbe – brigade i divizije).

Pojavila su se dva modela: 13 – funtaš kalibra 3 palca (762 mm; palac ili inch iznosi 25,4 mm) i 18 – funtaš kalibra 3,3 palca (83,4 mm). Englezi su po svom običaju radije označavali oružje približnom masom zrna negoli kalibrom (funta ili libra ima oko 453 grama). Odmah su izbile burne rasprave glede izbora oružja. Stvari su postale toliko složene da je Ministarstvo rata iznijelo ovaj problem pred samog premijera, pa neka on, bez ikakva predznanja, odluči. Ovaj je donio solomonsko rješenje: usvojena su oba topa! Ovaj je tipično engleski kompromis, izgleda, u praksi sasvim dobro funkcionirao. 13 – funtaš je, kao lakši, usvojen kao konjaničko, a 18 – funtaš kao poljsko oružje. Oba su to-

pa dobro izvršavala svoje zadaće, premda je zbog statične naravi rata 18 – funtaš postao daleko brojniji. Nemamo zapisa o tome što su mislili logističari, iako se čini da dva kalibra nisu isuviše opterećivala opskrbu, upravo iz navedenih razloga.

Britanska pješaka divizija imala je tri topničke brigade (zapravo divizionna) sa po tri bitnice, sa šest 18 – funtaša svaka, te »brigadu« s tri bitnice lakih haubica od 4,5 palca (115 mm), te samostalnu bitnicu s četiri teška topa 60 – funtaša. Zbor sastava dvije divizije nije raspolagao nekim posebnim topništvom, već je u pričuvi bila kolekcija topova od 4,7 palca (120 mm, prerađena mornarička oružja) i haubica od 5,6 i 8 palca (127, 152 i 203 mm; veće kalibre je bilo nepraktično obilježavati u funtama). Uz to, treba spomenuti i jako obalsko topništvo.

Topništvo spomenutih triju europskih velevlasti odigralo je ključnu ulogu na svim bojištima, a njihovi časnici i proizvođači oružja činili su pomake u taktici i konstrukcijama što je oblikovalo topništvo sve do naših dana. ■

Šrapnel – omiljeno streljivo topnika prije prvog svjetskog rata. 1-tempirni upaljač; 2-glavica; 3-košuljica; 4-olovne kuglice; 5-središnja cjevčica s crnim barutom; 6-dijafagma; 7-izbacno punjenje od crnog baruta; 8-vodeći prsten

SNAGA JEZGRE

Kritična masa je ona količina fisionog materijala kod koje je čimbenik multiplikacije jednak jedan

Otkrića radioaktivnosti pro-
teklo je jedva 40 godina a već je došlo, neposredno pred početak drugog svjetskog rata, do otkrića fisije urana. Burna ratna zbivanja i borba protiv fašizma ubrzo je dovela do otkrića lančane reakcije i već do kraja rata su se te spoznaje pretvorile u zastrašujuće oružje — atomsku (nuklearnu) bombu. Tako je svijet spoznao ogromnu destruktivnu snagu jezgre atoma, ogromnu energiju koja u određenim uvjetima može biti oslobođena. No, odakle ta energija i koji je mehanizam, pod kojim uvjetima, osloboda?

Poznata je činjenica da jezgra atoma predstavlja nakupinu određenog broja protona i neutrona koja može biti stabilna ili nestabilna. Nestabilne jezgre prelaze u svoja energetski stabilnija stanja emisijom neke od čestica (alfa, beta, neutron ili foton), dakle zračenjem. Međutim, krajnje nestabilne teške jezgre s kraja periodnog sustava elemenata mogu prelaziti u svoja stabilnija stanja cijepanjem na obična dva fisiona fragmenta uz emisiju nekoliko (obično dva do tri) neutrona. To je slučaj s npr. ^{235}U . Dakle, ako se uspije postići da ^{235}U uhvati jedan neutron i postane ^{236}U , novonastala će se jezgra odmah raspasti, odnosno podijeliti na dva fragmenta i nekoliko neutrona.

Ukoliko se izmjere mase novonastalih čestica nakon reakcije i usporede s masama čestica prije reakcije, može se utvrditi da ukupna masa prije i poslije reakcije nije jednaka. Razlika u tim masama se naziva »defekt mase« koji u slučaju ^{235}U iznosi približno 0,203 nuklearne masene jedinice (jedna nuklearna masena jedinica je definirana kao 1/16 mase jezgre izotopa kisika ^{16}O i iznosi $1,66 \times 10^{-27}\text{kg}$). Ta se masa naravno nije »izgubila« već se pretvorila u energiju. Dakle, »defekt mase« je u ovom slučaju jednak oslobođenoj energiji jednakoj približno 200 MeV (MeV je nesistematska jedinica često korištena u nuklearnoj fizici a iznosi 1,60219 J). To je energija koja je nastala, odnosno oslobodila se prilikom cijepanja jedne jedine jezgre atoma ^{235}U .

U procesu cijepanja ili fisije jezgara od posebnog je značenja nastanak odnosno oslobodaње nekoliko neutrona po reakciji. Ta

pišu: ŽELJKO RADALJ
DAUT BAJRUŠI

činjenica omogućava da ovi neutroni potencijalno budu uhvaćeni od obližnjih jezgara npr. atoma ^{235}U pri čemu se sada stvaraju nove jezgre (dvije do tri) ^{235}U , koje se naravno odmah raspadaju i oslobadaju svaka sa po približno 200 MeV energije ali i sa po nova dva do tri neutrona. Dakle, u drugoj generaciji imamo u procesu od 4 do 6 neutro-
na.

Proces se nastavlja pa tako iz generacije u generaciju raste broj novooslobođenih neutrona i to geometrijskom progresijom. Tako u približno osamdesetoj generaciji nastaje oko 10^{24} neutrona što je dovoljno da sve jezgre u jednom kilogramu mase urana budu podvrgnute fisiji. Cijeli proces zovemo lančanom reakcijom fisije. Razmjerno je mali broj izotopa koji mogu ostvariti lančanu reakciju fisije. To su uz već spomenuti ^{235}U još ^{233}U i ^{239}Pu te neki izotopi kalifornija, americija i drugih transurana s neparnim masenim brojem.

Lančana reakcija fisije u nekontroliranim uvjetima traje vrlo kratko. Jedna generacija neutrona od oslobađanja pa do učešća u stvaranju novih fisija traje samo oko 10^{-8} (nanosekunda ili 10^{-9} s) tako da cijeli proces lančane reakcije završava za manje od 1 μs (mikrosekunda ili 10^{-6} s). Dakle, sva se energija oslobađa u tom kratkom vremenu što je svakako jedan od uzroka razvijanja nuklearne eksplozije.

No, da bi lančana reakcija mogla teći nesmetano do kraja potrebni su još neki uvjeti. Naime, svi neutroni jedne generacije ne moraju (a najčešće se to i događa) sudjelovati u nastavku procesa. Osnovni je uvjet da lančana reakcija teče do kraja, bez prekida i »gašenja«, da broj fisija u jednoj generaciji bude veći ili barem jednak broju fisija prethodne generacije. Time je definiran čimbenik multiplikacije kao omjer tih dvaju brojeva fisija u susjednim generacijama. Da bi bio zadovoljen uvjet neprekidnog tijeka lančane reakcije taj čimbenik mora biti veći ili barem jednak jedan.

Granična vrijednost čimbenika multiplikacije, iznad koje dolazi do burne, nekontrolirane lančane reakcije praćene eksplozijom, kreće se između 1,2 i 1,4. Prema tome, za čimbenike multiplikacije koji se kreću između 1 i 1,2 može se reći da omogućavaju mirnodopsko iskorištavanje nuklearne energije pomoću nuklearnih reaktora.

Čimbenik multiplikacije određuje i tzv. kritičnu masu nekog fisionog materijala koja je potrebna da se razvija lančana reakcija. Kritična masa je dakle najmanja količina fisionog materijala potrebna da se lančana reakcija još održava. Drugim riječima, to je ona količina fisionog materijala kod koje je čimbenik multiplikacije jednak jedan.

Kritična masa nije stalna za dani izotop. Ona ovisi o obliku fisionog materijala, gustoći, izotopskoj čistoći itd. Zbog toga, kritična masa može varirati u širokim granicama. Tako je npr. kritična masa ^{235}U jednaka 45 kg (uz uvjet da je fisioni materijal oblika kugle, normalne gustoće te čistoće oko 94% ^{235}U uz 6% ^{238}U). No, ako se gustoća fisionog materijala udvostruči ili se postigne izotopska čistoća od 99%, kritična se masa smanjuje osam puta. U tim je dakle, uvjetima dovoljno samo oko 6 kg ^{235}U za razvijanje lančane reakcije.

Na sprečavanje »bijega« neutrona iz mase fisionog materijala može se utjecati i pomoću tzv. reflektora neutrona. To je oklop oko fisionog materijala napravljen od lakih elemenata kao što su berilij, aluminij, grafit i sl. Tako reflektor od berilija debljine osam centimetara smanjuje kritičnu masu ^{235}U na samo oko 12 kg ili približno četiri puta.

Sva navedena načela našla su svoje mjesto u konkretnim konstrukcijskim rješenjima pomoću kojih se izborom fisionog materijala, njegova oblika, gustoće, čistoće, količine te izborom materijala reflektora neutrona može napraviti nuklearna bomba s unaprijed predviđenom količinom oslobodne energije, a na osnovi toga, uz odgovarajući način primjene, i s unaprijed planiranim efektima. Takve mogućnosti čine ovakvo oružje za masovno razaranja i uništavanje zaista zastrašujućim. No, u isto vrijeme, ta ista načela omogućavaju nalaženje optimalnih konstrukcijskih rješenja i kod mirnodopskih nuklearnih reaktora radi sigurne kontrole te ogromne energije. ■

PERUANSKI KARABIN

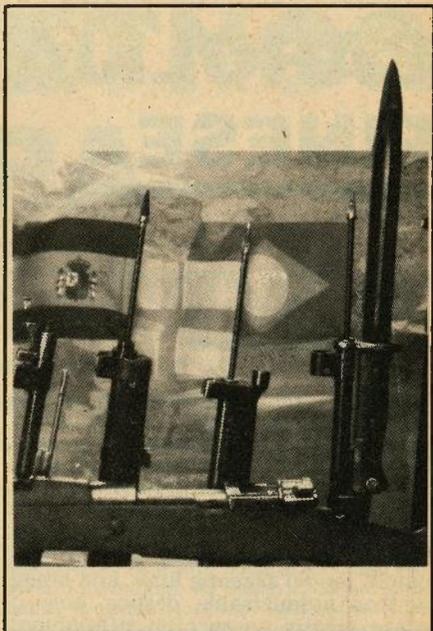
Mauser puška započela je svoj pohod u Latinsku Ameriku krajem XIX. stoljeća da bi ga uspješno nastavila i poslije I. svjetskog rata

U daljnjem razvoju svojih brzometnih pušaka, Mauser je pripremio novi sustav, koji je kasnije primijenjen kod većine njegovog dugog oružja i kod »repetiranja« je štedio vrijeme i energiju. Raniji zatvarač napinjao je mehanizam za okidanje tek kod zatvaranja cijelog mehanizma, dok je kod novog sustava bio dovoljan samo brzi pokret ručice zatvarača gore-dolje, bez otvaranja zatvarača. Odmah na početku 20. stoljeća takav su zatvarač, osim Turske, preuzeli i Južnoamerikanci: Mauser je 1907. g. isporučio Paragvaj i Brazilu 7800, odnosno, 2000 pušaka 98, kod čega se puška za Brazil razlikovala od njemačke pješake izvedbe samo kalibrom 7 x 57 i ciljničkim sustavom. Tri godine kasnije Čile je prvi dobio model 1912, koji se razlikovao od Brazilskog M 1908 u gravuri na kućištu zatvarača. Doduše, sadržaj te oznake nije upućivao na Mauserwerke iz Oberndorfa, nego na Oesterreichische Waffenfabrik iz Steyr-a. Nijeci su između 1905. i 1907. godine napravili s Austrijancima i DWN sporazom kojim su podijelili tržište. DWM je izrađivao jedan dio brazilskog modela 98 i opskrbljivao Argentinu. Argentina je kupila samo dio svojeg novog modela 1908 u udaljenom Berlinu i ubrzo osvojila proizvodnju te »ordonanc« puške (karabina) u Fabrica Militar de Armas Portatiles (F. M. A. P.), Rosario.

pripremio: ŽELJKO MEDVEŠEK

Osim u kalibru, njihova se je inačica razlikovala od ostalih južnoamerikanaca još u dva druga detalja: nije imala držač boda (bajoneta) direktno ispod cijevi, a osim toga dno spremnika za streljivo na M 1909, kao i kod lovačke puške, moglo se pritiskom na polugu otvoriti prema dolje – rijetkost kod vojne izvedbe 98. Konjička inačica imala je produženo tijelo kundaka sve do usta cijevi i najviše se razlikovala po izgledu od uobičajenog karabina 98: ta »jahačka« izvedba prije je nalikovala na lovačko nego na vojničko oružje.

Mauser puške nastavile su svoj pohod u Latinsku Ameriku i poslije I. svjetskog rata: Peru je 1935. g. uveo sustav 98, koji se temelji na modelu FN, razvijenom 1924. godine. Ta inačica karabina, duga samo 950 mm i u kalibru 7,65, imala je tri kopče za remen (za pješaka i za konjanika), kao što je to bilo uobičajeno kod oružništva. Jedna stabilna kopča na desnoj strani kundaka služila je za pričvršćenje karabina na sedlo. Kao i neke druge inačice pušaka FN, Modelo 1935. imao je i neuobičajeno osiguranje: kočnica u de-

snom položaju pokazivala je spremnost oružja za opaljivanje – neuobičajeno kod modela Mauser. Neke od tih peruanskih pušaka dobile su 50-tih godina nove cijevi NATO kalibra 7,62 x 51.

Kod ispitivanja upotrijebljen je karabin M 1935 u originalnom kalibru i dvije inačice M 1909 iz Argentine s mecima 7,65. Nijedna od ta tri vatrena nije pokazao previše dobre osobine kod opaljivanja. Sa silom okidanja od 28 n peruanska puška ima nešto bolje značajke od argentinske duge i kratke, s 29 N odnosno 31 N. Rezultati gadanja su iznenađujuće dobri. Povratni udarac kod opaljivanja iz sve tri puške vrlo je jak, dok je plamen na ustima kratke cijevi vrlo dug. ■

– nastavit će se –

Tehnički podaci Južnoamerikanaca

MODEL	Mauser Modelo Argentino 1909	Mauser Modelo Argentino 1909	Mauser Modelo Argentino 1909	Rep. Peruana Modelo 1935	Rep. Peruana Modelo 1935	Čileno Modelo 1912	Brazilska p. Model 1908
Proizvođač	F.M.A.P.	DWM	DWM	FN	FN	STEYR	DWM
kalibar	7,65x53	7,65x53	7,65x53	7,65x53	7,62x51/308	7x57 Mauser	7x57 Mauser
Masa (g)	3.650	3.650	4.210	3.500	3.750	4.100	4.010
Ukupna dužina (mm)	1.070	1.070	1.242	945	1.093	1.241	1.238
Dužina cijevi (mm)	570	569	740	440	590	740	739
Razmah ciljnika (mm)	480	479	653	345	530	654	653
Sila zapinjanja (N)	21	20	18	14	17	17	15
Sila okidanja (N)	29	31	29	26	28	31	27

ČAROLIJA FINESE

Ograničenje predstavlja samo vaša mašta

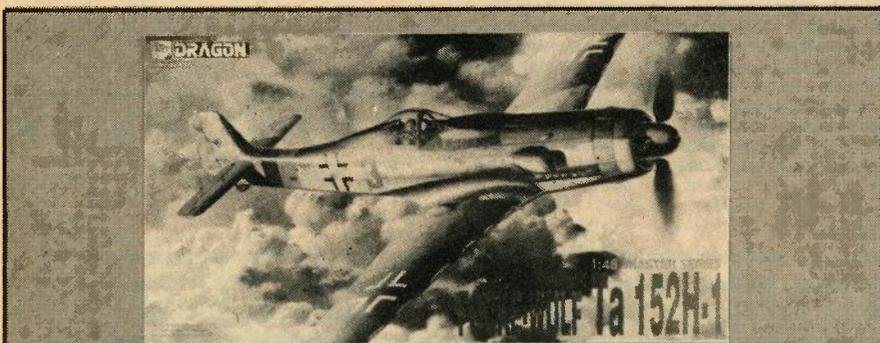
Odluka je pala. Kupujete zračni kist i sve ostalo što vam je uz to potrebno, kako biste u potpunosti iskoristili vaš kreativni maketarski potencijal, a niste dovoljno bogati da kupujete jeftine stvari (engl. umotvorina). Izabrat ćete skuplji model zračnog kista kod kojeg se fino atomiziranje čestica boje u mlazu postiže unutarnjim miješanjem jake struje komprimiranog zraka i boje. Vrlo precizna izrada sastavnih dijelova i detalji konstrukcije visokokvalitetnog zračnog kista omogućavaju potpunu kontrolu nad mlazom boje, njegovom širinom kao i mjestu aplikacije i njezinom obliku, te je moguće iscrtavanje pojedinih finijih detalja maskirne sheme mlazom širine svega

Visokokvalitetni »single action« (gore) i »double action« (dolje) zračni kistovi

1,0 mm, ali i regulacija širine mlaza do 30 mm, za prekrivanje bojom jednoličnih većih površina. Spomenut ćemo dva osnovna tipa kvalitetnih zračnih kistova koji se donekle razlikuju po konstrukciji i upotrebi, no oba omogućavaju postizanje izvanrednih rezultata. Kod »single action« zračnog kista tokom bojanja je moguće kontrolirati i određivati samo dotok komprimiranog zraka, a položaj igle u zračnom kistu kojom se određuje širina mlaza boje, odredi se i igla učvrsti u odgovarajućem položaju prije samog bojanja.

Kod takvog zračnog kista s jednostrukom kontrolom, postoji samo mogućnost kontrole ventila za propuštanje stlačenog zraka tokom bojanja, a širina aplikacije boje je stalna, dakle, ne možete varirati debljinu linije u kontinuitetu. Tu mogućnost pruža »double action« model zračnog kista s dvostrukom regulacijom, kako toka stlačenog zraka, tako i širine mlaza boje pomicanjem igle naprijed ili nazad tokom bojanja. Zračni kist se snabdijeva bojom iz spremnika koji može biti uveden na više načina. Interno, malog kapaciteta u samom tijelu zračnog kista, u bočno smještenoj zdjelici, ili u zamjenjivim staklenim bočicama različitih zapremina, koje omogućuju da se u jednom »potezu« obojaju velike površine, kao i da se tokom »seanse« maskiranja makete brzo prelazi s boje na boju. Ovaj brzi prijelaz ne shvaćajte doslovno. Nakon korištenja jedne boje potrebno je na zračni kist učvrstiti bočicu s razrjeđivačem čijim će se prolaskom kroz sve kanale u njegovoj unutrašnjosti on dobro pročistiti, te će sve čestice prethodno upotrebljavane boje biti uklonjene. Budite oprezni s metalik bojama, jer su njihove čestice vrlo tvrdoglave i teško se uklanjaju. Čistoća zračnog kista, uz njime pažljivo rukovanje, zalag su njegove trajnosti. U kraćim razmacima između bojanja preporučljivo je da mu vrh bude uronjen u bočicu s razrjeđivačem (čuvajte osjetljivi vrh igle), da se zaostala boja ne bi osušila na mlaznici i drastično narušila geometriju mlaza boje. Po konačnom svršetku bojanja zračni kist pažljivo srušite, temeljito operite u razrjeđivaču, osušite i spremite na sigurno. Budete li je dobro održavali ta skupa – precizna maketarska »igračka« će vam vjerno služiti do mirovine, k'o stvorene za vitalne maketare. ■

FOCKE-WULF Ta 152 H-1

Focke-Wulf Ta 152 H-1, lovački zrakoplov, kojeg je aviokonstruktor Kurt Tank posebno projektirao kako bi na visinama iznad 10000 m posjedovao izvanredne performanse, svojom pojavom donekle podsjeća na lovca FW-190 D-9, ali ga daleko nadmašuje brzinom, plafonom leta, a, uz ostalo, i profinjenošću aerodinamičkog oblika. Pokretan motorom Jumo 213E, opremljenim turbopunjačem, Ta 152 H-1 je na visini od 12500 m postizao brzinu od 765 km/h, što ga je činilo vrlo opasnim protivnikom. Na sreću savezničkih pilota Ta 152 H-1 se pojavio na

nebu Europe tek krajem 1944. god, prekasno da znatnije utječe na tijek ratnih operacija. U mjerilu 1/48 prekrasnu maketu ove njemačke ptice-grabljivice proizvodi DRAGON, poznat po kvaliteti, preciznosti, ali i nešto višoj cijeni maketa.

U kutiji ćete naći više od 150 plastičnih i metalnih sastavnih dijelova vrhunske preciznosti, kod kojih su prepoznatljivi i njezaniji detalji. Ova maketa nije pogodna za početnike, no maketar s nešto »staža« neće imati nikakvih problema pri njenom sklapanju. Upotrijebite li pri bojanju zračni kist, ova će vam maketa osigurati visoki plasman na maketarskim natjecanjima, čak i u najjačoju konkurenciji.

Različiti oblici spremnika boje kod zračnog kista

Opisane makete, boje, ljepilo i ostali maketarski pribor možete kupiti u specijaliziranoj prodavaonici »MACH«, Trakošćanska 26, Zagreb, tel. 041/339-662.

IZBOR NOGOMETNOG SELEKTORA

Iako Stručna komisija još nije izradila kriterije za izbor nogometnog selektora, u javnosti se toliko zahuktala »predizborna kampanja« za prvog čovjeka reprezentacije, iznose se prijavštine, vode nešportske igre da se normalnom čovjeku smuču

Nakon sjajne nogometne predstave na prepunom maksimirskom stadionu kada je nedavno reprezentacija Hrvatske uvjerljivo nadigrala nogometnu reprezentaciju Meksika sa 3-0, paralelno s tom nadahnutom igrom na nogometnom terenu za bolje upućene bila je vidljiva i igra oko izbora novog saveznog kapetana. Naša posla! U predivnom sportskom ambijentu umjesto da se dostojanstveno slavi sportski, i ne samo sportski događaj, naši nogometni uglednici i tom prigodom, a osobito nakon gašenja maksimirskih jakih reflektora, počeli su zakulisno, ali i sasvim otvoreno poigravanje s ugledom i imenima poznatih i priznatih nogometnih učitelja. Prvi je tu nelagodu osjetio na svojoj koži sadašnji v.d. selektora Stanko Poklepić, jer je bilo funkcionara Hrvatskog nogometnog saveza koji mu nisu — čak ni forme radi, kamoli od srca — čestitali na maksimirskoj pobjedi. Tako je i sveprisutni Zorislav Srebrić, inače poznat kao onaj tko ne prigovara, bar na javno, na selektorov izbor procijedio kroz zube: »Zar samo jedan iz Dinama?!«

Poklepić, tvrd, do kraja i nesavjetljiv, ostao je to i u Zagrebu, zasladišivši svoj izbor izvrsnom igrom i izvrsnim rezultatom, vjerujući da mu maksimirski kredit može u skoroj budućnosti nešto i značiti. Mada se nikada javno nije, »gurao« da bude savezni selektor, nakon svega što se oko reprezentacije događalo i još uvijek događa, došao je čovjek do zaključka: zašto i njegovo nogometno

piše: **BOŽE ŠIMLEŠA**

ime, dosljednost i rezultati ne bi bili u igri za saveznog?!

I sada, prije nego Stručna komisija izradi kriterije za izbor selektora i objavi do kraja godine natječaj za to nezahvalno, ali primamljivo mjesto, u javnosti se već zahuktala »predizborna kampanja« za prvog čovjeka nogometne reprezentacije, koji se bira na ciklus od četiri godine, uključujući i kvalifikacije za europsko i svjetsko prvenstvo, mnogi pozvani i nepozvani nude prava rješenja, dižući naravno, svoga kandidata u nebesa, a ostale...

Tako se već duže vremena u najozbiljnijoj igri vrte imena Vlatka Markovića, Dražana Jerkovića, Ćire Blaževića, Joška Skoblara, nije isključeno da i sadašnji v.d. poželi biti i »pravi savezni«, a vjerojatno još iskoči koje ime (Ivić je slobodan, treneri iz Slavonije se bune da su i ovaj put jednostavno preskočeni...) Dobro je da ima više kandidata, odlično je da je u igri više poznatih imena, dokazanih stručnjaka i u Europi priznatih i štovanih nogometnih učitelja, pa nek se izabere za hrvatski nogomet najbolje rješenje. No, zlo je što se već sada iznose tolike prijavštine i vode nešportske igre da se normalnom čovjeku sve smuču. U igru se svjesno puštaju neprovereni podaci, blate se imena i rezultati, javno navija za svoga kandidata dodajući uz njegovu kandidaturu toliko bizarnosti da zasigurno i dotični kandidat pocrveni, ako ima obraz, kad pročita o sebi i protivnicima toliko toga »ekskluzivno-

ga«. Čudno je već bilo kako je preko noći nestao s tog mjesta Dražan Jerković, iako je u toj prvoj, najtežoj godini djelovanja hrvatska nogometna reprezentacija ostvarila prave sportske, a i šire, podvige. Danas se nešto slično vrti oko Poklepića, sutra oko Markovića, Skoblara, Blaževića... Citati »biser« u novinama, što Blažević kaže o Vrdojlaku, sutradan što Tonči »zakucava« Ćiri, ovaj ili netko treći Marku ili Jošku; u sve se na nedostojan i nešportski način upliće i privatnost, rodoljublje, »zasluge drugova i gospodina«, tajne i javne veze i one svemoćne rekla-kazala. Naš će nogomet, unatoč vrhunskim talentima i više nego solidnim temeljima, igračkom i ljudskom htijenju i silnoj želji da se bori i gine za boje svoje domovine nakon svega, i usprkos svemu, tapkati u mjestu. Treba glasno i jasno kazati svima: Gospodo, ne svojatajte nam reprezentaciju, ugled i ponos, a svoje privatne prćije ostvarujte na svojim privatnim igralištima. Reprezentacija Hrvatske mora biti i ostati — ni manje ni više — nego reprezentacija Hrvatske! A prvi čovjek mora jednostavno biti — prvi čovjek; sve drugo je — drugo! ■

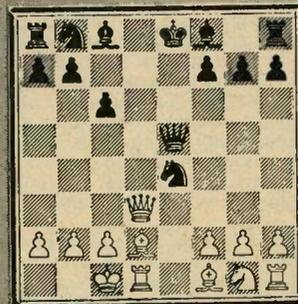

Nogometaši hrvatske reprezentacije u Zagrebu su protiv Meksika pokazali kako se bori za boje domovine

šahovski kutak

NAJLJEPŠI MATOVI

Reti — Tartakover
Beč, 1910.

1. Dd8 Kd8 2. Lg5 (dvostruki šah) Kc7
3. Ld8 mat!
- !!! 2... Ke8 3. Td8 mat!

Oltarna pregrada iz porušene starohrvatske crkvice sv. Nediljice u Zadru.

BRATOVŠTINE U HRVATA

Prva staleška korporacija u Hrvatskoj spominje se u jednom zadarskom dokumentu iz 1056. godine, u kojem se uz ostale darovatelje crkve sv. Grizogona spominju i domaći »ribari« . . .

Pod imenom bratovštine (latinski – confraternitas, fraternitas, schola, čakavski: braščina, skula) podrazumijeva se stanovito društveno i religiozno udruživanje svetovnjaka, dakle laika, na staleškoj osnovi. Ovaj oblik udruživanja, s naglašenim religioznim i socijalnim ciljevima, javlja se još u razdoblju ranog srednjeg vijeka. Inače, kad je o bratovštinama riječ, zanimljivo je da crkvene vlasti nisu imale običaj sudjelovati u osnivanju i organiziranju bratovština. Kad kažemo da su u početku one uz religioznu imale i naglašenu socijalnu komponentu, onda se misli na činjenicu da su one, pojednostavljeno govoreći, nešto poput današnjih sindikata nastojale odgovoriti životnim potrebama ondašnjeg društva. Bratovštine na taj način pružaju svojim članovima duhovnu i materijalnu sigurnost: pomoć u bolesti, utjehu u smrtnom času, te među ostalim punu pomoć u odgoju i školovanju pokojnikove djece. Tako je vrijeme pokazalo da preminuli članovi bratovštine kao i svi dobročinitelji crkvenih ustanova imaju svoj udio u duhovnim zaslugama Crkve.

Kad je o Hrvatskoj riječ, tu se prva staleška korporacija spominje u jednom zadarskom dokumentu iz 1056. godine, kojem se uz ostale darovatelje crkve sv. Grizogona spominju i domaći »ribari«. (. . .) Suspano, Petulel, Podbai i . . ., koji su spomenutoj crkvi obećali davati dio od ulova ribe.

Inače, Zadar je poznat po brojnim bratovštinama, pa tako već u 12. stoljeću zadarski zlatari imaju svoju bratovštinu. Tako prim-

piše: TIHOMIR PUJMOVIĆ

jerice u Zadru djeluje i Bratovština sv. Jakova, koja zajedno s istoimenom bratovštinom iz Šibenika i drugih naših primorskih gradova povezuje hodočasnike i organizira hodočašća u brojna svetišta. Od 13. stoljeća u našim krajevima, većim dijelom uz jadransku obalu nastaju bratovštine s izrazito religiozno – socijalnim obilježjima. Bratovština Gospe od Milosrđa u Šibeniku (1208. g.), Svetoga Duha u istom gradu, Blažene Djevice Marije na otoku Braču (1228. g.), sv. Mihovila u Gružu, sv. Marka u Dubrovniku (1306. g.), Majke Božje u Zagrebu, samo su neka od bratovština u Hrvatskoj. Inače, u našim su krajevima bratovštine raširene s imenom zaštitnika lokalne crkve, a bratovštine sv. Nikole nesumnjivo su najraširenije staleško udruženje u Hrvatskoj. Nalazimo ih gotovo u svim većim mjestima uz jadransku obalu te kao izrazito staleško udruženje ribara i pomoraca, Bratovština sv. Nikole štiti profesionalne interese svojih članova, utvrđujući međusobne poslovne odnose, rješava sporove i sl. Kod crkvenih i građanskih svečanosti bratovštine sv. Nikole nastupaju kao zajednica u posebnoj odjeći i pod zastavom bratovštine. Tako će primjerice članovima krčke Bratovštine sv. Ivana Krstitelja zbog tunike s kukuljicom (cappa) napravljenom od bijelog domaćeg platna, do danas ostati naziv – kapari. Za razliku od ovih bratovština postoje i neka pobožna udruženja koja od

svojih članova traže iznimno strogu askezu, javne pokorničke procesije, te onu mjeru držanja koju možemo vidjeti kao pretjeranu. Inače, kad govorimo o bratovštinama koje nose ime zaštitnika lokalne crkve valja spomenuti Bratovštinu sv. Kristofora na Rabu, sv. Duje u Splitu, sv. Vlaha – Blaža u Dubrovniku i druge. Uloga koju su bratovštine odigrale u povijesti možemo s razlogom vidjeti kao pohvalnu. Naime, ostali su nam na pamćenje stanoviti povijesni dokumenti koji rječito govore o utjecaju ovih organizacija na društveni, kulturni pa i politički napredak svojih gradova. Naime, upravo su bratovštine pomagale u brojnim sporovima i u održavanju reda. S druge strane, organizirali su i držali hospicije, prebivališta za siromahe, i uopće materijalno su pomagale siromahe. Napose je do toga dolazilo prigodom velikih kršćanskih svetkovina Božića, Uskrsa i proslave mjesnog zaštitnika. S druge strane, povijesni dokumenti govore o isticanju u radu bratovština za vrijeme turskih ratova, kada je vidljivo da su pojedine bratovštine uz sve ostale svoje aktivnosti, organizirale i otkup ratnih zarobljenika. Ove organizacije su uz sve navedeno pazile i na zaštitu moralnosti življenja svojih članova pa su uz naročita pomaganja za vrijeme elementarnih nepogoda posebno vodile računa o kradama, kao što su se osobito protivili lihvarstvu. Na taj način, pomno pazeći na siromahe, unapređujući kulturni i društveni život sredina u kojima su djelovale, bratovštine su povezujući socijalnu komponentu s religioznim tijekom povijesti pružale čovjeku duhovno i materijalno utočište. ■

HRVATSKI KONJANIK U KRBAVSKOJ BICI

Pod utjecajem turske vojne kulture na velikom području dodira Istoka i Zapada, od Jadrana do Baltika, nastaje specifična mješavina turske i zapadnoeuropske kulture

Bitka na Krbavskom polju u hrvatskoj historiografiji imade stožerni značaj označavajući početak perioda izrazite osmanlijske vojne premoći koja je trajala narednih sto godina. U ljeto 1493. godine bosanski sandžakbeg Jakub-paša poduzeo je veliki akindžijski pohod na zapad, pljačkajući po Hrvatskoj, Slavoniji, Štajerskoj i Koruškoj. Na povratku presrela ga je združena vojska hrvatskih i slavonskih feudalaca na čelu s banom Emerikom Derencinom, mađarskim velikašem iz Derecznya. Do bitke je došlo ujutro 9. rujna 1493. godine na Krbavskom polju ispod grada Udbine, kojom prilikom je hrvatska vojska hametice potučena.

Uzrok poraza je višestruk, a ponajviše mu je pridonijela nesloga u kršćanskim redovima. Naime, bana Derencina turski je pohod zatekao usred opsade grada Sokolca u Brinju gdje se sklonio Bernardin Frankopan, nakon neuspješnog pokušaja da se dokopa Senja u čemu ga je ban spriječio. Za vrijeme opsade čak je poginuo i Derencinov suban Ivan Bat. Tek na pojavu turske vojske dolazi do privremene koalicije antagoniziranih strana. Bernardin Frankopan za vrijeme bitke napušta bojište, a neki ga optužuju da je sam pozvao Turke kako bi ban digao opsadu Brinja.

Osim toga, kroničari opisuju kako je turska vojska bila vrlo dobro naoružana i po svojoj prilici, makar su iznijete brojke kontradiktorne, imala je brojčanu premoć, osobito u konjici.

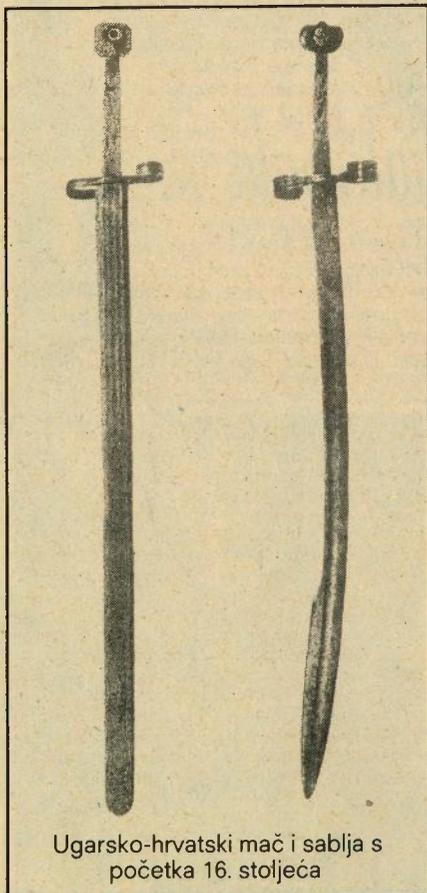
Na našoj ilustraciji pokušali smo rekonstruirati izgled jednog prosječno opremljenog konjanika, vazala knezova Frankopana. U nedostatku preciznih ikonografskih podataka poslužili smo se analogijama, pretpostavkama, te nekim pismenim vijestima.

Postoji znatan broj ikonografskih prikaza hrvatskih krupnih feudalaca iz kraja 15. i početka 16. st. na kojima su oni prikazani u punom viteškom oklopu zapadnoeuropskog tipa. Broj tako opremljenih vitezova sigurno nije bio velik. Kako zbog visoke cijene punog oklopa, tako i zbog postupnog preuzimanja elemenata turske vojne kulture prevladavali su razni tipovi lakog oklopa: brigantini, panciri te kombinacija pancira i pločica.

Pod utjecajem turske vojne kulture na velikom području dodira Istoka i Zapada, od Jadranskog mora pa do Baltika, nastaje specifična mješavina turske i zapadnoeuropske vojne kulture koja se odražava u prihvaćanju sablje kao osnovnog oružja, nastajanju kacige zvane šišaka, upotrebi laganih vrsta oklopa, i u čitavom nizu drugih stvari. Taj proces je na našem prostoru započeo u drugoj polovini

piše: TOMISLAV ARALICA

15. st. Valja istaći kako je u prvo vrijeme postojala konjica opremljena zapadnoeuropski i ona, zvana husarska, opremljena na turski način. Njihovu razliku nam vrlo zor-

Ugarsko-hrvatski mač i sablja s početka 16. stoljeća

Slikovna ilustracija otisnuta je na pretposljednoj stranici ovog broja. Ilustraciju je izradio Višeslav Aralica.

no dočarava slika koja prikazuje poljsku vojsku u bici kod Orszae iz 1514. godine. Ili u hrvatskim okvirima: plemićki nadgrobni spomenici predstavljaju opremu zapadnoeuropskog viteza dok bi Burgkmairov drvorez prikazivao husare. Nešto kasnije dolazi do njihova sažimanja odnosno razlikovanja po drugim osnovama.

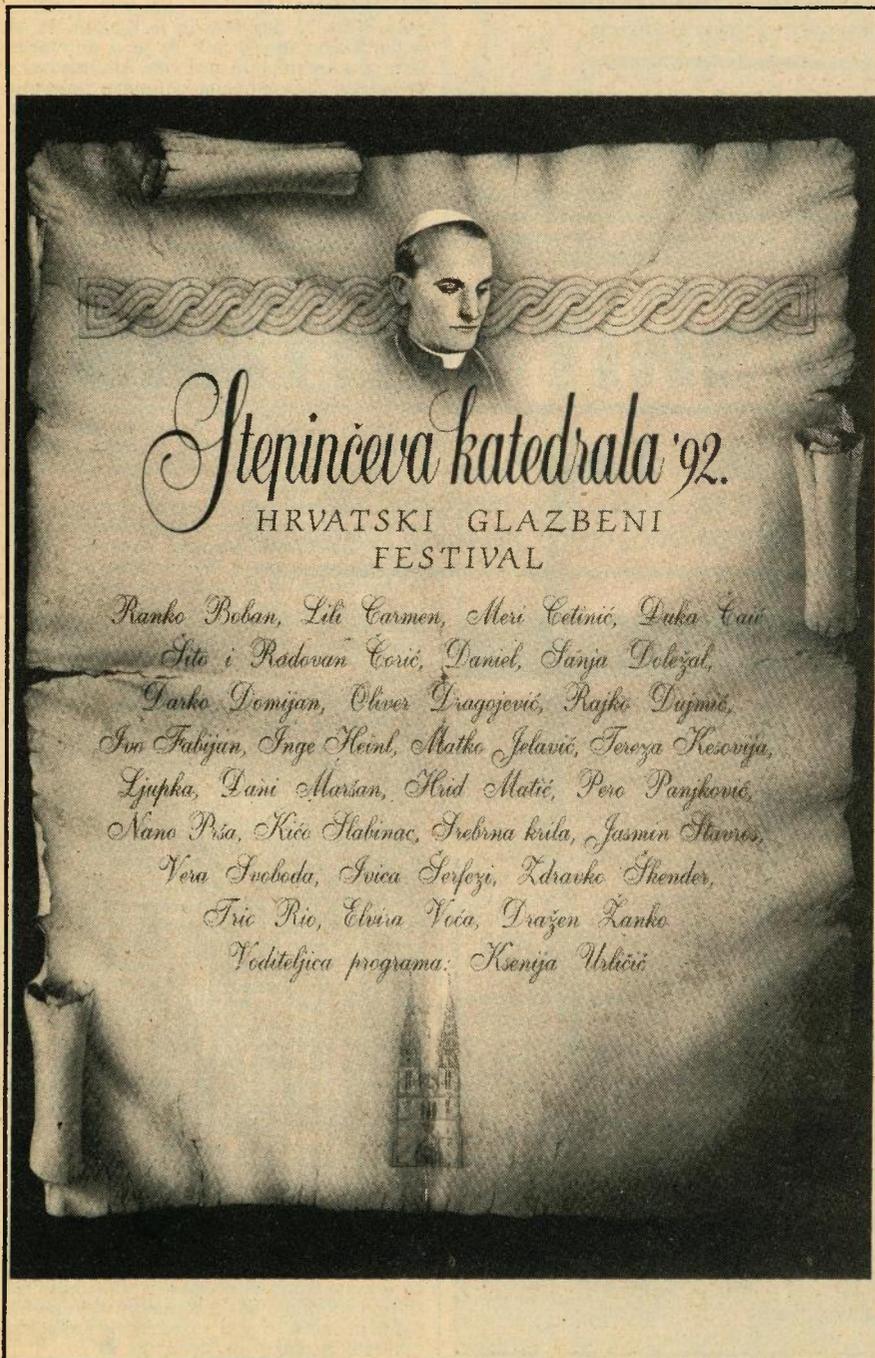
Naš konjanik ima brigantinski oklop talijanske forme. Sastoji se od niza pločica pričvršćenih s unutarnje strane kožnate košulje. Zbog svoje rastresitosti i krhke strukture sačuvao ih se mali broj, u Hrvatskoj niti jedan. Ali zato postoji čitav niz dokumenata koji spominju majstore oklopare u našim gradovima. U Zagrebu ih je tijekom 15. st. evidentirano osam, dok ih je u dalmatinskim gradovima bilo još i više. Analiza radova jednog dubrovačkog oklopara pokazala je kako se on bavio upravo izradom brigantina. Spominjući oklopare valja naglasiti da se oni u dokumentima javljaju pod raznim imenima odnosno nazivima, koji osim kulturnološkog utjecaja ukazuju i na njihov osnovni proizvod.

U drugoj polovini 15. st. u Italiji su bile omiljene kacige radene po antičkim uzorima i poznate pod nazivom venecijanske celate. Nosili su ih kako pješaci tako i konjanici, dok ih u Veneciji u ceremonijalnu svrhu nose još tijekom 18. st. Znajući kako su se hrvatski feudali tijekom 15. st. oružjem snabdijevali dobrim dijelom u Italiji, Veneciji i dalmatinskim gradovima možemo pretpostaviti široku upotrebu venecijanskih celata u našim krajevima. Nažalost, osim dva primjerka u Zemaljskom muzeju Bosne i Hercegovine u Sarajevu, drugih sačuvanih kaciga ove vrste u nas nema.

Štit kog nosi naš konjanik zove se tarča, vrsta osobito raširena u Mađarskoj, iz kojeg se poslije razvio poznati husarski štit s uzdignutim gornjim lijevim krajem. Hrvatski konjanici na spomenutom Burgkmairovom drvorezu nose tarče. Tarča je četvrtasti zaobljeni štit manjih dimenzija koji s gornje lijeve strane ima udubljenje za oslanjanje koplja.

U Ugarskoj i Hrvatskoj tijekom druge polovine 15. i početkom 16. st. najomiljenija vrsta mačeva imala je četvrtastu glavicu drške, dugu križnicu savinutu u obliku slova S (horizontalno na os sječiva) i dugo široko sječivo, u pravilu s više žljebova. U literaturi se ti mačevi često nazivaju venecijanskim i to zbog toga jer ih se u arsenalu Duždeve palače sačuvalo nekoliko stotina dok su drugdje rijetki. Prema Oakeshottu radi se o tipu XXI, Z, 12. Ova vrsta mačeva je zapadnoeuropskog podrijetla i upotrebljavana je širom Evrope da bi horizontalno savinuta S križnica, njen najprepoznatljiviji element, postala najzapaženija na mačevima njemačkih najamnika iz 16. st. Među mačevima sa S križnicom izdvaja se grupa koju sa sigurnošću možemo povezati s Ugarsko-Hrvatskim kraljevstvom zbog znatnog broja iskopina takvih mačeva na ovom području. Postoji i varijanta ovog oružja sa sječivom sablje, a jedan takav primjerak nalazi se u Muzeju grada Koprivnice. U Hrvatskoj je nađeno više takvih mačeva, pa kad znamo njihovu teritorijalnu rasprostranjenost nije nam čudno što u venecijanskom arsenalu ove mačeve zovu »spade schiavonesche«, pod kojim nazivom su poznati čak i u Španjolskoj. Naime, u inventaru oružarnice Karla V iz 1557. godine spominju se dva mača »anche come elvonas«. Pod sličnim nazivima spominju se i u domaćim dokumentima iz početka 16. st. a zapaženo je i nekoliko njihovih prikaza na stećcima. ■

STEPINČEVA KATEDRALA '92

Stepinčeva katedrala '92.

HRVATSKI GLAZBENI
FESTIVAL

Ranko Boban, Lili Carmen, Meri Cetinić, Duka Čauš
Lito i Radovan Čorić, Daniel, Tanja Dolžal,
Tarko Domijan, Oliver Dragović, Rajko Dujmić,
Ivo Fabijan, Inge Klein, Matko Jelavić, Tereza Kesovija,
Ljupka, Dani Maršan, Klad Matić, Pero Panjković,
Nana Pisa, Kico Stabinac, Srebrna kula, Jasmin Sturroš,
Vera Sreboda, Ivica Šerfezi, Zdravko Štender,
Trio Rio, Elvira Vica, Dražen Zanko
Voditeljica programa: Ksenija Urličić

Prva imena hrvatske glazbene estrade, pojačana pjevačima iz dijaspore: pjesmom za obnovu domovine

piše: BOŽE ŠIMLEŠA

Velebna dvorana »Philips Halle« u Düsseldorfu već dva sata prije koncerta bila je puna. Došli su Hrvati i njihovi prijatelji iz obližnjih gradova Njemačke, ali je bilo ljubitelja dobre pjesme i iz drugih država, pa i s one strane oceana. Festival »Stepinčeva katedrala '92« svečano je otvorio nadbiskup Marijan Oblak, predsjednik Vijeća HBK za dušobrižništvo iseljenika, a više od 6 tisuća posjetilaca dugim pljeskom je pozdravilo voditeljicu Kseniju Urličić i prvu ligu hrvatske estrade.

Dragi hrvatski puče, poštovani prijatelji Hrvatske, ispunjava nas neizmjerne sreća i ponos što smo opet s vama, s našim estradnim umjetnicima, s našom pjesmom, da zajedničkim snagama i odlučnošću i na ovaj način pomognemo ranjenoj, porušenoj ali nikada pokorenoj domovini. Svi izvođači nastupaju bez honorara, a sav prihod s priredbi u Düsseldorfu, Ludwigsburgu, Canberri, Melburnu, Sydneyu, Zagrebu ide najugroženijim žrtvama rata u Hrvatskoj! Nek odjekne naša Pjesma istine i zapljusne cijeli svijet. Jer dok je nas, dok je srca – kako A. G. Matoš zapjeva – bit će i Croatie!

Nakon ovih toplih Ksenijih riječi dogodila se PJEŠMA...

Valja naglasiti da je prošlogodišnji čisti prihod Festivala bio 110.000 DEM, iako se priredba održala samo u Ludwigsburgu i Zagrebu, ove godine će zasigurno promašiti i najoptimističkija predviđanja.

– U ovim trenucima kada se Hrvatskoj čini toliko zla, kada su nam rušili crkve, bolnice, škole, naše domove i dušu, nužno je da svatko od nas da sve što može za obnovu domovine i njen preporod. To je i bio naš najveći motiv ovogodišnjeg Festivala, sve je namijenjeno Hrvatskoj koja simbolički predstavlja katedralu koju žele srušiti a Hrvatska se nije dala i nitko je više neće, niti može srušiti. Stepinac i njegova katedrala znakovi su našeg jedinstva, naše patnje i zebnje, naše nade i pobjede. Porušene domove treba obnoviti, hrvatsko biće sačuvati. Od pomoći

svih nas ovise životi stotina tisuća djece i prognanih s opustošenih ognjišta. Oni znaju da nas ima i da ih nećemo nikada razočarati. Svaka i najmanja pomoć – velika je! Na pitanje što bi učinio nakon svih patnji kroz koje je prošao, veliki kardinal Alojzije Stepinac je odgovorio: Najradije bih pomogao siromasima – pa taman to bili moji zatvorski čuvari! A crkva je oduvijek bila vjeran suputnik i supatnik hrvatskog naroda. Zar je i mogla u ovim povijesnim trenucima za Hrvatsku ne biti kao svi mi u domovini i diljem svijeta – Hrvatska! – istakao je u uvodnom govoru fra Nedjeljko Brečić, dušobrižnik Katoličke misije u Düsseldorfu, koji je skupa sa fra Petrom Vučemilom iz Katoličke misije u Ludwigsburgu, najzaslužniji za radanje i održavanje ovog jedinstvenog festivala.

U ime Sabora i hrvatskog naroda sve sudionike i posjetitelje u Düsseldorfu pozdravila je Katarina Fuček, potpredsjednica Sabora, a biranim riječima vrsnoga znalca i štovaoca lika i djela kardinala Stepinca obratio se kölnski nadbiskup Joachim Meisner. Drugi veliki Nijemac i veliki prijatelj Hrvata i Hrvatske Hans-Dietrich Genscher se pismeno ispričao što nije mogao doći jer je toga dana bio posmrtni ispraćaj W. Brandta, ali je na sam spomen Genscherova imena cijela dvorana dugim spontanim pljeskom izrazila najrječitije kako pamti i cijeni prave hrvatske prijatelje...

Umjetnički direktor Festivala neumorni Adonis Dokuzović, iako se iz Zagreba putovalo 22 sata do Düsseldorfa (4 sata trajao je zastoj ispred Nürnberga!) u ime svih izvođača i suradnika na ovom grandioznom pothvatu i sveukupnoj organizaciji što je iziskuje ovakav festival, nije krio zadovoljstvo što zajedno s tako

brojnom publikom i uzvanicima može kazati bez ikakvog pretjerivanja, punim ustima i srcem: bravo izvođači! Bila je to nezaboravna večer i Pjesma za Croatiju!

O posjetiteljima ne treba mnogo trošiti riječi. Jedan sedamdesetogodišnji kršni Dalmatinac sazeo je sve što naši ljudi u dijaspori osjećaju u takvim trenucima:

– Ovo je praznik za sve nas ovdje. Praznik za srce i dušu. I nije nam žao prevaliti stotine kilometara, države, granice, rijeke i mora, samo da dodemo čuti našu pjesmu i da i na ovaj način pomognemo svojoj napaćenoj domovini. Nema toga što nismo kadri učiniti za obnovu i potpunu slobodu naše Hrvatske. Nije mi žao ni umrijeti kad doživim ovakvu pjesmu... – Suza radosnica klijala je niz obraz, riječi više nisu bile potrebne...

Udubio se duboko u riječki Matka Jelavića koji je upravo nastupao i dirao nabrekle strune duša svih prisutnih:

„Svugdi pođi, doma dođi, tu je najljepše, tu me jutron tice bude a krv miriše...“

A onda je i naš sugovornik i cijela dvorana zajedno zapjevala nastavak Jelavićeve pjesme:

„Neka živi Lijepa naša... ■“

Stepinčeva katedrala-katedrala glavnoga grada Hrvatske – označuje i ujedinjuje sve katedrale i sve crkve diljem Hrvatske. To se zajedništvo proteže i na sva posvećena mjesta gdje se Hrvati, rasijani širom bijeloga svijeta, sastaju na Bogoslužna slavija. Bogoslavija u našim katoličkim misijama u inozemstvu njeguju i čuvaju naše katoličko i domoljubno zajedništvo.

Kardinal Stepinac je ponio jedno teško, mučeničko razdoblje naše nedavne domovinske i crkvene povijesti. Posljedice toga vremena i sad proživljavamo u nametnutome ratu Hrvatskoj. Rat nam je Domovinu iskrvario iz nebrojenih rana. Naše su oštećene i porušene crkve – ti spomenici vjere i kulture – samo jedan od znakovitih pokazatelja tih nam zadanih ratnih dana. Naše crkve u sebi ujedinjuju sveto i kulturno. One obilježavaju naš narodni identitet koji nam je ovaj nesmiljeni rat htio izbrisati.

Plemenita je zamisao Hrvatske katoličke misije u Ludwigsburgu i Düsseldorfu da Festivalom zabavne glazbe i ove godine upriscu ratna stradanja i da prisutnici u Festivalu prema svojim mogućnostima, doprinesu obnovi naše porušene Hrvatske i pomognu žrtvama domovinskog rata.

Organizatorima, svim djelatnicima i sudionicima u ime Vijeća Hrvatske biskupske konferencije za dušebrižništvo iseljenika, kao njezin predsjednik i ovogodišnji pokrovitelj Festivala „Stepinčeva katedrala“ 92. izričem duboku zahvalnost i molim od Svevišnjega blagoslov i uspjeh. Ovaj Festival je susretno domovinske i iseljene Hrvatske. „Stepinčeva katedrala“ 92. je trenutak dobre i ljubavi prema našoj mučeničkoj domovini Hrvatskoj.

**Nadbiskup
Marijan Oblak**

Kad čuje pravu našu pjesmu i mlado i staro da oduška srcu i duši – detalj s koncerta u Düsseldorfu

BATMAN SE VRAĆA

Film na svoj način (batmanski) nudi kaotičnu, dehumaniziranu, otuđenu, u zlu ogrezlu viziju naše stvarnosti

piše: MARINA DIMIĆ

B ožić u Gotham Cityju. Dok građani slave, pokvareni industrijalac Max Shreck (Christopher Walken) kuje nove prljave planove kako da iz Gothama izvuče što više novca. On, međutim, nije jedini zlikovac koji caruje tim mračnim i beznadnim gradom. U kanalizaciji živi nakazani čovječuljak Pingvin (Danny De Vito) kojeg su, nakon što su ga roditelji prije trideset godina bacili u rijeku, spasili i odgojili pingvini. To nesretno stvorenje smišlja krvavu osvetu stanovnicima Gothama. Ali ni to nije sve. Na drugom kraju grada Shreckova neugledna tajnica (Michelle Pfeiffer) otkriva šefove prevare i zbog toga je izbacena ne samo s posla, nego i s najvišeg kata nebodera. Ona čudom preživi i pretvara se u opasnu Ženu – Mačku. Ulice Gothama preplavljuje zlo, ali srećom tu je Batman...

Srećom, tu je i Tom Burton, redatelj koji je prije nekoliko godina izazvao pravu »šišmišomaniju« svojom neobičnom ekranizacijom pola stoljeća starog stripa. I dok je u prvoj verziji »Batmana« Burton još uvijek bio sputan pravilima koja su mu nametali producenti, u nastavku »Batman se vraća« kompanija »Warner Bros« dala mu je slobodne ruke. Bilo bi zaista čudno da čovjek kojeg smatraju najoriginalnijim mladim hollywoodskim redateljem, kojeg kritičari nazivaju »Waltom Disneyem otkvačenosti« i »Stevenom Spielbergom nastranosti« nije do kraja iskoristio priliku. U studiju je izgrađena posve nova scenografija Gothama, korištena je najmodernija filmska kompjuterska tehnologija, uz zvijezde Keatona, De Vita i Pfeiffericu angažirano je i bezbroj akrobata, kaskadera, gutača plamena, bacača noževa i tisu-

će pingvina. A upravo su pingvini najfascinantniji dio priče u filmu. Stvorenja koja su u uobičajenom shvaćanju oličenja ljupkosti i bezazlenosti postala su u Burtonovoj verziji oruđem zla. On ih je pretvorio u programirane komandose spremne za izvršenje i najluđe zapovijedi svoga vođe. U filmu se pojavljuje veliko jato živih kraljevskih pingvina, ali i trideset pingvinskih lutaka – robota, četiri velika carska pingvina, čije su kostime odjenuli glumci niska rasta, te sjajne trodimenzionalne, kompjutorski izvedene prikaze pingvina. No, i pored grandiozne tehnike, najdojmljivijom ostaje izvanredna gluma Dannya De Vita. Njegova kreacija dijaboličnog pingvinskog vođe najkompleksnija je i najmarkantnija u filmu, jer kod publike uspijeva izazvati sasvim oprečne emocije, od sažaljenja do krajnje odvratnosti. Jedni stari Batman ostao je u sjeni karizmatičnih negativaca, pa čak i njegov »batmobil« ima značajniju ulogu od njega samoga. Uloga Michelle Pfeiffer zasigurno je najspornija u cijeloj priči. Iako glumački besprijekorno izvedena, njezina Žena – Mačka zapravo je suvišan dramaturški element. Uvođenje još jednog snažnog i originalnog negativca bilo je nepotrebno, jer se time razbila cjelovitost priče i bitno suzio glumački prostor briljantnog De Vita.

»Batman se vraća« je mračan (čak i doslovno, jer se radnja odvija noću) i uznemirujući film koji nadrašta razinu zabave za strip-publiku. Gotham kao grad zločina, mitsko mjesto, te

konstelacija odnosa između pozitivnih i negativnih likova i inventivna, vizualno krajnje promišljena režija omogućavaju da se film odgleda i na drukčiji, znatno složeniji način. Drugim riječima, kao kaotična, dehumanizirana, otuđena, u zlu ogrezla, vizija moderne stvarnosti. Možda je upravo u tome tajna više nego pozitivne recepcije ove ekranizacije i među publikom i među kritikom. U svakom slučaju, bez obzira na koju se optiku gledanja odlučite, nećete biti razočarani. ■

Časnički i

piše: MATE ŠIMUNDIĆ

D avne 1954. redarstvenik Ivan Harabajić, Krčanin (koji za sebe govoraše da je Vejot prema nazivu Velja/Veja, kako se veljot-ski naziva otok Krk), bio je dototopio popis hrvatskoga vojnoga nazivlja onako kako ga je čuo od svojega djeda. Njegov djed pak od svojega oca i djeda, a ovi od svojih predaka. Govorio mi da su postojali i stanoviti zapisi tih naziva, ali se s vremenom izgubili. U nositelja prezimena Harabajić živi još i sada jaka predaja, kako njihovi preci doseliše iz Bosne po padu

UVIJEK NOVI PETER GABRIEL

Na Gabrielov novi album »Us« ljubitelji popularne glazbe čekali su punih šest godina. Čekanje se isplatilo – dobili su izvrsno ostvarenje!

Mnogi kritičari smatraju engleskog izvođača Petera Gabriela istoznačnicom za inovaciju u popularnoj glazbi. Započeo je svoju karijeru ranih sedamdesetih kao šef i pjevač »Genesis« zaludjevši svjetsku publiku unosjenjem elemenata simfonijske glazbe u bazičnu rock strukturu, te promišljene kazališne znakove u scenski nastup skupine. Kada su »Genesisi« bili na vrhuncu slave (koja zahvaljujući Phillu Collinsu nije prestala ni do danas), Peter se Gabriel, na sveopće čuđenje, okrenuo samostalnom radu. Na svojim albumima nastavio je s mnogovrsnim eksperimentima. Obogaćivao je dobro nam poznate pop-ritmove, melodije i produkcije »začinima« glazbenih tradicija izvan anglo-američkog prostora npr. ritmovima američke indijanske i afričke glazbe. Istodobno, u suradnji s također respektabilnim popistraživačima Brianom Enoom i Robertom Frippom, podizao je standarde suvremenoj tehnologiji snimanja zvuka i produkciji. Neke od njegovih rješenja počivaju u temeljima svekolike popularne glazbe koju danas slušamo. Također, Peter Gabriel se bio izuzetno angažirao i izvan glazbe. Zalagao se za napredak nerazvijenih afričkih zemalja, za zaštitu progonjenih afričkih političkih

piše: NEVEN KEPESKI

prvaka, za zaštitu čovjekove okoline... I to se dakako osjeća u njegovim pjesmama. Ni tu se ne iscrpljuju, sve Gabrielove aktivnosti. Vjerujem da vam je dobro poznat njegov video-spot »Sledgehammer«, snimljen 1987. godine, koji je izveo pravu malu revoluciju u toj vrsti vizualnog iskaza. Zbog svega toga, svaki se Gabrielov novi album nestrpljivo iščekuje. Pogotovo kad se zna da Gabriel svoje nove pjesme snima izuzetno rijetko. Tako smo na njegov novi album »Us«, koji se nedavno pojavio, čekali punih šest godina! Od posljednjeg, briljantnog albuma »So« Gabriel je radio na glazbi za kontroverzni film »Posljednje Kristovo iskušenje«, u kojoj je sintetizirao sva svoja znanja i stvorio veličanstveni gotovo simfonijski spoj tradicionalnog poimanja popa i tradicionalne glazbe raznih afričkih naroda. Najnoviji album vraća ga u klasičnije pop-vode, nazad na liniju albuma »So«. To zapravo znači da još jednom slušamo vrhunski produciranu glazbu čvrstih, plesnih ritmova koja u sebi, dakako, objedinjava najrazličitije pop-zanrove. »Us« tematizira pojedinačne, osobne odnose između muškarca i žene, dakle, odriče se ne-

kog izrazitijeg društvenog angažmana, a sve to obogaćeno je mnogobrojnim simbolima, najčešće biblijske provenijencije. Gabrielov glas, kojemu su mnogi – kad već nisu imali što – zamjerali na pomanjkanju sugestivnosti, na ovom je albumu u punom sjaju. Odlikuje ga izvrsno pogodena ravnoteža između snažne emocionalne izražajnosti i povremene, tvrdj vrsti popa svakako primjerene, grubosti i žestine. U ovom je projektu Gabrielu pomogla kontroverzna pjevačica Sinead O'Connor i njihovi vas dueti doista ostavljaju bez daha. Naravno, bit će onih kritičara koji će Gabrielu zamjeriti premali odmak od njegova prethodna albuma, no to je, čini se, njihov problem. »Us« je jednostavno zbirka izvrsnih pjesama koje će svakom radoznom slušatelju omogućiti gotovo sat vremena vrhunske auditivne naslade. Uz taj zadovoljeni uvjet, sva ostala naklapanja padaju u vodu. ■

dočasnički činovi

Donosimo najzanimljivije dijelove iz knjige: »Prilog hrvatskom vojnom nazivlju i oružju«

utvrdenoga grada Jajca u turske ruke. Jure Harabajić, njihov redonačelnik i branitelj grada Jajca, bijaše u službi knezova Frankopana, odnosno Francipana kako zapisa Jure. Sudjelovao je u posljednjoj opskrbi hranom i streljivom opkoljenu hrvatsku posadu u Jajcu. Bio je časnikom hrvatske vojske, u boju se isticao hrabrošću i dovitljivošću. O njegovu je vanjskom izgledu (po predaji, dakako) Ivan zabilježio:

»On je bil časnik hrvatske bojne. Nosil je kalpaču zi kragujevim peron i šarpicu kolo vrata zi črjeno-črnimi kvadrići i jmel je meč zi dva oštra. Zi tin mečon je još moj ded dikal nat na ripi aš je bil lipo težak.«

Priloženi navod potvrđuje da je Ivan Harabajić pisao čakavskim (krčkim) jezikom.

Čakavsko je prema tome i vojno nazivlje što će biti ovdje iznijeto. Napominjem kako mi je navedene godine kao mladu profesoru sada već pokojni Ivan Harabajić velikodušno dao svoj popis na jezičnu obradbu te korištenje za objavu. Na žalost, svoje obećanje ne mogah ostvariti sve do sada. Nazive će prenijeti izvorno, potom ih protumačiti.

Dočasnički činovi

Dočasnički činovi jesu:

1. Desetač – desetnik, desetar.
2. Trejšetač – vodik, zapovijedao trima desetinama, dakle vodu.
3. Vijórni trejšetač – opskrbnik, opskrbni dočasnik (intendant).

Časnički činovi

1. Pödsatnik – potporučnik, zapovijedao

trima trejšetačima, dakle trima vodnicima odnosno vodovima.

2. Sätnik – poručnik, vodio satniju, tj. četü.
3. Trösatnik – kapetan. Trisäta se imenovala jedinica kojom zapovijedaše. Trisatnac odgovara bojni (bataljonu). Trosatnik je imao vlast nad trojicom satnika.
4. Vijórni trösatnik – viši opskrbni časnik, opskrbnik.
5. Böjnik – major, zapovijedao bojnóm.
6. Vijórni böjnik – potpukovnik
7. Troböjnik – pukovnik,
8. Vijórni troböjnik – natpukovnik. Čin između pukovnika i generala.
9. Kosiz – general-major.
10. Véli kosiz – general-pukovnik, inače zapovjednik sve hrvatske vojske. ■

Nova zgrada Biblioteke u ulici Hrvatske bratske zajednice

Nacionalna i sveučilišna biblioteka (1)

HRVATSKI HRAM KNJIGE

Iako nigdje nema službenog zapisa o osnivanju Biblioteke, smatra se da ona zapravo datira od 1606. godine, kada su isusovci osnovali svoju rezidenciju, a godinu dana poslije toga i javnu gimnaziju

Original »Judite«

Neprocjenjivo bogatstvo leži pod krovom Nacionalne i sveučilišne biblioteke. Teško je spomenuti sve najvrednije, ali neka imena i datumi ne mogu se preškočiti. Tu su pohranjena vrijedna djela i originali Marka Marulića, Ljudevita Gaja, Ruđera Boškovića, naši najstariji rukopisi: »Vinodolski zakonik«, »Razvod istarski«, »Glagolski misal«, original »Judite«. Godinama je stvarana i obogaćivana zbirka ogromne vrijednosti – Croatica – stotine tisuća svezaka knjiga i dokumenata tiskanih na hrvatskome i na drugim jezicima koji se tiču Hrvata i hrvatske povijesti. Tu je »pohranjeno« i 186 knjiga tiskanih uz 16. stoljeću, među kojima i najstarije tiskano djelo hrvatskoga pisca »Oratio« (1474.) Nikole Modruškog, pa najstariji časopis u Hrvatskoj (»Agramer Zeitschrift« 1286.), zatim partiture »Ljubavi i zlobe« i »Porina« V. Lisinskoga. . . Tu su rukopisi Kopitara, Karadžića, Prešerna, prvo izdanje Cervantesova »Don Kihota«, jedan od tri najstarija časopisa na svijetu »Acta eruditorum« od 1682. godine nadalje. . .

piše: BOŽE ŠIMLEŠA

Svaka nacionalna biblioteka odraz je kulture i povijesti samog naroda, zrcalo njegova duha i uma. Narod bez svoga jezika i svojih knjiga – narod je bez povijesti! Nije stoga čudo da se svi narodi ponose svojim nacionalnim bibliotekama. Nacionalna i sveučilišna biblioteka u Zagrebu po svojim vrijednostima i bogatstvu prva je na ovom dijelu Balkana, poznata i priznata u Europi i svijetu kao jedinstven hram kulture.

U posljednje vrijeme dosta se pisalo o preseljenju barem dijela knjiga i vrijednih povijesnih dokumenata iz Nacionalne i sveučilišne biblioteke, gradnji nove zgrade, o staroj i novoj lokaciji, veličini i funkcionalnosti zgrade, stručnjacima i kompjuterizaciji... Nova zgrada već je stavljena pod krov, moderno veliko zdanje budi pozornost i divljenje, ogromne staklene plohe simbolično govore o novim slapovima svjetla i duhovnog bogatstva hrvatskog kulturnog i povijesnog danas i sutra, a istodobno nas svi ti događaji oko zdanja, knjiga i cjelokupnog kulturnog blaga i nacionalnog bogatstva odvedu u daleke godine podizanja temelja stare monumentalne zgrade na Marulićevom trgu. Otkrit ćemo čitaocima bar djelić te bogate knjige listajući stranice povijesnih događaja i burnu prošlost te iznimne kulturne ustanove...

Iako nigdje nema službenog zapisa o osnivanju Biblioteke, smatra se da ona zapravo datira od 1606. godine, kada su isusovci osnovali svoju rezidenciju, a godinu dana poslije toga i javnu gimnaziju, pa nema sumnje da se tada morala »roditi« i početna knjižnica koja je služila predavačima i daci. Već 1612. godine rezidencija je pretvorena u kolegij – čvrsti temelji su udareni... Pisati podrobnije o svim pojedinostima iziskivalo bi mnogo više prostora nego što nude dva-tri nastavka našeg feljtona, pa ćemo rasvijetliti barem neke datume i povijesne događaje.

Nacionalna i sveučilišna biblioteka na Marulićevom trgu
Snimio: Alojz Boršić

Prve novine na hrvatskom

U tiskarskoj produkciji (ne računajući knjige) posebno mjesto među »blagom« zauzimaju – novine! Biblioteka je stvorila najbogatiji ne samo nacionalni fond nego i fond drugih naroda iz sastava bivše Jugoslavije. Tako u tom fondusu imamo prve novine na hrvatskom jeziku (zapravo dvojezičnom) »Kragli Dalmatin – Il regio Dalmata«, koje su se počele tiskati 1806. godine u Zadru. Po kronologiji izlazenja za njima dolaze »Serbskija noviny« (s početkom izlazenja od 1879. godine), »Agramer Zeitung« iz 1820. godine, »Luna« (zabavni časopis) iz 1826. godine, zatim Gajeve »Narodne novine«, počevši od 1835. godine. Tu su još i »Zora Dalmatinska«, Zadar 1844. godine, dubrovačke »Rimemranza della settimana« i »Avv-enire (list slavenskih intelektualaca)« koji su počeli izlaziti 1848. godine te prvi stranački list u Hrvatskoj »Saborske novine«, također iz 1848. godine. Otada datira i prvo glasilo demokracije u Hrvatskoj »Slavenski jug« i tjednik »Prijatelj puka«, te prvi domaći list na njemačkom »Südslavische Zeitung« 1849. godine, otkada datira i dvojezični službeni list »L' Osservatore Dalmato«...

Krčelićev dar

...Treba svakako znati da je 1773. godine ukinut Isusovački red, time i zagrebački kolegij, a knjižnica je zaplijenjena. Tri godine poslije toga, u Zagrebu je osnovana tzv. akademija znanosti, zapravo viša škola prava, filozofije i teologije, a knjižnica 1776. godine ulazi u sastav Akademije. Nažalost, zagrebačka je Akademija morala ući u sastav ugarske: više vrijednih knjiga i dokumenata otpremljeno je u Peštu... I u tom crnom razdoblju zabilježeno je i svijetlih trenutaka: u školskoj osnovi od 1777. godine određuje se da knjižnica Akademije služi »javnoj porabi«, ali najprije mora zadovoljiti potrebe profesora i daka. Upravo to i takvo izraženo javno značenje zagrebačke Akademije i očekivanje da će njena knjižnica služiti javnoj koristi, ponukali su zagrebačkog kanonika i povjesničara Baltazara Adama Krčelića da 1777. godine oporučno ostavi svoje »bolje knjige i rukopise« Akademiji, obrazlažući taj čin »okretanjem Akademije javnosti s vršnim učiteljima za odgoj mladeži domovine i dobrim i korisnim naučima i pošto je poznato da su knjige sredstvo nauka muževima koji će jednom obnašati javne službe«.

Krčelićev dar ubraja se među najvrednije darove knjižnici u cjelokupnoj povijesti, kako po veličini i vrijednosti, tako i po namjeni, a bio je i svijetli putokaz mnogima da slijede taj primjer...

S obzirom na ograničenje prostora, spomenut valja da se dah ilirizma itekako osjetio u i oko Biblioteke, a 1829. godine Ljudevit Gaj se već bavio mišlju o osnutku Društva prijatelja narodne izobrazbenosti ilirske, a 1836. godine Sabor odobrava utemeljenje društva, ali ono nije osnovano jer je izostala kraljeva privola. Ipak su ilirci 1838. godine osnovali u Zagrebu čitaonicu, jer »glavni varoši Zagreb još nijedne občinstvu otvorene knjižnice ili druge podobne prilike nema.«

Pretijesni zidovi

Mnoge zasigurno zanima kada je sagrađena današnja zgrada knjižnice na Marulićevom trgu? Podignuta je 1911/1912. godine, a već slijedeće godine useljena. Zgrada ima oblik pačetvorine, duga je osamdesetak, a široka 46 metara. Jednake je

visine, tek je prednje krilo, predviđeno za radne prostorije radnika Biblioteke i Arhiva Hrvatske, razdijeljeno u polupodrumsku prostoriju, prizemlje i prvi kat: prostor u ostala tri krila zgrade razdijeljen je u pet katova, tako da se prizemlje spremišta nalazi na razini polupodrumskih prostorija prednjega dijela zgrade, a preostala četiri kata spremišta u visini prizemlja i prvoga kata prednjega dijela zgrade. Spremište s ugrađenim metalnim policama proračunano je na 500 000 svezaka. Prednja i stražnja strana zgrade spojene su zdanjem iznad kojega se diže 28 metara visoka kupola. Središnje zdanje dijeli unutarnji slobodni prostor na dva krila a u njemu su: velika čitaonica nadsvodena kupolom, Proforska i tzv. Mala čitaonica, prostorija za kataloge i prostorija za posuđivanje knjiga... Cjelokupno zdanje djeluje zaista monumentalno, čitaonice i vestibul bogato su ukrašeni slikama i reljefima hrvatskih umjetnika, a zgrada je zaštićena kao spomenik kulture.

Za ilustraciju navest ćemo popisano stanje u Biblioteci 1965. godine, iz kojeg se vidi da je zgrada već tada bila pretijesna za sve knjige i dokumente, iako su u početku gradnje tako velebnog zdanja mnogi prigovarali da je to preveliko i preraskošno za Zagreb...

U Biblioteci je te godine bilo 690 000 svezaka knjiga (od toga 186 inkunabula), 110 000 svezaka periodike, 4 809 rukopisa, više od 5 tisuća nota, gramofonskih ploča, 2 876 mikrofilmova, 6 952 zemljopisne i ostale karte, 4 800 grafika, 28 630 razglednica, nekoliko stotina tisuća plakata, letaka i slične vrijedne građe. Već 1968. godine knjižnica je imala više od 900 000 svezaka knjiga, časopisa i novina bez duplikata i nekih drugih odvojenih zbirki. Te godine u Biblioteci je bilo 180 770 čitača, posuđeno je 49 855 svezaka, a ugovorom od 1966. godine nalazila se tu i Metropolitana, a ona je te godine imala oko 56 000 svezaka (od toga 253 inkunabule, 197 kodeksa, 225 rukopisa...).

Navedene brojke slikovito govore kako je stvarnost brzo prerasla velebnu zgradu na Marulićevom trgu, a u slijedećem nastavku otkrit ćemo barem dio onog najvrednijeg i najzanimljivijeg što se čuvalo i još čuva u tom hrvatskom hramu kulture. ■

križaljka

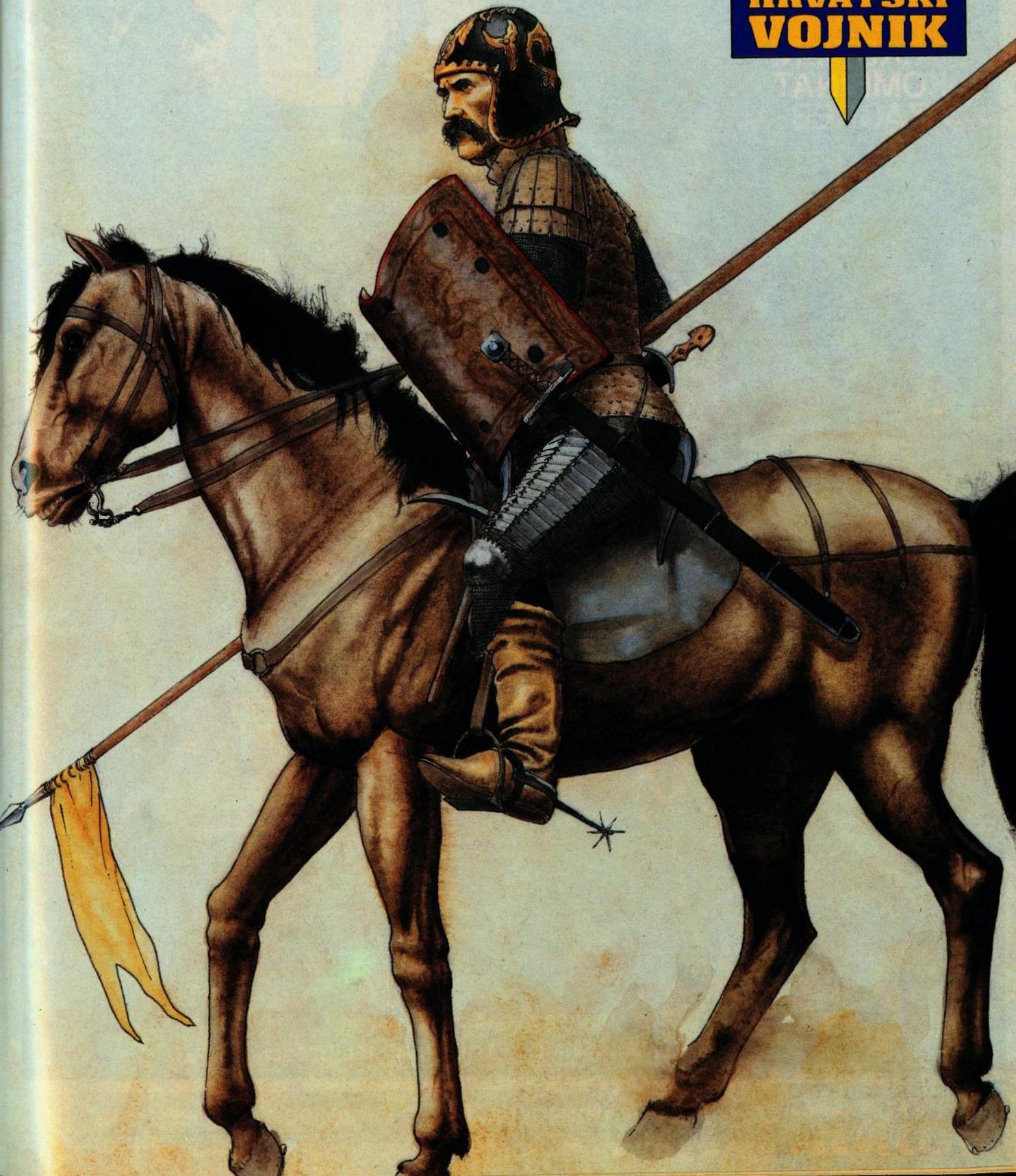
AUTOR: BORIS NAZARSKY	KLASIČNA FILMSKA KOMEĐIJA JACQUESA TATLJA	VRAĆATI U ŽIVOT, OŽVLJA- VATI	STEZATI SE, SAVI- JATI SE ZBOG GRČEVA	NA OVU STRANU, OVAMO	ANTIČKI GRAD NE- DALEKO OD MET- KOVIČA	SPLIT	VRSTA LIKOVNIH UMJETNI- KA, SKULP- TORI	MITSKI HEROJ, PRAOTAC TALIJANA	SIGNALNA NAPRAVA JAKA I PRODORNA ZVUKA	NEDOBRO- NAMJERNA ŠALA, NEPODOP- STNA	"OPSEG"	ZLOBA, ZAVIST	ODSTRA- NJENJE, UKLA- NJANJE	NAPRAVE ZA VLA- NJE ŽITA, TRAJERI, VLAČE	NAZIVI
UGLUJKOVI SPOJEVI U ŽIVIM ORGANIZ- MIMA															
UPALA KOŽE											MUSLIMAN, TEOLOG, MUDRAC OSVITI, SVITANJA				
OSTAR- JELI ILI VELIKI MAČAK						PARIZANI (ZAST.) OZNAKA MADAR, ŽE- LJEZNIČKA									
OSOBNJA ZAMJENICA				PRILIČNO MALENO IZETOVA IMENJA- KINJA								ENG. OTOK U IRSKOM MORJU SLOVENSKI ALP. KRAJ			
ČOVJEK U DROJ- ČINA RITAMA								PERZUSKA VODENA LULA UGLUJK							
ŽENA BEZ PONOSA I KARAK- TERA, PUZAVICA										DUGO RAZ- DOBLJE, VJEK, VJEČNOST (MNOŽ.)					UČENJE SVEČENIKA ARIJA IZ ALEKSAN- DRIJE
RJEKA U FRAN- CUSKOJ, PRITOK SEINE											PATKA				
SUSRET, SRETANJE											VRSTA TIPOGRAF- SKOGA RADNIKA, JETKAČ				
PANAMA			"AMPER" ODGOJ, PO- DIZANJE I HRANJENJE (MNOŽ.)								SLOVA IZA "P" I "N" U ABECEDI			"ISTOK" STRUČNJAK U NAUCI O GRADI TUELA	
KARIKA- TURIST REISINGER				VRSTA BLIKE VRUESILJA- ČE SLEČ (MNOŽ.)							BLJEŠTA- VILO				
GLUMICA PARLO											TROPSKA BLJUKA, BROČ, BOJA ZA KOSU				
ITALIJA		REDATELJ ZIEFF ONAJ KOJI POTIČE, ANIMIRA											ANCONA DUŽIJSKA NEVELI- KOST, KRATKOČKA		
STARJA JAPANSKA PRUES- TOLNICA											✌️ "KONTI" AMERIČKI FILMSKI GLUMAC, PIERCE				
LJETOPIJ, GODIŠNJAČ					STARIJI NEOŽE- Njeni MUŠKARCI	SLOVA ISPRED "P" I "D"	ŠEZESET MINUTA (MNOŽ.)	TAJLAND	✌️	TVRDI ALUMI- NUSKI MINERAL, KORUND	HRVATSKI LINGVIST, IVAN JELA ČO RIJE				
OSOBINA ONOG KOJI SE PRETVARA, HINI										SPRAM, NASPRAM GLUMAC I DRAMATIK BUKVIČ					
ZNAJKA, VJEŠTINE								FRANCUSKI LINGVIST, J. J. MARIE ATLJA ODMILA						MALTA ISTINKA ILI ARISTEJA ODMILA	
GLASANJE PASA						JEZIK TAMILA U INDIJI MJESEK SVIBANJ									NASTAMBA ZA STOKU, OBOR
ŽENSKO IME (OTILJA)				ODASLA- NOST U ETAR SLIKAR MURTIĆ											
PROPA- ĐANJE U VODU, TOPIJUĆE (MNOŽ.)								KOJE JE KAO U KRAVE KALU							
STANOVNI- CA ST. ARA- MEJE (SIRI- JE I MEZO- POTAMIJE)										ALBANSKI NOVAČ, STOTI DIO LEKA					

Hrvatski vojniki u Krbavskoj bici

Povjesnice

**HRVATSKI
VOJNIK**

TEKSTILNI
KOMBINAT
ZAGREB

41000 ZAGREB GRADIŠĆANSKA 26
TELEX: TEKOSZ HR 21242 FAX: 571-811 TEL: 172-222

**HRVATSKI
VOJNIK**